

T.C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE KENTLİ HAKLARI BAĞLAMINDA SU HAKKI: BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYELERİNDE SU HAKKI UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA BALLIK

İSTANBUL

2022

T.C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE KENTLİ HAKLARI BAĞLAMINDA SU HAKKI: BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYELERİNDE SU HAKKI UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS

BÜŞRA BALLIK

DANIŞMAN

PROF. DR. AHMET NOHUTÇU

İSTANBUL

2022

İMZA SAYFASI

BÜŞRA BALLIK tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DE KENTLİ HAKLARI BAĞLAMINDA SU HAKKI: BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDE SU HAKKI UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA başlıklı bu yüksek lisans tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Tarkan OKTAY
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Burak Hamza Eryiğit
Marmara Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 18.10.2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

Büşra BALLIK

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU

ÖNSÖZ

Dünya üzerinde her şey insanlar içindir. İnsanlık, insanın insan onuruna yakışır biçimde yaşayabilmesini sağlamalıdır. İlkel toplumdan günümüz kentsel yaşam sürecine ulaşan evrimleşen toplumda kentte yaşamak, kenti anlamak ve yaşanan toplum içerisinde insan olarak var olabilmeyi anlamak ve anlatmak gereklidir.

Bu çalışmada amaç, kenti anlamak insan hakları ve kentli haklarıyla kenti yorumlamak ve en temel insani gereksinimimiz olan suyun önemini vurgulayabilmek ve kentsel mekânda su hakkımızın şekillenmesini görebilmektir. Türkiye özelinde değerlendirilen bir insan hakkı olması ideali ile su hakkının hayata geçirilmesinde suyun hayati önemi konusunda bir kez daha bir adım dahi olsa atabilmektir.

“Türkiye’de Kentli Haklarının Mevzuat Bağlamında İncelenmesi ve Kentli Haklarının Mekânsal Yansımaları Üzerine Bir Araştırma: Büyükşehir Belediyelerinde Su Hakkı Uygulamaları” adlı yüksek lisans tezimin hazırlanmasında her zaman tüm sabrıyla yanımda olan, tüm emekleriyle bana yol gösteren danışman hocam, tüm nezaketiyle bana destek olan saygıdeğer Prof. Dr. Ahmet Nohutçu hocama en kalbi teşekkürlerimi sunarım.

Sahip oldukları tecrübeleriyle çalışmama öneri ve desteklerini esirgemeyen saygıdeğer Prof. Dr. Tarkan Oktay hocama “Su Hakkı” konusu bağlamında destekleri adına teşekkürlerimi sunar, Doç.Dr. Burak Hamza Eryiğit hocama destekleri için en kalbi sevgi ve saygılarımı sunar teşekkürü borç bilirim.

Son olarak tüm sabırları ile çalışma dönemim içerisinde bana destek olan adını tek tek zikredemediğim tüm arkadaşlarıma ve dostlarıma teşekkür ederim iyi ki varlar. Hayatımın her anını değerli kılan, güzelleştiren ve beni destekleyen anneme, babama ve nişanlım Vedat Özdemir’e tüm destekleriyle her zaman yanımda oldukları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz 2022

Büşra Ballık

ÖZET

TÜRKİYE’DE KENTLİ HAKLARI BAĞLAMINDA SU HAKKI: BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDE SU HAKKI UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ballık, Büşra

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Nohutçu

Temmuz 2022, 123 Sayfa.

İçinde yaşadığımız toplumda her insan sadece insan olmasından dolayı vazgeçilmez, devredilmez ve evrensel haklara sahiptir. Bu hakları korumak geliştirmek ve anlamak tüm insanlık için bir görev olmalıdır. Günümüz toplumunda örgütsel yaşamının sonucu olarak insanların çoğunlukla kentlerde yaşıyor olması bir insan hakkı kapsamında şekillenen kentli haklarının hem insanın sahip olduklarını hem de kentsel mekânda sahip olduğu insani hakların tümünü kapsamaktadır.

Bu çalışma öncelikle kenti ve kentsel mekânı, kentin tarihsel süreciyle ele alarak başlamaktadır. Kenti anlayabilmek ve sanayi devrimi etkisi altında kentlerin gelişimini hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle tartışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye’de kentli haklarının gelişimi, tarihsel süreciyle incelenmiş olup ayrıca Türkiye’de kentli haklarını görebilmek adına yasal düzenlemelerde kentli hakları ele alınmıştır. Devamında ise bir insan hakkı olan su hakkının kentsel haklar ile ilişkilendirebilmek adına Türkiye’de su hakkının gelişimi tartışılmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde kentli hakları bağlamında büyükşehir belediyelerinde su hakkı adına ele alınan düzenlemeleri ve gelişimleri görebilmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent, İnsan Hakları, Kentli Hakları, Su Hakkı

ABSTRACT

RIGHT TO WATER IN THE CONTEXT OF URBAN RIGHTS IN TURKEY: A RESEARCH ON RIGHT TO WATER PRACTICES IN METROPOLITAN MUNICIPALITIES

Ballık, Büşra

Master Thesis, Political Science and Public Administration Department

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet Nohutcu

July 2022, 123 pages

In the society we live in, every human being has indispensable, inalienable and universal rights just because they are human. Protecting, developing and understanding these rights should be a duty for all humanity. The fact that people mostly live in cities as a result of organizational life in today's society, urban rights, which are shaped within the scope of a human right, include both human rights and all human rights in urban space.

This study first begins by considering the city and urban space with the historical process of the city. Understanding the city and the development of cities under the influence of the industrial revolution are discussed with both positive and negative aspects.

In the second part of the study, the development of citizens' rights in Turkey has been examined with its historical process, and the rights of citizens in legal regulations have been discussed to see the rights of citizens in Turkey. Afterwards, the development of the right to water in Turkey is discussed in order to associate the right to water, which is a human right, with urban rights.

In the last part of the study, it is aimed to see the regulations and developments on the right to water in metropolitan municipalities in the context of urban rights.

Keywords: City, Human Rights, Citizens' Rights, Right to Water

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLO LİSTESİ	VII
ŞEKİL LİSTESİ	VII
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ	1

BÖLÜM I KENTLİ HAKLARI VE SU

1.1. KENT KAVRAMI	5
1.2. KENTLERİN KISA TARİHİ	8
1.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Kentler	9
1.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Kentler	10
1.3. KENT KURAMLARI	14
1.3.1. Klasik Toplum Kuramında Kent	14
1.3.2. Chicago Okulu	16
1.3.3. Ekonomi Politik Yaklaşım.....	17
1.3.4. Postmodern Kent	21
1.4. KENTLİ HAKLARINA BAKIŞ.....	24
1.4.1. Kentli Hakları, İnsan ve İnsan Hakları İlişkisi	34
1.4.2. Kentli Haklarının Tarihsel Gelişimi	38
1.4.3. Uluslararası Metinlerde Kentsel Haklar	41
1.5. SU HAKKI	47
1.5.1. Su Hakkının Tarihsel Gelişimi	48
1.5.2. Su Yönetimi	57

BÖLÜM II

TÜRKİYE’DE KENTLİ HAKLARI VE SU HAKKI

2.1. TÜRKİYE’DE KENTLİ HAKLARI	63
2.1.1. Türkiye’de Kentli Haklarının Gelişimi.....	63
2.1.2. Türkiye’de Kentsel Haklar ve Yasal Düzenlemeler	66
2.2. TÜRKİYE’DE SU HAKKI VE YÖNETİMİ.....	74
2.2.1. Türkiye’de Su Hakkına Bakış ve İdari Gelişimi.....	74
2.2.2. Türkiye’de Ulusal Metinlerde Su Hakkı.....	86
2.2.3. Diğer İnsan Hakları Ekseninde Su Hakkı.....	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN SU HAKKI UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN GENEL ÖZELLİKLERİ	93
3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....	93
3.1.2. Araştırmanın Örneklemi ve Evreni.....	93
3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	93
3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ.....	94
3.2.1. Büyükşehir Belediyelerinde Stratejik Plan ve Faaliyet Raporları Doğrultusunda Su Hakkı	94
3.2.2. Diğer Bulgular	109
3.3. ARAŞTIRMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ	119
KAYNAKÇA	124
ÖZGEÇMİŞ.....	151

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’deki Büyükşehir Belediyeleri	96
--	-----------

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye’nin Su Kaynakları	113
Şekil 2: Türkiye’deki Su Havzaları	113

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Konut Su Faturası	104
Fotoğraf 2: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Konut Su Faturası	115
Fotoğraf 3: Ankara Büyükşehir Belediyesi Konut Su Faturası	116
Fotoğraf 4: İzmir Büyükşehir Belediyesi Konut Su Faturası	116
Fotoğraf 5: Van Büyükşehir Belediyesi Konut Su Faturası	118

GİRİŞ

Kent nasıl bir olgudur? Nasıl bir süreç içerir? Şehirlerin tarihsel süreçte gelişiminde birçok faktör ele alınmış ve kent için net bir tanım oluşturulamamıştır. İnsanların kent denilince ilk akla gelen düşüncesi bu kavramın mekânsal bir çağrışım olduğudur. Ancak kentin kavramsal açıdan kültürel boyutları ile değerlendirilmesi gereken bir olgu olduğu derinlere inildikçe görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde kentlerin tek başlarına var olan birer mekân ve insan ilişkisinden çok daha fazlasıdır. Kent toplumsal ilişkiler içerisinde etkileşime geçen ve dünyadaki tüm kentlerle bağı olan ve bağ oluşturan mekanlardır.

Tarihsel süreç içerisinde kentlerin günümüz kentlerine dönüşümünde sanayi devriminin önemi büyüktür. Sanayi Devrimi öncesinde hem kentte hem de kırdan ticaret, iş ve yaşam tarzı değiştiğinden, insanlar kentin çekici gücüyle karşılaşmış ve kente göç etmelerine neden olmuştur. Bu devrimle birlikte kentler geliştikçe meydana gelen göçler ve örgütleniş tarzındaki değişimler sebebi ile yaşam koşulları da değişmiştir. Bu değişim birçok alanda olduğu gibi hukuksal ve insan hakları açısından da bir dönüşüm geçirmiştir. İnsan hakkı ve kentli haklarını ele alan çalışmada tarihsel, kavramsal ve mevzuat bağlamında gelişen süreç çalışılmıştır.

Binlerce yıl öncesine dayanan insan hakkı mücadeleleri doğrultusunda temel insan hakları, günümüzde hem uluslararası metinlerde hem de devletlerin anayasalarında yer almayı başarmıştır. Türkiye için de anayasalarında yer alan temel haklar bağlamında ele alınırsa insan haklarını içermiş hem devletin hem de bireylerin haklarını koruma altına alan bir hukuk devleti konumuna ulaşmıştır. İnsan hakları sınıflandırılması açısından bakıldığında kuşak haklar olarak belirlenen haklar aynı zamanda pozitif statü, negatif statü ve aktif statü haklar olarak yer almaktadır. Kentli hakları ise insan hakları içerisinde somutlaşan, kentsel mekânda bireylerin temel insan haklarını kullanımını pratikleştirebilecek alan açan haklar olarak görülmektedir. Bu bağlamda kentli hakları kuşak haklar bakımından ifade edilirse birinci, ikinci ve üçüncü kuşak haklara yayılan haklar olarak değerlendirilebilmektedir. Ayrıca dördüncü kuşak haklar olarak ifade edilen ve gelecek nesillerin haklarını da ele alan dördüncü kuşak haklar arasında bile yer alacaktır.

Su tüm canlılar için yaşam kaynağıdır. İlk çağlardan bu yana kurulan yerleşimler su kaynağının bulunduğu bölgelerde yer almışlardır. Nedeni açıktır ki suyun olmadığı bölgede yaşamın oluşması neredeyse imkansızdır. Tüm canlıların ayrıca dünyamızın, tüm ekosistemimizin suya ihtiyacı olduğu gibi insanların da sağlıklı, temiz yaşam standartlarında yaşayabilmek adına suya

erişimi olmak zorundadır. Temiz suya ulaşmak sağlıklı bir çevrede yaşamak, yaşam hakkımıza dokunulmaması gibi en temel insan haklarındandır ve olmalıdır. Bu nedenle uluslararası alanda da su hakkına verilmesi gereken önem üzerine çalışmalar yapılmıştır. Dünya’da ise su hakkını yasal mevzuatlarında bulunduran ülkeler de yer almıştır.

Bu çalışmada bir kentli hakkı olarak en temelinden bir insan hakkı olan suyun ele alınması önemini vurgulamak adına değerlidir. Temiz suya ulaşım bağlamında çoğu kentte ve bölgelerde suyun ulaşılabilirliğinin bilinmemesi, temiz suya olan dünyadaki ihtiyacın bilinmemesi su hakkının talep edilmesinde ayrıca bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bugün, 1,2 milyardan fazla insan temiz suya ulaşamıyor, 2,6 milyar insan temizlik koşullarını sağlayamıyor, ayrıca her yıl çoğunluğu çocuk olmak üzere temiz suya ulaşım eksikliğinden dolayı sağlıklı yaşam sonucu ile hayatını kaybediyor.¹

Kentli hakları, insan haklarının en temel özelliklerinden olan, doğuştan sadece insan olmalarından kaynaklanan vazgeçilmez ve devredilmez haklarını koruyabilmesi ve kentsel mekandaki yaşamda bu haklardan vazgeçmemek ve gerçekleştirebilmek amacı taşımaktadır. Bu çalışmada su hakkını bir kentli hakkı olarak ele alarak, su hakkından yararlanma ve kentsel mekânda yansımaları açısından büyükşehir belediyeleri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın Amacı:

Temel insan hakları içerisinde yer alan kentli haklarının ve kentli haklarından olan su hakkının, insanların temel suya ulaşım ve insani su ihtiyacı olarak ele alınmasını, bu bağlamda suyun önemi ve su hakkının da bir kentsel hak olarak kentsel mekâna yansımalarını görebilme olgusunu hedeflemektedir.

Çalışmanın Kapsamı:

Bu araştırma genel bir literatür çalışmasını içeren ve bu doğrultuda kent, kentleşme, insan hakları ve kentli haklarının kavramsal açıklamaları, tarihsel sürecini kapsar. Aynı zamanda çalışma su hakkının bir kentli hakları oluşu çerçevesinde son bölümüyle büyükşehir belediyeleri üzerinden incelemesini içermektedir.

¹ WHO & UNICEF “Meeting the MDG Drinking Water and Sanitation Target: A Mid-Term Assessment of Progress”, (2004) Geneva: WHO UNICEF.

Çalışmanın Konusu:

Toplumun çoğunluğunun yaşam sürdürdüğü kentler içerisinde kenti ve kentli haklarını anlamak insan hakları doğrultusunda kentte yaşayan insanların haklarını talep etmekte yeniden şekillenmiş ve bazı hakları geliştirmiştir. Bu haklardan biri olan su hakkı insanların yaşam kaynağıdır. Tüm insanlar için eşit, uygun fiyatta ve temiz suya erişebilmesi sağlanması gerekmektedir. Bu çalışmanın konusu ise kentli hakları içerisinde yer alan su hakkının büyükşehir belediyeleri üzerinden değerlendirilmesi ve su hakkı bağlamında yapılan çalışmaları İSKİ kanunu çerçevesinde değerlendirilmesini içermektedir.

Çalışmanın Dayanağını Oluşturan Hipotezler:

- Kent için kesin bir tanım oluşturulamamakla beraber kentin sadece mekânsal bir alan olarak ele alınmaması gereklidir. Kent tüm ilişkileri barındıran sadece bulunduğu ülke içerisinde bağlı konumda kalmayan kompleks, güçlü bir yapıdır.
- Su sadece insanoğlu için değil tüm canlılar için bir yaşam için gerekli bir maddedir ki bu sebeple bir insan hakkı ve temel haklar arasında değerlendirilmelidir.
- Su hakkı aynı zamanda bir kentli hakkıdır ve kentler içerisinde suyun bir hak olarak herkese adil ve temiz, ödenebilir bedel karşılığında sunulmasını hak eder.
- Büyükşehir Belediyeleri kentler üzerindeki etkileri ve halkın ihtiyaçlarını gözetme doğrultusunda çalışmalarıyla kapsadıkları sınırlar çerçevesinde daha etkin ve verimli konumdadır.
- Büyükşehir Belediyeleri su hakkı çerçevesinde suyun ulaştırılmasında suyun bir hak olarak ele alınarak mevzuat ve proje çalışmalarında yer almasını sağlamak ayrıca suyun ve su hakkının korunması çalışmalarını sürdürebilmesi gerekmektedir.

Yöntem:

Kentli haklarını ve su hakkını hem tanımlama hem de anlama çabası içerisinde olan çalışmada kent ve kentli haklarının doğumunu içeren ve aynı zamanda su hakkı ve kenti haklarını literatür çalışmaları doğrultusunda ele alınmıştır. Nitel çalışma tercih edilmiş olup insani su ihtiyacının kentli hakları içerisinde yer alan su hakkı bağlamında büyükşehir belediyelerinde İSKİ kanunu,

yasal düzenlemeler ve Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Planlama, Faaliyet raporları ve düzenlemeleri ile görebilmektir.

Bölümlendirme:

Kent ve kentleşme konusu ele alan ilk bölüm kenti ve kenti anlamak, kentlerinin oluşumda yer alan önemli tarihsel gelişmeleriyle birlikte kentin günümüz kent formunu tanımlayabilmek ve su hakkı kavramının ve kapsamını, tarihsel gelişimini görebilmek ve değerlendirmesini içermektedir. Birinci bölümden sonra ise, Türkiye’de kentli haklarının gelişim süreci ve Türkiye’de kentli haklarını ele alan veya içeren yasal düzenlemelerin tartışılması ile devam eden ikinci bölüm devamındaysa su hakkının Türkiye’de gelişimini ve değerlendirilmesini ele almıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise, bir kentli hakkı olarak su hakkının insanların suya ulaşım, eşit ve uygun erişilebilir olması tartışmalarıyla birlikte İSKİ kanunları ve ilgili yasal düzenlemeler ve Büyükşehir Belediyelerinin stratejik planları ve faaliyet raporları temel alınarak büyükşehir belediyeleri çerçevesinde su hakkı uygulamaları ve su hakkının varlık tartışmaları oluşturmaktadır. Bu bağlamda suyun önemi ve su hakkının da bir kentsel hak olarak kentsel mekâna yansımaları değerlendirilmesi ve önerileri yer almaktadır.

BÖLÜM I

KENTLİ HAKLARI VE SU

1.1. KENT KAVRAMI

Kent nedir sorusunun cevabı için kesin bir tanım yapılamamıştır. İlk olarak kent kelimesinin anlamını tanımlamaya çalışmak ile başlamak daha doğru olacaktır. Türk Dil Kurumuna göre kent kavramı ‘Şehir’ ile eş anlamlı kullanılmıştır². Tarihsel süreçte kentin kavramı gelişmiş ve değişmiş kent için “cite”, “polis”, “Medine” kavramları kullanılmıştır. Bugün günümüzde ise “city”, “urban” kelimeleri kullanılmaktadır.³

Filozoflar, toplum bilimciler, tarihçiler tarafından tanımlanmaya çalışılan kent, birçok farklı yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Sosyolojik araştırmalarda kentin tanımı için ekolojik boyutundan insan davranışları, toplum yapısı, teknolojik gelişme, finansal sorunlar ve hizmet gibi birçok etken içermektedir. Örneğin, Durkheim için kent “ahlaki uyumun dağılması” Weber için kent “hesaplayıcı rasyonelliğin akılcılığın gelişimi”, Marx için ise “kapitalist üretimin gelişimidir”.⁴

Uygarlıkların kuruluşundan itibaren kent ve kentsel yaşamın incelenmesi öneminin artması tesadüf değildir. Ve kent tanımlarında görülen ve literatürde de tek bir tanımın olmamasının sebebi de budur. Çünkü toplumun her aşamasında kentler daha önce de bahsettiğimiz üzere sosyolojik, ekonomik, nüfus gibi kriterler bakımından değişiklik göstermiş ve günümüze kadar teknolojinin de etkisiyle değişmektedir. Bu nedenle kent kavramı bir devinim içerisinde olan dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkar.

Kent denilince akla gelen ilk tanımlama çabalarında kentin doğrudan mekânsal ilişkisi üzerinde durulur ve doğrudan mekânsal tanımlamalar veya kentte yaşayan kişilerin özellikleri ile diğer alanlarda (kır, köy) yaşayan insanları karşılaştırarak bir tanımlama yapılmaktadır.

² Türk Dil Kurumu Sözlükleri, **Güncel Türkçe Sözcük** <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi 03.03.22]

³ Topal A.K., “**Kavramsal Olarak Kent Nedir? Ve Türkiye’de Kent Neresidir?** Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (2004)

⁴ Anadolu Üniversitesi (AÖF), **Kent Sosyolojisi**, 2019
<https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/SOS308U/ebook/SOS308U-17V1S1-12-0-1-SV1-ebook.pdf> [Erişim Tarihi 10.03.22]

Fransız sosyolog ve felsefeci Henri Lefebvre kenti tanımlarken kentin saf bir form olduğuna işaret eder. Bu formun özgün bir içeriğinin olmadığını söyler. Fakat bu özgün olmayan formun doğrudan her şeyin ona geldiğini ve onda yaşadığını söyler. Kentin bir birleşme, karşılaşma yeri ve eş zamanlılık olduğunu ifade eder.⁵

Lefebvre Kentsel Devrim eserinde kent tanımında saf bir formdan kastedilenin bir boşluk aynı zamanda bir doluluk olduğunu gündelik hayattaki her şeyin varlığının insanların, nesnelerin, durumların işte tüm bunların toplamıdır kent demektir.⁶ Bir diğer önemli tartışma ise kent kavramının sadece mekân üzerine düşünülmesidir. Burada kastedilen sadece kentteki mekân vurgusudur.

Ortak veya evrensel bir kent tanımı yapılamasa da kentin herhangi bir özelliğinden yola çıkılarak yapılan tanımlar üzerinden kent kavramı açıklanmıştır. Tanımlarda kentin demografik, ekonomik veya nüfus gibi özellikleriyle açıklanan tanımlamalara göz atabiliriz.

Farabi ya da Batı’da bilinen adıyla Alfarabi ünlü mantıkçı, gökbilimci ve İslam aydınlarından olan Muallim Sani lakabı ile bilinen Farabi ise devleti ikiye ayırmıştır ve bunları erdemli şehir ve erdemli olmayan şehir olarak nitelendirmiştir. Farabi erdemli şehirleri adaletli, karşılıklı yardımlaşma içerisinde huzurlu, mutlu ve iyi yaşayanlar olarak ifade etmiştir.⁷ Bu tanım aslında kentin mekânsal olarak betimlenmesinden ziyade toplumsal ilişkileri yönünden incelenmiştir.

İbn-i Haldun toplum bilimi öncüsü olarak ifade edilen ve kendisinin kent yaklaşımı açısından düşüncelerine değinmek önemli görülmektedir. Kente bakışta İbn-i Haldun sayesinde Doğu’dan bir katkı sağlanmıştır. İbn-i Haldun’a göre ilk olarak devleti ve toplumu değerlendirmek gerekmektedir. İbn-i Haldun toplumu ve devleti bir olay olarak görmektedir ve bunun sonucu olarak toplumun dinamikliğine yönelmektedir.⁸ Ona göre toplum dinamiktir, insanlar bir arada yaşamak zorundadırlar ve yaşam içerisindeki ihtiyaçlara insanlar birlikte mücadele vermektedirler. İbn-i Haldun Mukaddime adlı eserinde tarihi olaylara ve sosyal

⁵ Lefebvre, H., **Kentsel Devrim**, (2013), Sel Yayıncılık, İstanbul.

⁶ a.g.e, 114.

⁷ Şahin, İ., Cahil Şehir ve Hükümdarı, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-380478h.htm> [Erişim Tarihi 10.03.22].

⁸ Ökmen, M, Görmez, K., “İbn-i Haldun Düşüncesinde Kent”, (2010), Yerel Yönetimler, Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar, Dora Yayınevi, Bursa, 481-506. s.12. [Erişim Tarihi 03.08.2022].

olaylara yer vermiş ve hukuk alanında çalışmalarını ele almıştır.⁹ İbn-i Haldun sosyal yaşamı, bir arada bulunan toplumu ikiye böler ve kırsal alanlar için yarı göçebelik derken kentsel alanlar için yerleşik yaşam olarak ifade etmektedir. İnsanlar kentsel alanlarda toplanırlar çünkü ihtiyaçları vardır ve yaşamsal faaliyetlerini de sağlamak zorundadırlar.

İbn-i Haldun için en önemli noktalardan biri ise güvenlidir ve kentsel alanda insanlar güvende kalmak ister ve birleşirler. Toplumsal yaşamda kent için “kent güvenli surlarla çevrili” toplumsal yaşam olarak ifade edilmektedir.¹⁰ İbn-i Haldun da kenti tanımlama aşamasında kentsel alan ve insan ilişkilerinin şekillenmesinde birçok etkeni göz önüne almıştır. Bu sebeple kent için çok yönlü etkileri olduğunu görülebilmüş olup bunlar sosyolojik, ekonomik ve siyasi farklılıklar olarak açıklanabilmektedir.

Kısaca kent sadece bir insan topluluğu olmaktan çok İbn-i Haldun içinde toplumsal ilişkileri içinde barındıran birçok faktörden etkilenen alan konumundadır kent. Kendi içerisinde kırsal alandan hem üretim hem sosyal ilişkiler ve yerleşim bakımından farklılıklar içerisinde bulunan kentsel mekân, lüks ve sosyal yaşam içinde ileri konumda olmaktadır.

Kenti diğer alanlardan ayıranın sadece kentteki yerleşim ve mekânsal farklılıklar mıdır yoksa kentte olmanın kentte yaşayanların ayrı bir kent kültürü mü mevcuttur? Kent kültüründen kasıt kentte yaşayan insanların kırsal alanlardan farklı olarak yaşam biçimlerine sahip olmasıdır. Kentte yaşayan insanlar kırsal alanlardaki insanlara göre geçim kaynaklarından sosyal ilişkilerine dek birçok alanda elbette farklılık göstermektedir. Mumford’un kenti tanımlamasını şu şekilde ifade eder.¹¹ “Görünümünün hepsine uyan bir kent tanımı yoktur ve tek bir betimleme onun embriyonik toplumsal çekirdek halinden olgunluk evresindeki karmaşık biçimlerine, oradan da son dönemlerindeki fiziksel çözülmeye kadar geçirdiği bütün dönüşümleri kapsayamaz. Kentin kökenleri karanlıktır, geçmişinin büyük bir kısmı yeniden ortaya çıkarılamayacak şekilde gömülü veya silik durumdadır ve gelecekte nasıl bir hal alacağını kestirmek son derece zordur”.

⁹ a.g.e. s.12-13.

¹⁰ Ökmen, M, Görmez, K., “İbn-i Haldun Düşüncesinde Kent”, (2010), Yerel Yönetimler, Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar, Dora Yayınevi, Bursa, 481-506. s.14-15.

¹¹ Mumford L. “Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği”, (2007), Gürol Koca, Tamer Tosun, İstanbul, s.13

Mumford kent tanımlamasında bir temel atmak için öncelikle şehrin doğasını anlamının gerekliliğini vurgulamıştır. Tarih Boyunca Kent adlı eserinde kent tartışmalarını yaparken kentin doğuşundan daha öncesine giderek ilk çağlar dayanan bir karşılaştırma yaparak hayvansal ipuçları ve belirtilerden yola çıkarak dahi yorumlanmıştır. İnsan hayatının mevcut iki durum arasında ilerlediğini bunların hareket ve yerleşme olduğu vurgulanmıştır.¹²

Keleş'in kentlerin özelliklerinden yola çıkarak yaptığı kent tanımında ise ekonomik yaklaşım üzerinde durmuştur ki bu sebeple sosyolojik yaklaşımın daha baskın olduğunu ifade edebiliriz. Keleş'e göre "sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, eğlenme, dinlenme, gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimleridir"¹³.

Keleş'in tanımından anlaşılan kentte yaşayan insanların temel özellikleri ile sosyolojik bakımdan toplumsal bir karşılaştırma yapılarak aynı zamanda da kentin ekonomik durumunu da tarımsal faaliyet yönünden göstermeye çalışmıştır.

Görülmektedir ki birçok toplum bilimcinin günümüze kadar kenti ifade etme, tanımlama aşamalarında çoklu faktörler ele alınmış ve değerlendirilmiş olup net bir tanıma ulaşamamaktayız. Günümüzde ise basit anlamda kent, sosyo ekonomik ve kültürel değerleri bakımından kırsal alandan ayrılan, nüfus açısından yoğun, ekonominin tarımsal faaliyetin daha az görülmekte olan daha çok sanayileşmiş ve teknolojikleşmiş yoğun hareketliliğin bulunduğu alanlar olarak ifade edilmektedir. Böylelikle görülmektedir ki kent tanımları ne eksik ne de tamdır.

1.2. KENTLERİN KISA TARİHİ

"Kentin kökenleri karanlıktır".¹⁴

Kentlerin tarihinin belirlenmesi her ne kadar güç olsa da belirli araştırmalar ışığında kent tarihi belirli bir noktaya ulaştırılmıştır. Kentlerin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili çeşitli kuramlar yer

¹² a.g.e, s. 15-19

¹³ Keleş, R., "**Kentleşme Politikası**", (2008) İmge Kitapevi, 18.Baskı. İstanbul.

¹⁴ Mumford, L. "**Tarih Boyunca Kent**", (2007), Koca. G, Tosun. T. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

almaktadır bu kuramlara kısaca değinilmek gerekirse ¹⁵ dinsel ve ekonomik teşkilatlanma kuramı, Carter'in birbiriyle etkileşim içinde olan beş aşamaları kuramı (Hidrolik toplum- Artı ürün- Ticaret-Savunma- Dinsel inançlar) bir diğeri ise Childe; organik dayanışma ve işlevsel devamlılığa dayandırmıştır. Kentlerin ortaya çıkışında değerlendirmelerde bulunan sosyologların birçok ortak özelliği bulunabilmektedir. Ancak görülmektedir ki kentlerin ortaya çıkışında net bir bilgi ya da yaklaşım bulunmamaktadır. ¹⁶ Kentleri daha iyi anlayabilmek adına bu başlık altında sanayi öncesi kentler ve sanayi sonrası kentler olarak kent tarihine kısaca değinilecektir.

1.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Kentler

İlk kentlerin ortaya çıkış yerleri konusunda araştırmalarda belirtilen ortak yerlerin Nil ve İndus Irmağı çevrelerinde olmakla birlikte kent bilimcileri için ise daha çok Mezopotamya (Fırat-Dicle Vadisi) civarlarında olduğunu söylemektedirler.¹⁷ Mumford aynı zamanda ilk kentlerin Ur, Eridu, Nippur, Uruk, Teb, Heliopolis, Memfis, Babil, Ninova ve Fenike olduğunu ifade etmiştir.¹⁸ Ortaya çıkan kentlerde bulunan nüfus konusunda da aynı zamanda belirsizlik bulunmaktadır.

Her şeyden önce Mumford 'un da ileri sürdüğü üzere bir kenti kent yapan sadece nüfusu mudur? Yoksa sadece ekonomik durumu mudur? Mumford, nüfus konusunda kır nüfusunu arttırmanın kırsal mekânı kent yapıp yapmayacağı üzerine tartışmıştır.

Basit anlamı ile sanayi devrimi; emek gücünün buhar gücünün harekete geçirdiği makineleşmiş endüstri devrimi olarak adlandırılmaktadır. Kentleri, kentsel mekanları inceleyen sosyologlar kentsel mekânın sanayi devriminden bağımsız tutamamakta ve literatürde de kentsel çalışmaların ayrıştırılmasında sanayi öncesi ve sanayi sonrası kentler olarak değerlendirilmektedir.

¹⁵ Alptekin, M.Y. “**Şehir ve Toplum**”, (2007), Beta Yayınları, İstanbul.

¹⁶ Mutlu, A. “**Kentli Hakları ve Türkiye**”, (2010), Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya. s.40-43

¹⁷ A.g.e.,42.

¹⁸ Mumford, L. “**Tarih Boyunca Kent**”, (2007), Koca. G, Tosun. T. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kentler M.Ö. 400 dolaylarında kendisini göstermeye başlayan yapılar olarak küçük nüfuslu tarımla uğraşımın az olduğu yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır şöyle ki tarımın az olması diğer yapılardan bunlar yerleşik köyler gibi daha zor tutunmalarına neden olmuştur.¹⁹

Önemli değişimlerden biri olan tarımın ilerlemesi ile bu gelişme nüfus artışına sebep olur. Nüfus artışı ile birlikte de örgütlenme ve bir arada yaşama gerçekleşir. Bazı bölgelerde ise su ve tarıma elverişli olmama koşullarından farklı yapılanmalar görülmüştür. Bu durum göstermektedir ki doğal ve yapay müdahaleler insanların yaşamlarında örgütlenmelerini doğrudan etkilemekte hem üretim hem tüketim açısından bulundukları mekanları şekillendirmelerine sebebiyet vermiştir.

Kentsel mekanların kırsal alandan ayrılan özelliklerinden biri olan insanların örgütlenmesi ve birbirleri ile olan iletişimleri, yaşayış kültürleri birbirinden farklıdır. Bu durum ise sanayi öncesi ve sanayi sonrası kent arasında kırsal mekanla arasındaki ilişki kadar yüksek olmasa da farklılık göstermektedir. İnsanların hatta diğer kentlerin birbirleri ile olan iletişimleri bile kısıtlıdır. Çünkü bu dönemde kitle iletişim araçları da sınırlı kalmıştır. Bununda ötesinde insanlar da kendi aralarında pasif konumda kalmışlardır.²⁰ Görülmektedir ki, sanayi öncesi kentlerde ekonomik, ekolojik ve toplum yapısı üretim ve tüketim ile şekillenmekte ve gelişme göstermektedir.

“Kentler üretim biçimindeki değişimle doğmuş ve üretim güçlerindeki gelişme ile değişmektedir”.²¹

1.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Kentler

Sanayi evrimi buhar gücünün kullanımı ile emek gücünden makine gücüne geçişi ifade eder. Tüm insanlığı etkileyen bu değişim ve dönüşüm kentler için büyük bir kırılma noktası oluşturmuştur. Sanayi devrimi diğer adıyla Endüstri devrimi olarak da adlandırılan bu devrim

¹⁹ Çan. F. “**Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi**”, (?), s.3

²⁰ Sjoberg. G. “**Sanayi Öncesi Kenti**”, Ayten Kalkan, Bülent Duru (Der. Ve Çev.), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, (2002), s.37-54

²¹ Rüstem, E. “**Kentleşme ve Sosyal Değişme**”, (2010), Bilimadamı Yayınları, Ankara, s.40

İngiltere’de buhar makinesinin icadı ile başlamıştır. Daha sonra Avrupa ve oradan da tüm dünyada etkileri görülmüştür. ²² Endüstri devriminin İngiltere’de görülmesinin belirli sebeplerinden birkaçı İngiltere’nin bu dönemde kömür ve demir madenleri açısından zengin olması ve aynı zamanda büyük bir sömürü imparatoru olmasıydı.²³

Bu devrimden önce tarıma dayalı, küçük nüfuslu olan kentler Sanayi Devrimi ile evrim geçirmiştir. Şehirlerin hem toplumsal ilişkiler hem de ekonomik ilişkiler bakımından değerlendirilerek incelenmesi gerekmektedir. Çünkü sanayi devrimi şehirleri sadece bir ticaret merkezi haline getirmekten çok üretim ilişkilerini evrimleştiren bir olgudur. ²⁴

Sanayi Devrimi öncesi şehir yapılanmasında şehirlerin idari, dini yönetsel görevleri bulunmakta idi ancak Sanayi Devrimi ile artık dini veya idari yönün dışında şehirler bir ticaret merkezi haline geldi ve kent kavramı daha önce de tartışıldığı üzere kökenleri çok eski olsa da tam anlamıyla sanayi devrimi sebebi ile büyük göçler elde ettiler ve şehirleşme başlamış oldu.²⁵ Sanayi devriminin en önemli özelliği teknoloji gelişimi olduğundan öncesi dönemde tarıma dayalı ekonomi işlerken aile bireylerinin her biri tarımla uğraşmaktaydı ancak bu döneme kadar ve ayrıca belirtmek gerekir ki Fransız Devrimi’nin de etkisi ile üretim ilişkileri değişmiştir.

Sanayileşmenin gittiği her yerde artık hem üretim ilişkileri hem de toplumsal ilişkiler değişmiş ve sanayi belirli merkezlerde toplanmıştır. Mumford eserinde ağır sanayinin yoğun olarak toplandığı kentleri “Kömürkentler” olarak tanımlar ve kömür ve demirin yoğun olarak bulunduğu yerlerde yerleşildiğini ifade etmektedir.²⁶ Görülmektedir ki sanayileşme teknoloji ile örgütlenmenin biçimini doğrudan etkilemektedir.

Örgütlenme biçimindeki değişimler ve “üretme” değişimi sebebi ile işçi sınıfının ortaya çıkması ekonomik ve yönetsel değişimi göstermektedir. Bu dönemde serbest piyasa dönemine geçiş ile toplumda bir güven hissi oluşturma ve elverişli koşullar sağlanacağı kanaati kent üzerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Çalışma koşullarında korunmadan ve dayanışmadan

²² Açılar, S. “**Sanayi Devrimi Nedir?**” <https://www.iienstitu.com/blog/sanayi-devrimi-nedir> [Erişim Tarihi 24.05.2022]

²³ <https://www.iienstitu.com/blog/sanayi-devrimi-nedir> [Erişim Tarihi 24.05.2022].

²⁴ Uğurlu, Ö. “**Kentlerin Tarihsel Gelişimi**”, (2010) s.57-64. <https://www.researchgate.net/publication/344950250>[Erişim Tarihi 24.05.2022].

²⁵ a.g.e. s. 59-61.

²⁶ Mumford, L. “**Tarih Boyunca Kent**”, (2007), Koca. G, Tosun. T. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul. S.549.

mahrum kalan işçi sınıfı ise nasibini almış ve daha kötü yaşam koşulları içerisinde kentte yerini almıştır. ²⁷ Kentte sanayileşme ve teknoloji gelişimi daha da artarak 1800lerden sonra yapılan demiryolları aynı zamanda hem geçtiği yerleri hem de ulaştığı yerleri endüstri içerisine almakta başarılı olmuştur. ²⁸

Endüstri devrimi ile makine kullanımının sonucu olarak artık fabrikalar büyük yerleşim yerleri sanayi merkezleri görülmeye başlanmıştır. Hızlı kente göç sebebi ile de birçok bakımsız konut ve düzensiz yerleşim alanları oluşmuştur. Mumford 'un söylediği gibi artık şehirlerin üç ana fonksiyonu; fabrikalar, demiryolu ve bakımsız konutlar olmuştur. ²⁹

Sonuç olarak Sanayi Devrimi öncesi kentler ve sonrası kentler arasında büyük değişimler meydana gelmiştir. Endüstri ile eski dönemdeki kentlerden farklı olarak kentin çekim gücü sanayi olmuştur. Artık kentler saf mekânsal formdan uzaklaşıp işgücünün teknolojinin ve sermayenin etkisiyle bir devinim halindedir. Böylece kentler artık kendi ekonomi sosyal yapısı ve etkileşimi ile kırsal alandan ayrılan önemli bir alan konumundadırlar. ³⁰

Kentlerin geçirdiği dönüşümlerin, toplumsal ve ekonomik değişimler ile kentsel mekânın asıl halinin Sanayi Devrimi ile gerçekleştiği kanısına varılır. Bu sebeptendir ki sosyo-ekonomik gelişmelere de bağlı olarak kent kavramının içeriğindeki değişimleri somut olarak bize kendisini göstermektedir. Bu değişim ve dönüşüm aynı zamanda farkı bir kavram olan Kentleşme kavramına da yönlendirmektedir. Kentleşme, kent tanımından yola çıkılarak Sanayi Devrimi ile temel halini almış kentlerde sanayi ağırlıklı üretimin olduğu mekanlarda yoğunlaşma, kent alanlarının büyümesi, mekânsal anlamda da büyümeleri ve ayrıca sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve insan davranışlarının yaşam alanında biçimlenmesi süreci olduğu ifade edilmektedir. Bu süreç yalnızca belirli bir faktörü değil birden fazla değişimi içerisinde barındırmaktadır. Bu sebeptendir ki kentleşme sadece nüfus artışı denilemez. Bu sebeptendir ki

²⁷ Uğurlu, Ö. “**Kentlerin Tarihsel Gelişimi**”, (2010) s.57-64. <https://www.researchgate.net/publication/344950250> [Erişim Tarihi 24.05.2022]

²⁸ a.g.e.,59.

²⁹ Mumford, L. “**Tarih Boyunca Kent**”, (2007), Koca. G, Tosun. T. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

³⁰ Güngör, T. “**Kenti Hakları Farkındalığının Üniversite Öğrencileri Üzerinden İncelenmesi: SDÜ Örneği**” (2017), Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

sadece kentte yaşayan insanların varlığından “kentlilerin yaşadıkları mekanların artması” olarak tanımlanamaz.³¹

Türk Dil Kurumuna göre kentleşmenin tanımı; şehirleşme, kent sayısının artması, büyüme ve kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi süreci olarak tanımlanmaktadır.³² Aynı zamanda, elverişli koşulların doğmasıyla kırsal yörede bulunan küçük bir yerleşim yerinin zamanla büyüyüp çoğalması ve kent haline gelmesi şeklinde tanımlanmaktadır.³³

Kentleşme kavramının yapılan çalışmalarda toplumsal hareketlilik olarak da adlandırılmış olup bu hareketliliğin belirli sebepleri tartışılmaktadır. Toplumsal hareketlilik sadece bir yerden bir yere yapılan göç olmamakla devamında ekonomik demografik ve hatta siyasal nedenlerinde varlığı kabul edilmektedir.³⁴ Toplumsal hareketlilik konusu neden veya sonuç ilişkisi üzerine ayrılan bir değerlendirme bulunmaktadır. Bu değerlendirme üretim yapısındaki değişiklik sebebi ile gerçekleşmiştir. Üretimin teknolojik gelişmeler sayesinde daha modernleşmesi sonucu toplumsal hareketin gerçekleştiği söylenmektedir.³⁵

Toplumsal hareketlilik modernleşmenin bir sonucu olarak olmuştur. Diğer bir yandan da Tosun eserinde, Lerner’in kentleşme üzerine tartışmasında kentleşmenin kendisinin modernleşmeyi doğurduğunu ifade etmiştir.³⁶ Kentleşme dünya üzerinde birçok toplumda görülmüştür. Aynı zamanda toplumsal değişim ve dönüşüm hem kentsel mekân bağlamında hem de insanların kültürel yaşam değişimi aynı anda ve kısa zamanda gerçekleşmemiştir.³⁷

³¹ Çakır, S. “**Kentleşme ve Gecekondu Sorunu**”, (2007). Fakülte Kitapevi, Isparta, S. 41.

³² Türk Dil Kurumu Sözlükleri, **KentBilim Terimleri Sözlüğü (1980)** [Erişim 24.05.2022], <https://sozluk.gov.tr/>,

³³ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, **Coğrafya Terimleri Sözlüğü** [Erişim 24.05.2022], <https://sozluk.gov.tr/>

³⁴ Yurt, G.R. “**Kentleşmenin Tarihsel Gelişimi**”, Dis.Bil.Der. sayı/No:7, Haziran, (2020) Araştırma Makalesi s.22

³⁵ Tosun, G., Tosun.T. “**Türkiye’de Kentleşme Siyasal Yapılanma İlişkisi**”, Amme İdaresi Dergisi, 28(4), s.445-463. (1995)

³⁶ a.y.450.

³⁷ Tosun, G., Tosun.T. “**Türkiye’de Kentleşme Siyasal Yapılanma İlişkisi**”, (1995) Amme İdaresi Dergisi, 28(4), s.445-463.

1.3. KENT KURAMLARI

Kent kavramının tartışılması ve kentin tarihsel gelişimini daha iyi kavrayabilmek adına kent sosyolojisinin temel taşlarından olan kent kuramlarıyla destelemek gerekir. Kent kuramları şehirlerin ortaya çıkışından, gelişimlerini ve kurallarını sistemli bir şekilde ele almaktadır.

Kent insanların ortak alanları olarak tarihsel süreçte incelenmesi ve bu süreçte net bir tanıma sokulamaması ile kentin gelişim geçiren bir olgu olduğunu söyleriz. Bu nedendir tarih boyunca kent incelenmesinde toplum bilimciler için mekânsal ve toplumsal ilişkiler açısından önem arz etmiştir.

1.3.1. Klasik Toplum Kuramında Kent

Klasik düşünürlerden olan Marx ve Engels, Weber ve Simmel kent meselesini ele alır fakat bunu yaparken ayrı bir disiplin olarak karşımıza çıkmamaktadır. Bu incelemeyi toplumsal ilişkiler açısından destekleyici hale getirmek amaçlı kent meselesi ile ilgilenirler.³⁸

Marx ve Engels kent meselesini kır ve kent çatışmasını ele alarak incelemiştir. Kırsal alanı, şehirden ziyade kapitalist üretimden uzak daha soft bir form olarak vurgulamıştır. Marx kırdan kente geçişte oluşan” kapitalist üretim mekanları” olarak kenti ifade etmektedir.³⁹

*“Feodal dönemin yerleşik kentlerindeki lon-ca sistemi sanayi sermayesinin ve emeğin önünde önemli bir engel olsa da ortaçağ kentlerinde tüccar sermayesi yeni kapitalist üretim sisteminin önünü açar. Bu yeni üretim sistemi kırsal bölgelerde başlar ve Endüstri Devrimi’nin büyük kentleri bu yeni sanayi bölgelerinde gelişir. Kentler feodalizmle girdiği mücadelede kapitalizmin ortaya çıkmasında tarihi rolünü böylece tamamlamış olur.”*⁴⁰

Marx’ın ifadesiyle kapitalist üretim mekanlarının oluşturduğu kent eleştirisinde eşitsizlik üzerine durulur ve bu mekanların eşitsizlik mekanlarına dönüştüğünü söylemektedir.

³⁸ Anadolu Üniversitesi (AÖF), **Kent Sosyolojisi**, 2019,[Erişim Tarihi 14.03.2022],

<https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/SOS308U/ebook/SOS308U-17V1S1-12-0-1-SV1-ebook.pdf>

³⁹ Güneş, F. Anadolu Üniversitesi (AÖF), **Kent Sosyolojisi**, (2019) s. 30-32, [Erişim Tarihi 14.03.2022]

<https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/SOS308U/ebook/SOS308U-17V1S1-12-0-1-SV1-ebook.pdf>

⁴⁰ Saunders, P. “**Sosyal Teori: Kentsel Sosyoloji**”, (2013) Songül Doğru Getir (Çev.), Nihal Ekin Erkan (Ed.), İdeal Yayıncılık, İstanbul. S.25-27

Bu ilişkinin gerçekleşme alanı kent içerisinde elbette sınıf mücadelesinin alanında olan işçi sınıfıdır. Engel ise Marx'ın fikirlerinden çok ayrılmamakla birlikte çalışmalarında daha çok bu mekanlarda sömürünün, adaletsizliğin ve yoksulluğun toplandığı yerler olarak ifade etmektedir.⁴¹

Max Weber ise kent çalışmalarında kent tipolojisini ideal kent olarak ele almaktadır. Weber aynı Marx gibi yeni bir kuramsal çerçeve kurmaz bunun yerine kenti ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirmeye çalışmıştır. Weber kent için ekonomik ve politik yaklaşımlarda bulunarak bir ideal kent kuramı oluşturmaktadır. L. Wirth Weber'in kent teorisinin dizgesel bir kent teorisine yakın bulduğunu ifade etmektedir.⁴² Weber ideal kent kuramında kent için belirli sahip olunması gereken özellikler olduğunu söyler ve Weber'in kastettiği kentlerin özellikle Batı kentleri olduğudur. Weber diğer kentleri özerk bir bireyselleşmeden ziyade var olan çoğalmış bir arada bulunan akrabalık ilişkileri olarak değerlendirmektedir.⁴³ Weber'e göre kentin ticaret ilişkilerine hâkim olması ve bir bütün olarak da yerleşim alanının özelliklerini beş maddede belirtmiştir; 1. Bir kale, 2. Bir Pazar, 3. Kendine ait bir mahkeme en azından kendine ait bir hukuk düzeni, 4. İlgili bir birlik biçimi ki burada kastedilen örgütlenmedir, 5. Kendi kendini yönetebilme ve seçimlerde şehir sakinlerinin katılımının mevcut olmasıdır.⁴⁴

Georg Simmel *Metropol ve Zihinsel Yaşam* makalesinde eleştirel bir yaklaşım ile kent ve kentli ilişkinde bireylerin yabancılaşması üzerine ve metropol ilişkilerinde ekonominin ne kadar etkilediğini ve çoğu ilişkinin ekonomi temelli var olduğuna değinmektedir.⁴⁵ Simmel makalesinde insanların kentte özgürlük adı altında aslında nasıl yalnızlaştığını ve birbirlerine yabancılaştığını, aynı yerde yaşayan insanların bile birbirlerini artık tanımamalarından

⁴¹ Güneş, F. *Anadolu Üniversitesi (AÖF), "Kent Sosyolojisi"*, (2019) s. 32-34

⁴² Wirth, L. *"Urbanism is a Way of Life The"*, (1938), *American Journal of Sociology*, s. 1-24

⁴³ Güneş, F. *Anadolu Üniversitesi (AÖF), "Kent Sosyolojisi"*, (2019) s. 32- [Erişim Tarihi 16.03.2022]

<https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/SOS308U/ebook/SOS308U-17V1S1-12-0-1-SV1-ebook.pdf>

⁴⁴ Weber, M. *"Şehir"*, (2000) Don Martindale ve Neuwirth (ed.), Musa Ceylan (Çev), 1.Baskı, Bakış Yayınları, İstanbul.

⁴⁵ Güneş, F. *Anadolu Üniversitesi (AÖF), "Kent Sosyolojisi"*, (2019) s. 32-34

bahsetmiştir. Bireylerin kentte var olurken hem bireyliklerini koruma çabası hem de kırsala olan hasretleriyle çelişki içinde olduğunu söylemektedir. ⁴⁶

1.3.2. Chicago Okulu

1915 ile 1940 arası kent üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalar ile hem Amerika’da hem de kent sosyolojisinde kenti disiplinli bir şekilde inceleme alanı oluşturmuşlardır. Chicago okulu temsilcilerine aynı zamanda “İnsan Ekolojisi Yaklaşımı” olarak da kendilerini isimlendirmişlerdir. Bu yaklaşım bireylerin kentte örgütlenmesi, yaşamları ve uyumlarını inceleyerek başlamıştır. Bu yaklaşımın temel öncüleri Robert Ezra Park, Ernest Burgess, Roderich Mckenzie ve Louis Wirt olarak ifade edilmektedir. ⁴⁷ Chicago’daki nüfus artışı bu araştırmacılar için tam bir çalışma ortamı oluşturmuştur. Bu temel kuramın mantığında aslında bitkilerin ve hayvanların adaptasyon süreçlerine benzetilmektedir. Özellikle Robert Ezra Park’ın kentsel ekoloji kuramında görülmektedir ki bu temelde Durkheim ve Darwin’den etkilenmiştir. ⁴⁸

Louis Wirt “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme” adlı makalesinde kentteki bireylerin öncelikle varlıklarının toplumsal olarak örgütlenebilme ölçüsü üzerinde durmakta, kastedilen kentsel yaşam tarzının bireysellikten uzak olduğunu ifade edilmektedir. ⁴⁹ L. Wirt çalışmalarında kentin en önemli özelliğinin nüfus kriteri olduğunu vurgulamaktadır ve bir kuram üretmek yerine önemli olanın kentlerde insanların nasıl yaşamakta ve kent kültürünü ve kentlileşme üzerine bir analiz yapabilmek, düşünebilmektir.

Louis Wirt kentlileşme çalışmalarında göstermek istediği anlam temelde bireyin yalnız olduğu kentte var olabilmenin önemli koşulunun örgütlenebilme, toplulaşma ve temsil edilme duygusunun ağır bastığıdır. Bunu daha iyi ifade edebilmek için L. Wirt şu şekilde açıklar:

⁴⁶ Dalaylı, F. Georg Simmel “Metropol ve Zihinsel Yaşam”

https://www.academia.edu/32902543/georg_simmel_metropol_ve_zihinsel_ya%C5%9Fam_docx [Erişim Tarihi 17.03.2022]

⁴⁷ Güneş, F. Anadolu Üniversitesi (AÖF), “Kent Sosyolojisi”, (2019), s. 34-39

⁴⁸ Turut, H. ve Özgür, E.M. “Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak”, (2018), Ege Coğrafya Dergisi 27 s.6-9

⁴⁹ Wirth, L. “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme”, (2002), Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, s. 77-106.

“Ona göre kent, birbirinden çok farklı insanların bir arada yaşadığı bir mekândır. İlişkiler ise kısa ömürlü ve zayıftır. Bu ilişkiler daha çok çıkarlar üzerine kurulmuş, bireysel ilişkilerdir. Fakat diğer yandan kentliler parçalanmış rollerle de karşı karşıya gelirler. Sözgelimi yaşamsal gereksinimlerini karşılamak için daha fazla sayıda insana ihtiyaç duyar ve kırdaki yaşayan insana göre daha fazla kişiyle etkileşim halinde bulunmak zorundadırlar.”⁵⁰

1.3.3. Ekonomi Politik Yaklaşım

1960’lar ve sonrasında sosyo-politik ve sosyo-ekonomik değişim ve dönüşümler ile kent karmaşık bir hale bürünmüş ve elbette ki kent üzerine yapılan tartışmalar oluşturulan teoriler gelişen çağa ayak uyduramaz hale gelmiştir. Yeni gelişen toplumsal ve ekonomik dinamiklerle beraber kent sorunu tekrar ele alınmıştır. Bu değişimi inceleyen üç önemli isim ise David Harvey, Henri Lefebvre ve Manuel Castells’tir.

Henri Lefebvre, Mekânın Üretimi adlı eserinde kentsel mekân kuramını açıklarken özellikle mekânın bir obje, kendisine has, tekil olmasını vurgulamış ve analiz edilmesi gereken bir olgu olduğunu söylemektedir.⁵¹ Lefebvre göre mekân üretilirken toplum tarafından şekillendirilen bir nesnedir. Bu mekânsal biçimlerin belirli üretim tarzını yansıttığını ki bu üretim tarzından kastedilen kapitalizmdir Saunders, Lefebvre’nin düşüncesini desteklemekte ve mekânın üretim tarzına bağlı ilişkilerin yeniden üretilmesine katkıda bulunan bir yer olduğunu söylemektedir.⁵²

Lefebvre der ki;

“Mekân üretimi ve mekânın üretimi süreci varsa, tarih de vardır. (...) Üretici güçler (doğa, çalışma ve çalışmanın örgütlenmesi, teknik ve bilgiler) ve elbette üretim ilişkileri mekân üretiminde- belirlenmesi gereken-bir role sahiptirler. Bir üretim tarzından diğerine geçiş çok büyük bir önem taşır; çünkü bu mekânı altüst edecek mekâna dahil olabilen toplumsal üretim

⁵⁰ Wirth, L. “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, (2002), Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, s. 77-106.

⁵¹ Güneş, F. Anadolu Üniversitesi (AÖF), “Kent Sosyolojisi”, (2019), s.40-43

⁵² Saunders, P. (2013) Sosyal Teori: Kentsel Sosyoloji, Songül Doğru Getir (Çev.), Nihal Ekin Erkan (Ed.), İdeal Yayıncılık, İstanbul.

*ilişkileri içindeki etkisidir. Her üretim tarzı-hipotez gereği- kendine uygun mekâna sahip olduğundan, bu geçiş sırasında yeni bir mekân üretilir.”*⁵³

Yani mekân, içinde yer alan üretim ilişkilerinin ürünüdür ve toplumun egemenlik ilişkilerini doğrudan ilgilendiren ve içerendir. Lefebvre eserinde mekânsal üçleme olarak adlandırdığı bir kuramsallaştırmadan bahseder ve mekânı önce beş kategoriye daha sonrasında üç kategoride toplar ve mekân üretimimin daha iyi anlaşılmasını, mekânın nasıl üretildiğini açıklamaktadır. Bu mekânsal üçleme Mekânsal Pratik, Mekân Temsilleri ve Temsil Mekanlarıdır.⁵⁴

Mekânsal pratik, bu kavramda mekân için kastedilen Lefebvre’nin genel mekân tanımı üzerinden uzaklaşmamakla beraber temel vurgunun mekânın kendisini bulunduğu yerde üretmesidir. Mekânsal pratik diğer deyişi ile “**Algılanan Mekân**” günlük hayatta deneyimlediğimiz şeylerdir. Mekânsal pratiği Lefebvre şu şekilde açıklamaktadır: “üretimi ve yeniden üretimi nispi bağımlılık içinde sürekliliği sağlayan ve her toplumsal oluşuma has özgül yerleri ve mekânsal kümeleri kapsar”.⁵⁵ Mekânsal pratikte deneyimlediğimiz, gözlemleyebildiğimiz binalar, yollar anlaşılmalıdır. Lefebvre ise eserinde şu örneği vermektedir; “banliyödeki bir toplu konutta oturan birinin gündelik hayatı” demektedir.

Mekân temsilleri ise Lefebvre daha çok teknik konulardan oluşan ve oluşturulan yapılardan söz eder. Lefebvre mekân temsilleri için “parçalayan ve düzenleyen teknokratlara borçlu olduğunu” ifade etmektedir.⁵⁶ Bunu yapan, bu süreçte rol alanların bir ideolojiden bağımsız kalamadıklarını ve eserlerinde yapıtlarında bunları siyasal süreç içinde destekli işleyerek şekillendirdiğini söylemektedir. Bu sebeptendir ki Lefebvre eserinde mekân temsillerine diğer deyişle “Tasarlanan Mekân” olarak da ifade etmektedir. Lefebvre şöyle ifade eder “... hâkim ekonomik düzenin mantığına göre düzenlenmiş, örgütlenmiş ve üretilmiş mekandır ve ideoloji tarihinin parçasıdır”.

Temsil mekanlarını açıklamadan önce ifade edilmelidir ki bu mekânsal üçleme kavramlar ayrı ayrı açıklanır fakat ayrı ayrı değerlendirilemez. Mekânsal pratik, Mekân temsilleri ve temsil

⁵³ Lefebvre, H. “**Mekânın Üretimi**”, (2014) I. Ergüden (Çev.). Sel Yayıncılık, İstanbul. S.75

⁵⁴ Lefebvre, H. “**Mekânın Üretimi**”, (2014) I. Ergüden (Çev.). Sel Yayıncılık, İstanbul.

⁵⁵ Lefebvre H. “**Mekânın Üretimi**”, (2014) Sel Yayıncılık, İstanbul. s.63

⁵⁶ a.g.e.,68.

mekanları ana objeden kopamaz ve birbirleri ile ilişki içerisindedirler. Bu açıklamalar Lefebvre için de mekânın üretiminin açıklanmasında rol almaktadırlar.

Temsil mekanları diğer iki kavramdan farklı ve anlaşılması daha kompleks olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır fakat Lefebvre bu mekanların sübjektifliğine vurgu yapar ve basitçe yaşayanların yerleri ile ifade edebileceğimiz şekilde açıklamaya çalışır. Lefebvre göre temsil mekanları; “toplumsal yaşamın yasadışı ve yeraltına” olduğunu söyler.⁵⁷ Gündelik yaşamın temsil mekanları üzerinde var olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸

Lefebvre temsil mekanları için eserinde şu ifadelere yer vermektedir:

“Yaşanır, konuşur; duyumsal bir çekirdeği ya da merkezi vardır. Ego, yatak, oda, konut, ev; meydan, kilise, mezarlık... bu mekanlar tutku ve eylem yerlerini yaşanan durumların yerlerini kapsar. Dolayısıyla zamanı doğrudan içerir.”

David Harvey Sosyal Adalet ve Şehir adlı eserinde kenti ve kentsel mekân tartışmasına ilk olarak kentin şüphesiz karmaşık bir şey olduğunu söyleyerek başlar.⁵⁹ Kentsel sorunları ve kapitalizmin yarattığı krizleri irdeler ve bu noktada Marksist bakış açısı ile ilerlemektedir. Eserlerinde Lefebvre’nin etkisinde olduğunu düşüncelerinin onu destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Lefebvre gibi Harvey de kentin mekânın kompleks bir yapı olduğunun ve mekânın kendisi içinde üretim örgütlenmesi ve sosyal ilişkiler ile yapılaştığı düşüncesi hakimdir.

Harvey’e göre kent, kapitalizmin bitmek bilmeyen talepleriyle mekânda var olma halidir. Harvey, kent formunun sermayenin örgütlenme biçimiyle paralel ilerlediğini ve bu noktada kentin kapitalizme yardım eder hale geldiğini anlatmaktadır. David Harvey Sosyal Adalet ve Şehir eserinde kentin önceden planlanmış ekonomik sistem içerisinde var olma çabalarını ve krizleri anlatırken politik düzenin kent örgütlenmesinden bağımsız kalmadığını vurgular. Kentin içerisinde yaşayan insanlar var olan politik düzenin yarattığı düzende yaşama çabalarında ister istemez kentin formunda yer alan bir düzenleme ile kendi içlerinde bir

⁵⁷ a.g.e., 63.

⁵⁸ a.g.e., 139.

⁵⁹ Harvey, D. “Sosyal Adalet ve Şehir”, (2019), Metis Yayıncılık, İstanbul. S.27

sınıflaşmaya yani kentin içerisinde bir bölümlenmeye sebebiyet vermektedir. Bu bölünmenin örneğin gelir dağılımı üzerinden yapılan tartışmalarda olumsuz etkilerini tartışmaktadır.⁶⁰

Görülmektedir ki Harvey'e göre kentler kapitalizmi tetikleyen mekanlardır ve araç konumunda bulunmaktadır. Bu bağlamda kapitalizmin en değerli hazineleri kentlerdir. Harvey 'in kendi ifadeleri ile bu açıkça görülmektedir:

*“Kentsellik kendi dinamikleri olan apayrı bir yapıya sahiptir-ayrı bir varlık gibi düşünülebilir. Ama bu dinamikler diğer yapılarla olan çelişkiler ve etkileşimlerle yatıştır. Kentselliğin şu anda sanayi toplumuna egemen olduğunu söylemek, dönüşüm sürecindeki bir yapı olarak kentsellikle, eski sanayi toplumunun iç dinamikleri arasındaki çelişkilerin, birincinin lehine çözüldüğü anlamına gelir. Bu iddianın gerekçesi olduğuna inanmıyorum. Bazı önemli ve yaşamsal bakımlardan sanayi toplumu ve içerdiği yapılar, kentselliğe egemen olmaya devam etmektedir.”*⁶¹

Manuel Castells, kent sorunsalını değerlendirirken ilk olarak anlaşılar ki kenti toplumdan bağımsız düşünemez mekân toplumsal ilişkilerden doğrudan etkilenen yerdir. Lefebvre ile ortak düşüncelere sahip olmasına rağmen Castells bazı noktalarda ondan ayrılır şu kadar ki kentsel mekânın toplumdan etkilenmesi kaçınılmazdır ancak kenti, mekânı bir obje olarak salt bir biçimde değerlendirmemektedir. Kültür kavramını önemsemiştir ve kültürün kente kendine has bir olgu haline bürünmesi bir kentli kültürünün varlığından söz etmektedir.⁶²

Manuel Castells kentlerin üretim süreçlerinden ziyade daha çok tüketim süreçleri üzerinde durmaktadır. Ona göre kentler bu noktada diğer mekanlardan ayrılmaktadır. Kentsel mekânda tüketimin yüksek oluşumunun ve böylece kapitalizmin yaşamasının kentteki insanların ve iktidarın çatışma noktalarını vurgulamaktadır. Marksist bakışta sınıf kavramı ve üretim araçlarının yeniden üretilmesine odaklanırken Castells ise kenti, mekânı devlet üzerinden ve “kollektif tüketim” kavramsallaştırmasından açıklamaya çalışmıştır.⁶³

⁶⁰ a.g.e.,56-61.

⁶¹ a.g.e., 280-281.

⁶² Bıçkı, D. “Harvey ve Castells 'de Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu ve Sınırlılıkları”, (2006), U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.11 s.120

⁶³ A.g.e. s. 120

Castells 'in Kent, Sınıf, İktidar adlı eserinde ortak tüketimin kapitalizmde nasıl kentsel çelişkiler yarattığını vurgulamaktadır. Kollektif tüketimde kastedilen Castells'e göre tüketilenlerin devlet tarafından sağlanabilmesidir. Bu temel tüketimlerin konut, sağlık, ulaşım vb. kamu hizmetlerinden oluştuğunu ifade eder. En önemli vurgusu bu olmaktadır. Castell's eserinde devleti en önemli faktör olarak ele almaktadır. Bu sebeptir ki kamusal hizmet sağlanması yaşanan sınıf çatışmaları arasındaki denge sorunun kaynaklarından biri olduğunu tartışmaktadır.

Devletin ortak tüketimler için yaptığı müdahalelerin bir yandan kapitalizme destek olduğu fakat aynı zamanda da bunu yaparken belirli bir grup için yapmadığını söylemektedir. Bunun her şeyin ötesinde bir gerekçe olduğunu ifade etmiştir. ⁶⁴ Castells, eserinde devletin hem temsil edilen hem de kendi işlevlerinde mevcut olan ortak tüketim sürecinde iki önemli etkisinden bahseder:

“(i)Bu, devletin düzenleme işlevini en üst düzeye çıkarır ve bu işlev, teknik rasyonalite ve toplumsal çıkarların hesaba katılmasını içeren planlama süreciyle ifade edilir.” ⁶⁵

“(ii)Devlet baş sorumlu aktör olarak kent meselesini siyasileştirir; diğer bir deyişle bir yandan ortak tüketimi, ekonomik açıdan değerlendirmek yerine siyasi-ideolojik bir rekabetin içine yerleştirirken diğer yandan da ‘kentsel’ olarak adlandırılan talepler iktidar sorunuyla güçlü bir şekilde eklemlenecektir.” ⁶⁶

1.3.4. Postmodern Kent

Ele alınan kent ve kent kuramları çerçevesinde günümüz kentleri daha iyi anlayabilmek ve günümüz kentleri değerlendirebilmek adına modern kent ve postmodern kent anlayışlarına da değinmek gerekmektedir. 18 ve 19 yüzyıllar ekseninde sanayi devriminin etkisiyle kentin formu değişmiştir. Sanayi devrimi etkisiyle teknoloji, hız ve dönüşüm kentlerin şekillenmelerinde önemli rol üstlenmişlerdir. Bu sürecin devamı ile modern kentler olarak günümüze kadar var olan kent ve kentsel mekân tartışmaları yerini almaktadır. Postmodern kent

⁶⁴ Castells, M. “**Kent, Sınıf, İktidar**”, (2017), Asuman Türkün (Çev.), Phoenix Yayınevi, Ankara. s.40

⁶⁵ a.g.e.,41.

⁶⁶ Bkz.M. Castells, Luttés urbanines et pouvoir politique (Paris: Maspero,1973)

denilince ifade edilmek istenenin ne olduğu ve modern ve postmodern kent kuramlarının aralarındaki farklılıklarını görebilmek adına her ikisini de değinilecektir.

Daha önceki başlıkta ifade edilen kent ve sanayi devrimi sonrası kentlerle birlikte teknolojinin gelişimi, hızlı gelişen mimari, yapı ve birçok faktör modern kentlerin oluşumu adına bir değişim geçirmelerine neden olmuştur.⁶⁷ Elbette ki bu değişim ve dönüşüm tüketim ilişkilerini de değiştirmekte ve bir tüketim toplumu kentlerin içerisinde yerleşik ve kendini kentsel mekânda daha rahat gösterebilecek bir sınıf ayrılığı mevcut olmaktadır. Tüm gelişmeleriyle birlikte kent mekânsal bir alandan çok kendi kültürünü oluşturan aynı zamanda hem bu kültürü üreten ve tüketen bir alan haline gelmektedir. Artık kentler sadece ticaret ilişkilerinin yapıldığı mekanlardan çok birçok sosyal ilişkiyi, toplum arasında farklılaşmaları oluşturan ve oluşturulmasına olanak sağlayan bir haldedir. Bu değişimi yaşayan kentler “modern kentler olarak adlandırılan kentler” aynı zamanda insanların kendi yalnızlığını ve bozulmuş insan ilişkilerini barındırması ve etkilemesi boyutuyla insan odaklı yaklaşımla bakılarak eleştirilmektedir ve bunun dışında modern kentler sadece iktisadi yaklaşımla bakılarak ekonomi ve sınıf farklılıklarının oluşmasına sebebiyet vermesi ve yaşamasına sebebiyet vermesi noktasında sadece bu açıdan ele alınmasıyla zayıf kaldığı anlamıyla eleştirilmektedir.⁶⁸

Postmodern kavramının ne zaman başladığı noktasında netlik olmamasıyla birlikte kavramın tam olarak anlamı adına da net bir kabulleniş bulunmamaktadır. Postmodern kavramının modernizmden tam bir kopuş olduğu ya da modernizmin bir devamı olduğu tartışmaları bulunmaktadır.⁶⁹

Karakurt’un ifade ettiği üzere, Modernizm, günümüz koşullarında geçerliliğini yitirmekte ve özellikle 1970’lerde “postmodern çağ başladı” tezi ile mimarlığın yeni akımlarıyla tartışılmaya başlanan alanlardan biri olduğudur. Bunun temel nedeninin ise mimarların postmodern denilen belirli ürünler ve yapılar yaratmalarındır aynı zamanda postmodern tartışmalarda öne çıkan mimarlığın mantıksal kurgusunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle kentsel planlama ve mimarlık üzerinden postmodern fikrin kentsel açıdan değerlendirilmekte ve postmodern kentler olarak

⁶⁷ Sevinç, M., “**Postmodernizm ve Kent**”, (1999), Birikim, S.124 s.54-59. [Erişim Tarihi 17.09.2022]. <https://birikimdergisi.com/>

⁶⁸ “**Postmodern Kenti Kuramsallaştırmak**” (2014), Kent Sosyolojisi, <http://sosyolojisi.com/> [Erişim Tarihi 17.09.2022].

⁶⁹ Karakurt, E. “**Kentsel Mekânı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı**”, (2006), Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.26. s.9.

kentlerin yeniden mekânsal tanımlaması yapılması çalışması ve postmodern kentlerde planlama ve düzenleme çalışmalarına gidilmiştir.

Postmodern şehirler hakkındaki görüşler şehir kuramları içerisinde daha çok Los Angeles Okulu ile anılmakta olup en önemli öncülerinden biri olan Edward Soja mekân ve toplum arasındaki ilişkiler hakkında çalışmalarında postmodern şehirleri değerlendirmiştir.⁷⁰ Edward Soja Los Angeles şehrinin gelişimi ve etkilerini postmodern kentleri anlama noktasında belirli kriter belirleyerek açıklamaya çalışmaktadır. Ele aldığı noktalarda kentlerin saf bir mekânsal formdan uzaklaşan kentleri ifade ettiğini söylemek mümkün olacaktır. Şöyle ki Soja kentlerin üretim ilişkileri karmaşıklığından, sosyal ilişkilerini ele almıştır. Ancak Postmodern kentler kentleri daha farklı ele almaktadır. Modern kentler anlayışı açısından kentse mekanlar tüm ilişkileri içerirken postmodern mekanlar ise bu noktada daha saf bir kentten ve bağımsız bir kenti ifade etmektedir.⁷¹ Şöyle ki kastedilen toplumsal ilişkilerden ve kent kültüründen bağımsız bir kenttir.

Postmodern kentlerde kentte oluşan sorunlara değinilmesi noktasında bir tartışma da ayrıca değerlendirilmiştir. Modern kentler bir şekilde sosyal ilişkileri ve kenti tüm faktörleri ile etkileşim halinde olup ortaya çıkan sorunlar insanlara çözüm odaklı bir kent anlayışı ve plan anlayışı savunulabileceği ifade edilmiştir. Ancak postmodern kent anlayışında ise sadece kentlerin ve onların estetik formu ve kentin özünü benimsemek ile bu çözüme ulaşılamayacaktır.⁷² Çünkü postmodern kent modernizmin içinde bulunduğu krizden kopan, kurtulan bir kent formu ideasındadır.

İnsan sosyal bir varlıktır sözünden çıkarak söylenebilir ki ister modern ister postmodern tarzda kentler oluşturulma çabasında olsa da önemli olan birçok insanın bir arada örgütlenerek var olabildiği, karmaşık kültürlerle sahip olunan, dayanışma içerisinde bulunması kentlerde yaşanabilir bir forma ulaştırılmasının önemli olduğu ifade edilmelidir.

⁷⁰ “**Postmodern Kenti Kuramsallaştırmak**” (2014), Kent Sosyolojisi, <http://sosyolojisi.com/> [Erişim Tarihi 17.09.2022].

⁷¹ Karakurt, E. “**Kentsel Mekânı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı**”, (2006), Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.26. s.13-16.

⁷² Sevinç, M., “**Postmodernizm ve Kent**”, (1999), Birikim, S.124 s.54-59. [Erişim Tarihi 17.09.2022]. <https://birikimdergisi.com/>

1.4. KENTLİ HAKLARINA BAKIŞ

Temel anlamıyla insan hakları her insanın doğuştan sahip olduğu devredilemez vazgeçilemez ve sadece insan olmasından müteakip hakları ifade etmektedir. Kentli haklarından önce insan hakları olarak temel haklar ifade edilmiştir. Kentli hakları kentin geçirdiği dönüşüm süreci sonrası insan haklarının, kent insanına ve kent mekanına yansıma biçimi olarak ifade edilebilir. Kentli haklarının insan haklarının içerisinde yer alan bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Temel anlamda kentli hakları ise en geniş çerçevede insan hakları daha sonra kent üzerinde görülen kentli hakları olarak ifade edilebilir. Bir diğer başlıkta ele alınacak olan su hakkı ve kentli hakkı çerçevesinde su hakkını tartışabilmek adına kentli haklarını incelemek gerekmektedir.

Kentli haklarına bakışta öncelikle hak kavramına değinmek faydalı olacaktır. Hak ve kentli haklarının insan hakları arasındaki bağı kurabilmekte etkisi olacaktır.

Her şeyden önce hak dediğimiz kavram nedir, ne anlamamalıyız ve ek olarak genel bir hak tanımlaması yapıp yapılmadığına bakmamız gerekmektedir. Hak nedir? İlk olarak, Türk Dil Kurumu hak kelimesinin anlamı için şu ifadeleri kullanmaktadır: “Adalet” “Adaletin hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç” “Doğru ve gerçek” olarak tanımlamakta ve örneklendirmektedir.⁷³

Hak kavramı için birçok tanımlama yapılmış hak kavramının ne olabileceğinden yola çıkılarak yapılan tanımlar ile birçok teori elde edilmiştir. Basit anlamı ile hak kavramını tanımlamak istersek hak, bireylerin hukuk düzeninde korunan ve var olan bir menfaatleridir. Peki bu yapılan tanım ne kadar nesnel olduğu tartışmalıdır. Var olan teorilerde hak tanımının yapılma çabası yanı sıra hak var mıdır yok mudur? Hak varlığı kabul edenler ve reddedenler olarak teoride ayrı görüşler bulunmaktadır.⁷⁴

Hak kavramını tanımlayabilmek adına yapılan tartışmalar üzerine hak kavramını kabul edenler içerisindeki; İrade Kuramı, Menfaat Kuramı, Karma Kuram, reddeden öncüler ise Jeremy Bentham, Leon Duguit, Hans Kelsen görüşleri olarak ele alınmıştır.⁷⁵

⁷³ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Türkçe Sözlük, [Erişim Tarihi: 01.06.2022], <https://sozluk.gov.tr/>

⁷⁴ Eminli, E. M. “**Hak Kavramı**”, (?), <https://dergipark.org.tr/> [Erişim Tarihi 01.06.2022].

⁷⁵ a.g.e.,206-212.

Kuramlar üzerine kısaca değinmek hak kavramını anlamak için gereklidir. Hakkın varlığını kabul edenlerin savunduğu irade kuramına göre hak, bireylerin hukuk tarafından koruma altına alınmış saf irade güçleridir.⁷⁶ Hakkın gücünün sadece iradeye bağlı olduğunu belirtmektedir. İrade kuramına göre kendi irademizle devlet iradesi birleşir ve devlet gücü ile menfaatimizin korunduğu ifade edilmiştir.⁷⁷ Menfaat kuramına göre ise asıl amaç kişilerin menfaatleridir. Menfaatlerimiz hak olarak ifade edilmektedir. Hakkın amacı budur ve koruduğu şey bireylerin menfaatleridir. Bu kuramın savunucusu Pozitivist Alman Hukukçu R.V. Jhering olarak bilinmektedir.⁷⁸ Karma kuram ise hakları sınıflara ayıran kişi olarak bilinen Jellinek tarafından desteklenmekte irade ve menfaat kavramlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Hak kavramını reddeden düşünürler de ise hakkın sadece varsayımsal olabileceği aslında hukuki ödevlerce sağlanan bir menfaat olduğu ortak düşünleridir. Asıl hakkın toplumun içerisinde edinildiği yaşam içerisinde var olmada araç olarak kullanılabilen bir şey olarak değerlendirmektedirler. Bazı düşünürler ise hakkın ayrı bir kavram olarak değerlendirilemeyeceğini bu kavramın hukukla eş olduğunu savunmaktadırlar.⁷⁹

Peki hak kavramı sadece bireyleri etkilerken bu bireyler gerçek veya tüzel kişiler olabileceği gibi hak kavramı niteliği gereği de değişir örnek vermek gerekirse kişi hakları gibi Medeni Hukuk alanında ifade edilen kişinin sesi, vücut bütünlüğü, resmi, ismi vb. olabilmektedir. Bir başka durum ise eşya üzerinde olabilmesidir. Bir diğer ayrım ayrıca korudukları alanlar bakımından özel hukuk bakımından haklar ve kamu hukuku bakımından haklar olarak değişmektedir. Bilinmektedir ki özel hukuk alanında bireyler arasındaki hukuki çatışmalar mevcut iken ve her iki birey eşit olarak değerlendirilirken kamu hukukunda durum biraz daha farklı olmaktadır. Kamu hukukunda her iki tarafında eşit olduğu elbette ki söylenemez.

Sonuç olarak hak kavramı, genel bir tanım yapılamamakla beraber hukuk düzeni içerisinde korunan menfaatler olarak bilinse de tanımı, ortaya çıkışı ve varlık meselesi tartışmalıdır. Daha çok psikolojik veya manevi bir tatmin olarak da ayrıca değerlendirmesinin sebebi de budur.

⁷⁶ a.g.e.,206.

⁷⁷ a.g.e.,206-307

⁷⁸ a.g.e., 207.

⁷⁹ Eminli, E. M. “**Hak Kavramı**”, (?), <https://dergipark.org.tr/> [Erişim Tarihi 01.06.2022].

Hak, zamandan zamana, toplumdan topluma değişen bir kavramdır ve bu sebeple de tanımlamalar netlik kazanamamıştır. Hakların farklı düzenlenmeleri, kategorileştirilmeleri hukuk kurallarının düzenlediği ilişkilerin çeşitlenmesinden kaynaklanmaktadır. Ne kadar çok karmaşık toplumsal ilişkiler o kadar düzenleme gerektirmekteydi.

Bir diğer önemli konu ise kentsel/ kentli haklarının terimsel ve içerik bağlamında tarihsel gelişimini değerlendirmeden önce insan hakları ve kentli hakları ilişkisini ifade etmek gerekmektedir. Kentli hakları kavramı doğrudan kentsel haklar olarak var olmamakla birlikte insan hakları içerisinde yer alan bu alan içerisinde toplumların sosyolojik, ekonomik birçok faktörden etkilenerak hak talep etmeleri ve bu hakların meşrulaştırılması ve korunması noktasında olmuştur. Hakların tanınması ebetteki aniden olmadığı gibi kolay süreçlerden de geçmemiştir. Tarihsel süreçlerden geçerken toplumdan etkilenmemesi siyasal koşullardan etkilenmemesi ekonomiden bağımsız olması olanaksız olacaktır. ⁸⁰ Bir diğer ifade kentli haklarının insan hakları içerisinde ortaya çıkışıdır. İnsan haklarının günümüze kadar verdiği mücadele içerisinde kentsel hakları daha iyi görebilmek adına hukuksal altyapısını vurgulamak faydalı olmaktadır.

Eski Yunan düşünürlerden Platon, Sokrates ve Aristoteles için de en önemli konulardan biri iyi bir insan olmaktı. İyi bir insan olmanın en temel başlangıcı onlar için insanı anlamaktı. İnsanı anlamak, sorgulamak ve insana verilen değer ile insan iyi biri olabilirdi.⁸¹

Eski çağlardan günümüze kadar tüm toplumlar insana dair inceleme ve düşünme üzerinde dursalar da kimi zaman bu durumun gerilediğini veya hiç olmadığı dönemlerde geçirildi. Orta Çağ döneminde insana dair bir değer bir düşünce görülmekte sebebi ise Tanrı temelli toplumun yönetilmesi her şeyin dini temelli olması olarak görülmektedir. ⁸² Böylelikle insanlar yöneticilere güvenen sorgulamayan bir topluluk haline gelmekteydi. Sorgulamayan ve koşulsuz din temelli hareket edildiğinde insan ve insana ait önemli değerler göz ardı edilebiliyordu.

İnsan haklarının tarihsel sürecinde temel alınan Hammurabi Kanunları, M.Ö. 1776 yıllarında ortaya çıkan ve tarihin en eski kanunlarından biri olup insan hakları ve insani değerler üzerine

⁸⁰ Özkan, S. “İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Kuşak Sınıflandırılması”, (2015), Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1. [Erişim Tarihi 11.06.2022].

⁸¹ Çüçen, A.K. “İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi”, (2003), Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 2, 27-35. [Erişim Tarihi 08.06.2022]. <http://hdl.handle.net/11452/16759> s.31

⁸² a.g.e. s.30

önem taşımaktadır. İnsan hakları bağlamında Hammurabi kanunları elbette tartışmalıdır fakat buradaki tutum ortaya çıktığı dönemlerde insana verilen değer ve insanı koruma karşısındaki duruşu önem kazanmaktadır.

Medine Sözleşmesi bir diğer belge olarak çalışmalarda ele alınmaktadır. Medine Sözleşmesi, hicretten sonra kavimler arasında çıkan anlaşmazlıklara yönelik hazırlanmıştı ve çok temel insani değerleri içermekte ve insanların haklarını koruma ve ortak değerlerle yaşayabilmesini sağlamak için hazırlanmıştır.⁸³

Anayasal açıdan tam bir anayasa olarak kabul edilmeyen fakat anayasal gelişmeler açısından son derece önemli olan İngiltere’de kralın kendi yetkilerini sınırlamasıyla birlikte 1215 tarihli Magna Carta Libertatum ilan edilerek önemli bir adım atılmış oldu. Bu belgenin önemini anlamak şu açıdan önemlidir ki bu belgeyle birlikte hukuk devletine giden yol açılmıştır. Magna Carta Libertatum birçok madde içerse de “kanunsuz vergi olmaz” ilkesi ile ön plana çıkarak artık kanunlarla ve devlet eliyle hak ve adalet gözetilerek verginin alınmasıydı.

Rönesans hareketleriyle artık insanlar için farklı bir dönem başlamıştır. Rönesans insanın değerliliği adına gelişme sağlamıştır. Rönesans ile matbaa ve pusula kullanımı ile insanların hareketliliğini ve bilgi alışverişi çeşitlenmiştir. Bu çeşitlenme elbette ki dini etkilerin kırılmasına sebep olmuştur ve artık sorgulayan insan, insani değerlerin önemi dikkat çekmiştir. Bu sebeple Aydınlanma Dönemi olarak da adlandırılan bu dönem insanlık için son derece önem taşımaktadır. Bu gelişmelerle birlikte insanlık köleliğe, feodalizme ve insani birçok hak için savunma gerçekleştirmiştir. Günümüzde özgürlük ve eşitlik gibi kavramların anlamlanması ve gelişmesini sağlayan gelişmelerdir.

Sanayi devrimi insanlık tarihi için önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Daha önce kent ve kentleşme sürecinde sanayi devriminin önemini incelenmiştir. Sanayi devriminin neden olduğu sonuçlar incelendiğinde hem olumlu hem olumsuz sonuçlar görülmektedir. Sanayi devrimi insan refahını artırma, insan ömrünün makineleşme ile uzaması ve birçok salgın hastalık, gelişen teknoloji ve benzeri konularında iyileşme sağlamış iken bir yandan da olumsuz

⁸³ Gülboy, E. “**Medine Vesikası Örneği Üzerinden İnsan Haklarına Dair Düşünceler**”, (2019), Düşünüyorum Dergisi, <http://www.dusunuyorumdergisi.com/medine-vesikasi-ornegi-uzerinden-insan-haklarina-dair-dusunceler/> , [Erişim Tarihi 20.06.2022].

* Medine Vesikasında Türk Ceza Kanunu’nda yer alan TCK Madde 20: Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği düzenlenmiş olup günümüzde etkisini görmekteyiz. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

etkileri mevcuttur. Kastedilen her dönemde insan ve insan hakları düşüncesi ve insan adına yapılan her girişim elbette ki sadece olumlu sonuçlar vermemektedir. Sanayi devrimine bakıldığında kentte gerçekleşen nüfus artışı ve gerçekleşen nüfus artışı, olumsuz yaşam koşulları gösterilebilir.⁸⁴ Elbette bu dönemde görülen çocuk işçi çalıştırılma ve çalışma koşulları insanı hiçe sayma noktasında haktan bahsedilmeyecek noktalarda kendini göstermiştir. Sanayi devrimi ile “işçi sınıfı” meydana gelmiştir ve mücadeleler başlamıştır. Bu sebeple görülmektedir ki hem koşullar hem de bu koşulların iyileştirilmesi ve insanların haklarının korunmaya çalışılması adına yapılan düzenlemeler şehirleşme devam ettikçe artmıştır ve kentsel hakların temelini oluşturacaktır.

1215 yılında İngiltere’de Magna Carta ile büyük özgürlük mücadelesine giriştiğini ifade edilmişti. Magna Carta kendisinden sonra gelen birçok belgeye de öncülük eden bir bildiri olmuştur. Bu önemli belgeden sonra devamında ise “Petition of Rights” Haklar Bildirgesi ile hukukun üstünlüğü vurgulanmış ve hukuk devleti anlayışı pekiştirilmiştir.⁸⁵ Magna Carta kralın kendi yetkileriyle kendi eliyle kendisini de kısıtlaması demektir. Günümüz hukuk devleti kavramı ise devletin kendi egemenlik sınırları içerisindeki kamu gücüyle kendisinin de sınırlı olmasını ifade etmektedir.

İngiltere’de bir diğer adım ise Habeas Corpus Act olarak adlandırılan kişi güvenliği ile ilgili önemli bir belge 1679 yılında olmuştur.⁸⁶ Habeas Corpus bildirgesi kişinin keyfi tutuklanamaması ve tutuklanma sonrası hâkim güvencelerini içermektedir. Amacı yargıçların keyfilik durumunu engellemektir. Böylelikle kişi güvenliği güvence altına alınmıştır. Habeas Corpus da Magna Carta temeli ile hukuk devleti kavramına katkı sağlamakla beraber diğer birçok belgeye aynı şekilde öncülük etmiştir. Amerikan Anayasası’nda, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde ve daha birçok insan hakları belgelerinde yerini almıştır. 1982 Anayasası’nda kişi güvenliği, kanuni

⁸⁴ Küçükkalay, M. “Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi”, (1997) Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı 2 s. 59 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195233> [Erişim Tarihi 17.06.2022].

⁸⁵ Aktan, C. Ve Yay, S. “Tevsiyeciler Manifestosu: Bir Sivil Anayasa Önerisi Anayasal Demokrasi Anayasal Hukuk Devletine Yönelik Eşsiz Bir Yazılı Anayasa Metni” (2019), Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 11, No 2 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1135748> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

⁸⁶ Şentuna, T.M. “İnsan Hakları Hukuk’unda Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı’nın Gelişimi”,(2001), Türkiye Barolar Birliği Dergisi, sayı 3 <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2001-20013-828> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

hâkim güvencesi ve hak arama hürriyeti kenar başlıklarıyla temel haklarımızda yer almaktadır. 1982 Anayasasının kişi hürriyeti ve güvenliği kenar başlıklı on dokuzuncu maddesine göre;

“Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir. Şekil ve şartları kanunda gösterilen: Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.”⁸⁷

Amerika’daki gelişmeler ise Virginia Haklar Bildiri (Bill of Rights) olarak bilinen 1776 ‘da oluşturulan Amerika Birleşik Devletleri Anayasası için de önem arz eden bir bildiri olmuştur. Bu bildiride bütün insanların eşit olduğu mutluluğu arama hakkına sahip olduğu tüm gücün halkta toplandığı ve aynı zamanda devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrı ve bağımsız olması gerektiğini vurgulanmıştır.⁸⁸ Bu bildiri ardından daha sonra Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık bildirisi (1776) yayımlanmış ve tüm insanların eşit olduğu ve devredilmeyen haklara sahip oldukları ifade edilmiştir. Virginia Haklar Bildirisinin etkileri doğrudan görülmüştür. 1787 ‘de ise Amerika Birleşik Devletleri Anayasası oluşmuştur. Bu anayasa ilk yazılı anayasa olarak bilinmektedir.

Kıta Avrupası’ndaki ülkelerde ise diğer toplumlarda söylenen eşitlik, kardeşlik, insanlık, insan hakları söylemlerinden bağımsız veya habersiz kalınmamıştır. Hatta öyle ki insan hakları vurgusunun en keskin ve etkili görünümü Fransa’da olacaktır. 1789 öncesinde Fransa’da mutlak monarşi ve kilise yönetimi ile yönetilen sınıflı bir toplum bulunmaktaydı.⁸⁹ Bu sınıflı

⁸⁷ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 18.10.1982, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

⁸⁸ Nohutçu, A. Ve Kaya, A.G. “İnsan Hakları ve Demokratikleşme”, (2021), Savaş Yayınevi, 7. Baskı, s.10-11

⁸⁹ Arslan A. “Fransız Devrimi ve 1789 Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi”, (?), Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, <https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/belgeler/144.pdf> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

toplumda halk fakir ve ekonomik bunalım içerisinde olan Fransa halkı ve kral arasındaki mücadele görülmektedir. Rönesans hareketleriyle birlikte Fransa’da dünyada görülen insan hakları hareketliliğiyle birlikte talepler ve ayaklanmalar başlamıştır.

Fransız devrimi Mutlak Monarşiden çıkış Cumhuriyet’e geçiş olarak bilinen Yakın Çağı başlatmıştır. Bu bildiride 17 madde yer almaktadır ve bildirinin temel içeriğinde insanlar eşittir ve özgür doğarlar, baskıya karşı direnme hakkından söz edilmekle beraber egemenliğin ulusta olduğu ifade edilmiştir.⁹⁰ Bu bildirinin en önemli özelliği insan haklarına yaptığı vurgu ve önemdir. Devrim niteliğinde olan bu belge daha sonra tüm insan hakları belgeleri için ışık olacaktır. Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi 1789 yılında kabul edilmiş ve giriş metninde şu ifadeler yer verilmiştir:

“Toplumların uğradıkları felaketlerin ve yönetimlerin bozulmasının tek nedeni insan haklarının bilinmemesi, unutulması ya da hor görülmesidir.”⁹¹

İnsan haklarına bakış ve tarihsel süreçte insan haklarında ele alınan insanın önemi, hak kavramının önemi ve insan hakları kavramı görülmektedir ki oluşumları bakımından toplumsal dönüşümlerle birlikte zorlu aşamalardan geçip var olmuşlardır. İnsan hakları yaşanan tarihsel sürecin bir ürünüdür denilebilir.

İnsan hakları bir hukuk devletinde, devletin otoritesiyle sınırlandırılmış olsa dahi insanların hakları nelerdir bu haklara nasıl müdahale edilir ve devlet otoritesi ile nasıl sınırlanır sorularından önce tam bu nokta da hak kategorizasyonu yapılması hakları anlayabilmek ve diğer sorulara cevap alabilmek adına da önem arz etmektedir.

İnsan haklarının sunmak istediği temel etik değerler olması, ulaşılması gereken ideallerdir. Bu ideallerinde ana teması insandır. İnsan toplumsaldır, siyasidir hukuka ve ahlaka dokunandır. Bu sebeptendir ki hak ayrımı düzenlemeleri de tarihsel süreçten kopuk olamaz ve bağımsız değerlendirilmemelidir.

⁹⁰ Bildirim metni: <http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/makale/insan-ve-yurttas-haklari-bildirisi-1789.html>

“Batı’ya Yön Veren Metinler” (2010), İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya Meslek Yüksek Okulu, Ekim.

⁹¹ Esen, R. “Fransız Devriminin İnsan Hakları Üzerindeki Etkisi”, (2019), TESAD Derneği, <https://www.tesadernegi.org/fransiz-devriminin-insan-haklari-uzerindeki-etkisi.html> [Erişim Tarihi 21.06.2022].

Hak sınıflandırılmasında birçok felsefe uzmanı ve siyaset uzmanı objektif ve sübjektif hak analizi yapmış olup ayrıca kişi hakları ve kolektif haklar ayırımına tabi tutmuşlardır.

Bir diğer önemli ayırım ise Filozof İoanna Kuçuradi tarafından yapılmıştır. Kuçuradi hakları kişi hakları ve yurttaşlık hakları olarak değerlendirmiştir.⁹² Kuçuradi 'ye göre kişi hakları her bireye özgün sübjektif haklar iken yurttaşlık hakları ise her ülkeye özgü vatandaşların sahip olduğu hakları ifade eder. Kuçuradi insan hakları üzerine çalışmalarında hak ve insana bakış ve insan hakları kavramı ve evrenselliğine önem vermiştir. Ona göre bir insan hakkının evrensel olması tüm insanların eşit olması, tek tek insanların yaşadıkları ve deneyimledikleri durumları hak edişleri ifade etmektedir.

Bir diğer sınıflandırma ise literatürde klasik sınıflandırma olarak adlandırılan tasniflemede ise devlet ile birey arasındaki durum göz önüne alınmıştır. Bir hakkın nasıl tasnif edileceği bir birey hakkını nasıl talep edeceği ve bu talep karşısında devletin otoritesinin duruşu bağlamında hakların tasnifi önemlidir.⁹³

Klasik tasnif hakları üçe ayırmakta ve bunları pasif statü, negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları olarak ele almıştır. Bu ayrımı yapan kişi ise Alman Hukukçu Georg Jellinek 'in Hak Kuramı ile olmuştur. ⁹⁴ Literatüre geçen isimleri negatif statü, pozitif statü ve aktif statü haklardır.

Negatif statü haklardan anlaşılması gereken bu hakların bireylerin kişisel haklarından olan devletin müdahale etmemesi gereken haklar olarak bilinir. Bu statüde düzenlenen haklar ile kişiler devlet otoritesine doğrudan “hakkıma dokunamazsın” diyebilmektedir. Kişi hakları da negatif statüde toplanmıştır.

Pozitif statü hakları ise devlet müdahalesinden bağımsız olmayan hakları ifade etmektedir. Bu haklar içinde ise kişilerin devlet otoritesinden beklentilerini içeren, bu haklar ile devlet

⁹² Kuçuradi, İ. “İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları”, (2007) Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, s. 142

⁹³ a.g.e. 143.

⁹⁴ Bulgan, B.G. “Georg Jellinek ‘in Hak ve Devlet Kuramı”, (2020), On iki Levha Yayınları, İstanbul, s. 44-474

otoritesine “bu hakka sahibim bu hakkı talep ediyorum” diyebilmektedir. Bireyler ise devlet müdahalesi gerektiren bu hakları devlet eliyle kullanabilmektedirler.⁹⁵

Aktif statü hakları ise bireylerin kişisel haklarından ziyade bir ülkede yaşayan vatandaş haklarını ifade eder. Aktif statü ile adından da anlaşılacağı gibi vatandaşlar haklarını aktif şekilde kullanabildiği haklardır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında temel alınan tasnif Jellinek tarafından geliştirilen negatif, pozitif ve aktif statü haklarından oluşan ayrımdır. 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası bu tasnifi ele almıştır.⁹⁶ Negatif statü haklarına kişi hakları ve koruyucu haklar olarak ifade ederken, pozitif statü haklarına iste talep hakları ya da 1982 Anayasası’nda geçen ismi ile Sosyal ve Ekonomik Haklar olarak ifade edilebilmektedir ve son olarak aktif statü hakları ise halkın katılma hakları veya diğer adıyla vatandaşların siyasal haklarıdır.⁹⁷

Bir diğer hak sınıflandırması ise Karel Vasak tarafından yapılmış olup Kuşak Sınıflandırılması olarak adlandırılmaktadır. Klasik sınıflandırmada kişilerin devlet karşısındaki statüsü göz önüne alınmışken bu tasnifte ise tarihsel süreç ele alınmaktadır. Kastedilen nesiller arası geçiş olmamakla beraber tarihsel süreçte hakların sınıflandırılmasını etkileyen olgular sebebiyle Vasak tarafından kuşaklara ayrılarak tasnif edilmiştir.⁹⁸

Birinci Kuşak Haklar olarak adlandırılan bu hak kategorizasyonu Jellinek’in sınıflandırmasında negatif statü haklarına denk gelen kısım olarak ifade edilebilir. Bir diğer adı ile devlete karşı ileri sürülebilen haklar olarak da ifade edilmiştir.⁹⁹ Bu tasnif tarihsel süreç bakımından ele alındığından insan hakları açısından doğal hukuk anlayışı ile şekillenen ilk temel haklardan bu yana ifade edilen hakları kapsamaktadır.¹⁰⁰

⁹⁵ Turhan, A. “İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi”, (2013), İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 2. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208297> [Erişim Tarihi 21.06.2022].

⁹⁶ Nohutçu, A. Ve Kaya, A.G. “İnsan Hakları ve Demokratikleşme”, (2021), Savaş Yayınevi, 7. Baskı, s. 13

⁹⁷ a.g.e. s. 13

⁹⁸ a.g.e. s.13

⁹⁹ Kabaoğlu, İ.Ö. “Özgürlükler Hukuku 1 İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş”, (2013), İmge Kitapevi, Ankara, 7. Baskı. S. 41.

¹⁰⁰ Özkan, S. “İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Kuşak Sınıflandırılması”, (2015), Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1.

İkinci kuşak haklar Jellinek ‘in hak tasnifine göre pozitif statü haklar kısmına denk gelen haklar olarak ifade edilebilir. Bu haklar halkın devletten talep ettiği tam Türkçe tabir ile emir kipiyle anlaşılması adına örnek verilmesi gerekirse “Çalışmak hakkıdır çalışma hakkıma dokunma” cümlesi bize pozitif statü haklarından aynı zamanda bu sınıflandırmaya göre ikinci kuşak haklar arasında saydığımız çalışma hakkı örneklemesini tanımlar nitelikte olacaktır.

İkinci kuşak haklar, sosyal ve ekonomik hakları ifade eden ve Sanayi devrimi sürecinde ortaya çıkan işçi sınıfının koşullarıyla birlikte etkisini göstermeye başlamıştır. İşçi sınıfının yaşadığı zorluklar ile insanlar temel gereksinimlerini karşılayabilmek adına aynı zamanda sosyal ve ekonomik olarak eşit konumda olabilmek adına mücadele etmişlerdir. Daha önce de bahsedilen dönemin koşullarında makineleşme ile insanların çalışma koşullarındaki zorluklar her ne kadar birinci kuşak haklar var olsa da insanlar açısından yetersiz kalmıştır.¹⁰¹ Sosyal koşullarda insanlar arasında meydana gelen eşitsizlikler hem insanların talepleri ve aynı zamanda devletinde toplumu korumak ve gözetmek amacı olan bir hukuk devletinin insan haklarını korumakla görevli olması sebebiyle insan haklarına el atması gerekmektedir. Aktif bir müdahalede bulunabilmek adına devletin düzenlemeleri ikinci kuşak haklarda olmak zorundadır.

Üçüncü kuşak haklar ise Jellinek’in son hak kategorisi olan aktif statü hakları olarak ifade edilebilir. Aktif statü hakları olarak ifade edilen haklar kategorisi içerisinde yer alan haklar bu alanda yer almakta olup görülmektedir ki bu haklar katılım hakları, yurttaşların egemenlik alanında yaşadığı ülkenin vatandaşı olarak ve milletlerarası de özelliğe sahip olan hakları içermektedir.

Karel Vasak kuşak sınıflandırılmasını üç kuşak ele almıştır. Ancak günümüzde dördüncü kuşak adı altında hak çalışmaları ve araştırmaları ayrıca temel insan hakları belgelerinde yerini almaktadır. Bu kategori aslında diğer aşamalarda olduğu gibi tarihsel süreçte ana tema insanın haklar bakımından korunması ise dördüncü kuşak haklar da hem günümüzde hem de gelecek kuşaklar için tehlike altında bulunabileceği hakların zedelenmesi tehlikesi taşıyan gelişmeleri de göz önüne almaktadır. Dördüncü kuşak haklar bakımından bir tasniflendirme olmamakla birlikte çalışmalar göstermektedir ki insan onurunu korumak adına yapılan çalışmalar gelecek nesiller için korunması gereken değerle ve teknoloji ile bilimin kötüye kullanılmaması adına

¹⁰¹ Özkan, S. “İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Kuşak Sınıflandırılması”, (2015), Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1. S. 119.

korunan değerler dördüncü kuşak haklar olarak nitelendirilebileceği ifade edilmektedir.¹⁰²Dördüncü kuşak haklara örnek olarak şu haklar ele alınabilir: ¹⁰³Ekosistem hakkı, Gelecek nesillerin hakkı, , Su hakkı, Cenin hakkı, İnsan kopyalanmasının yasaklanması.

İnsan hakları ekseninde kentsel haklara kuşak haklar doğrultusunda bakılırsa tüm kuşak hakları kapsayacak nitelikte her kuşaktan örnek verilebilecek nitelikte değerlendirilebilmektedir. Örneğin ikinci kuşak haklar arasından kentsel konut hakkı verilebilir. Çevre hakkı, yerleşme ve seyahat hürriyeti de örnek verilebilir. Su hakkı bir insan hakkı olarak ele alınması istenen bir hak olarak hem insan hakkı hem bir kentsel hak olabilme yönünde değerlendirilebilir. Bu çalışmada kentsel hak ve su hakkı ayrıca ele alınacaktır.

Temel haklar insanların insanlar ile arasındaki ve devletle vatandaş arasındaki ilişkileri ve vatandaşların özellikle vatandaş olmasından dolayı sahip olduğu hakları düzenlemesi ve bu hakla içerisinden kentsel mekânda daha sürdürülebilir ve kentte belirli hale getirilebilir hakları korumayı sağlamak amaç olmaktadır.

Sonuç olarak kentsel haklar insan hakları ekseninde günümüze ulaşan ancak günümüzde kendini kentsel mekânda şekillendirmeye çalışan haklar olmaktadır. Hukuksal altyapısı açısından temel insan hakları düzenlemeleri ele alınmıştır. Kentsel hakkın ve kentli haklarının teorik arka plan incelemesi öncesi hukuksal açıdan insan hakları ekseninde verilmesi önem arz etmektedir.

1.4.1. Kentli Hakları, İnsan ve İnsan Hakları İlişkisi

İnsan nedir? İnsan haklarına değinmeden önce insan nedir neden insan haklara sahip olan bir varlıktır konusunu kısaca tartışmak faydalı olacaktır. İnsan diğer canlılardan düşünce gücü ile ayrılan, konuşan, toplumda yer alan yaşayan, sanat ile ilgilenen, sanat yapabilen, bilim ile ilgilenen vb. özelliklere sahip olan bir varlıktır.

Çüçen, insanların bir arada olmasının kendi yaşam döngüsünü devam ettirmek adına mecburi bir konumda olduğunu, insanın örgütlenişini ve toplumsallaşma nedeninin ayrıca biyolojik

¹⁰² Aykul, Ö. “Dördüncü Kuşak Haklar ya da Sürdürülebilir Yaşam Hakları”, (2021), EKOIQ Yaşam Dergisi, <https://ekoiqu.com/> [Erişim Tarihi 22.06.2022].

¹⁰³ Nohutçu, A. Ve Kaya, A.G. “İnsan Hakları ve Demokratikleşme”, (2021), Savaş Yayınevi, 7. Baskı, s. 13

vurgusunu yapar.¹⁰⁴ Elbette ki insan toplumsallaştıkça belirli kurallar çerçevesinde yaşama ayak uydurmak zorundadır. Bu sebeple de belirli haklara sahiptir. Çüçen çalışmasında insan haklarını ele alırken bu sebeple devletin ve yönetim biçiminin insanların ilişkileri ve hakları açısından önemini vurgulamaktadır.¹⁰⁵

İnsan diğer canlılardan ayrılan özellikleriyle var olur ve yaşamda var olduğu özellikleri ile bunların yaşamda korunması ve birbirlerine karşı da korunması temel mantığı ile insan haklarının varoluş amacına ışık tutabilir.

İnsan hakları, insanın sadece insan olduğu ve var oluşu ile önem kazanan haklar olarak ifade edilen soyut, yazılı veya yazısız hakları kapsayan aynı zamanda vazgeçilemez, devredilemez özelliklere sahip haklardır.¹⁰⁶ İnsan haklarının temel mantığı ve talebini düşünmek gerekirse esasen insanların temel birtakım haklarının saf manada insan olmasından kaynakları haklar ile ideal konumda olması ve ideal hak ve koruma mekanizmasına ulaşmadır. Bu sebeple her hakkın yazılı olması beklenemez.

Hukuk düzeni öncesi insanların korunması doğal hukuk¹⁰⁷ anlayışı ile ilerlerken günümüzde ise hakların özellikle insan haklarının pratik mana da etkili olabilmesi için hukuki kaynaklar içerisinde yer almalı aktif konumda tutulmalıdır. Her bir insanın haklarını koruması ve her bir insan eşit değerlendirilmektedir. Bir insan hakkı sınırlaması diğer bir bireyin özgürlüğünü korumak amaçlı kısıtlanmaktadır. İnsan haklarının içeriği nedir? İnsan hakları hangi hakları karşılamaktadır? Bu soruların cevabı için de bir genelleme mevcut değildir. Birçok yapılan tanımlama insan haklarının içerisine fazla mı sorumluluk yükler? İnsan hakları, tüm insanlık adına geçerli olan ve belirli mevzuatlarla ve mekanizmalar ile korunmaya çalışılan haklardır.

¹⁰⁴ Çüçen, A.K. “İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi”, (2003), Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 2, 27-35. [Erişim Tarihi 08.06.2022]. <http://hdl.handle.net/11452/16759>

¹⁰⁵ a.g.e., s.29

¹⁰⁶ Sartori, G. “Demokrasi Teorisine Geri Dönüş”, (çev), Karamustafaoğlu, (1993), Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara. s.326

¹⁰⁷ **Doğal Hukuk Anlayışı:** İnsan iradesinin ortaya çıkışı olmayan ve daha çok bir yaratıcı iradesine dayanan her zaman ve her yerde geçerli olan evrensel ve ideal kurallar bütünüdür.

Gözübüyük, insan haklarını sadece insan olarak varoluşun kendi başına getirdiği değerler olarak ve bu değerlerin korunması ve geliştirilmesi her insanın doğal bir hakkı olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁸

Erdoğan, insan haklarının özü insandır, insan değeri olduğu ifade etmiştir.¹⁰⁹ İnsan hakkının özü insandır vurgusu ile her şeyden üstün olma ve tüm haklardan da üstün ve ortak tutulma anlamı çıkarılmaktadır. Tanilli ise, insan hakkının devletten önce var olan bu sebeple doğal hakla aynı zaman da iç içe geçmiş bir hak olduğu bu sebeptendir ki devletin bu hakka sahip çıkması gerekmekte ve aynı zamanda bununla bağlı olması gerektiğini ifade eder.¹¹⁰

Aristoteles “doğaya göre haklı olan yasaya göre haklı değildi” diyerek hak anlayışını vurgulamak isterken Hobbes ise insan yaşam içerisinde doğal bir haklara sahiptir ve doğal hakkı “jus naturale” olarak adlandırmıştır aynı zamanda bu doğal hak düşüncesi insanın kendi kendini koruma özgürlüğünü ifade etmektedir.¹¹¹

İnsan, insan meselesi ile ilk olarak doğa bilimlerinin ilgilendiği bilinmektedir. Şöyle ki insan toplumlardan önce daha önce de ifade edildiği üzere doğada kendi kuralları çerçevesinde serbestçe yaşam mücadelesindeydi. Böylelikle insanın hem biyolojik olarak hem de canlı bir varlık olarak sadece insani özellikleriyle incelenmesi doğa bilimi ile başlamış olmaktadır.

İnsanlar doğadan uzaklaştıkça ve çoğalıp örgütlendikçe başlayan toplumsallaşmayla birlikte veya toplumda var olmaya başlaması insanın sosyal bir varlık olarak ayrıca yaşam mücadelesi içerisine sokmuştur. Bu nedenledir ki insan olmak meselesi sadece bireyler arasında kalmaz. İnsanlık kavramı herkes için geçerli olan bir kavramdır ki aksi halde bir insan doğası üzerine inceleme var olamaz. Hiç kimse bu kavram dışında tutulamaz soyutlanamaz.¹¹²

İnsanlar toplumda beraber yaşadıkça belirli etik ve ahlaki davranışlar içerisinde bulunmak zorundadır. Bir insanın sorumluluğu toplumsal açıdan bakıldığında bireysel olamaz. Bu sebeptendir ki insan davranışlarından sorumlu tutulacaktır. Aksi halde hak kavramından

¹⁰⁸ Gözübüyük, Ş. “**Hukuka Giriş**”, (2005), Turhan Kitapevi, Ankara. s. 207.

¹⁰⁹ Erdoğan, M. “**İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**”, (2007), Orion Kitapevi, Ankara. s.20

¹¹⁰ Tanilli, S. “**Devlet ve Demokrasi**”, (1981), Say Kitap Pazarlama. s.164

¹¹¹ Kenger, M. C. “**İnsan Haklarının ve Tarihsel Gelişimi**”, (?), [Erişim Tarihi 14.06.2022], <https://www.kirklarelibaros.org.tr/Print.aspx?ID=25252>.

¹¹² Çeçen, A. “**İnsan Hakları**”, (2020), Astana Yayınları, 5. Baskı, Ankara.

uzaklaşılır. Hak herkesin kendi menfaatini savunabildiği bir sistemi ifade ediyorsa herkes için eşit ve geçerli koşullarda olmalıdır. Sorumlu tutulamaması demek aynı zamanda insanların doğal hak anlayışı içerisindeki konumu nasılsa hala o statüsünde gözükmemesine sebep olacaktır. Sorumluluk ve insanların bencil olmaması noktasında ideal olan durumun yansıtılması olarak ifade edersek insan, toplumsal ilişkilerinde ulaşmak istediği ideal ile gerçek arasında kalabilecektir sözün özü ideal olan gerçeğe bağdaşmayabilir.

İnsanların birbirlerinin haklarına saygılı olma noktasında yapılan tartışma bizi özgürlük ile hak arama arasındaki çatışmaya itebilir. İşte tam bu noktada özgürlüğü tanımlamak ve anlamak gereklidir. Türk Dil Kurumuna göre özgürlüğün tanımı “Her türlü dış etkenlerden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet” olarak açıklanmıştır.¹¹³ Öyle ki özgürlük başkalarının özgürlüğü kadardır. Öyle ki özgürlük insanın, diğer insanların özgürlük alanına yaklaşımadan sınırı bilmesidir. Bu sayede hak savunulabilir. Aksi halde çatışacaklardır.

Eğitim ve öğretim denilen kavram aslında bazen eksik anlaşılabilmektedir. Bir insanın eğitim alması okuması sadece bilgi edinmesi ve bu bilgileri ezbere biliyor olması demek değildir. Temel eğitim alınan okullarımız aslında eğitim verilen yerler ve öğretim verilen yerlerdir.

Öğretim kavramı ise bilgi verilmesinden ziyade bu bilgilerin planlı programlı ve insanların hayatında belirli bir süreçten çok belirli yaşam dönemlerini kapsayan bölümdür. İnsan öğretir ve kendisi de öğrenir bu sebeple insanı anlaması ve sorgulaması bilinci bu noktada çok önemlidir. Burada vurgulanmak istenen şudur ki insan haklarını anlayabilmenin en önemli yolu eğitim ve öğretimdir. İnsanın insanı anlaması için, aileden aldığı ilk eğitimden sonra bunların pekiştirildiği en önemli eğitim okullarımızdaki temel eğitimlerimizdir. İnsanlar hak kavramlarını sorumlulukları ve bilinçli olmaları gerektiğini eğitim ve öğretim alanlarında temelden almaya başlamaları yaşamları boyunca toplumsal ilişkilerini etkiyecektir.

Çüçen çalışmasında, Sokrates’in insanı anlama noktasında yaptığı tartışmada insanın kendini anlamasının önemini ifade etmiştir.¹¹⁴ Sokrates’in vurgusu insanın önce kendini bilmesidir.¹¹⁵

¹¹³ Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi 15.06.2022].

¹¹⁴Çüçen, A.K. “İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi”, (2003), Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 2, 27-35. <http://hdl.handle.net/11452/16759> s.30. [Erişim Tarihi 08.06.2022].

¹¹⁵ a.g.e., s.29-30.

İnsan kendini bildikçe öğrendikçe diğer insanları anlar, anladıkça kendini yönetmeyi kontrol etmeyi bilir. İnsan kendini bildikçe eğittikçe sorumlularını bilir toplumu ve diğer insanları anlar.

Çeçen’in ifadesi ile “insan yalnızca kendisi için yaşamaz ve her toplumsal ilişkinin iki tarafı vardır.”¹¹⁶ İnsanlar toplumda yaşarken bu koşula dikkat ederek yaşamalıdır. İnsan hakkı, insan olmanın koşulu ise burada bahsedilen sadece varoluşsal olarak insan olmanın yanında gerçekten insan olmayı da sorgulamayı gerektirmektedir. Saygılı olan ve toplumda tek olmadığının bilincinde olan üzerine düşeni yapandır, sevgi dolu olandır insan.

Sonuç olarak insan hakları kavramı için net bir tanım olmasa da içerdiği değer yargıları ortak olup asıl özü insandır ve insanların doğuştan sahip olduğu vazgeçilemez, devredilemez ve kendilerinin de bu hakların soyutlanamadığı bir kavramdır. İnsan hakları kavramı devletten daha farklı konumda bulunan üst bir temel korumayı ifade eder.

1.4.2. Kentli Haklarının Tarihsel Gelişimi

Kent hakkı kavramı ilk olarak 1967 yılında Lefebvre “Şehir Hakkı” adlı eserinde incelemiştir.¹¹⁷ Lefebvre kent hakkı kavramına “Şehir Hakkı” adlı eserinde kentli haklarına ve insan haklarına eleştirel boyutta yaklaşarak değerlendirmektedir. Lefebvre kent hakkını eleştirirken hem olumlu hem olumsuz yönlerine de bakmaktadır. Lefebvre için kentliler sermayenin kendi çıkarları doğrultusunda yaşayan kentliler bir kriz bir ikilem içerisinde yaşarlarken bir yanda da bu krizden çıkmanın ve haklarını talep edebilme çabası içerisindeyler.¹¹⁸ Lefebvre’nin işaret ettiği nokta şu şekilde yorumlanabilir: Kent aslında herkese ait bir mekandır ve bu mekânda haklarını herkes talep edebilmeli ve kentsel mekân da bu hakları talep edilebilir kılmalıdır. Ertan, bu görüşü destekler nitelikte ifadesiyle kentsel krizlerin kaynağı olan problemleri ortadan kaldırılması rolü üstlenmektedir.¹¹⁹ Kaymaz, Lefebvre ’in kentli hakları üzerine düşüncelerini ifade ederken Lefebvre göre kentli hakları sanayileşmenin sonunca ortaya çıkmış mekanların oluşturduğu bir düzenlerdir.¹²⁰ Tekeli ise

¹¹⁶ Çeçen, A. “İnsan Hakları”, (2020), Astana Yayınları, 5. Baskı, Ankara. s. 31.

¹¹⁷ Lefebvre, H. “Şehir Hakkı”, (2015), Sel Yayıncılık, İstanbul.

¹¹⁸ Lefebvre, H. “Şehir Hakkı”, (2015), Sel Yayıncılık, İstanbul. s.132.

¹¹⁹ Ertan, K. A. “Kent ve Kentli Hakları”, (2014), TODAİE, Ankara, s.63.

¹²⁰ Kaymaz, C. “Henri Lefebvre ‘in Müdahaleleri: Kentsel Haklara Karşı Kent Hakkı”, (2021), Alternatif Politika Dergisi S.3, <https://doi.org/10.53376/ap.2021.26> s. 758-789

kentli hakları için İnsan Haklarının kentsel düzlemde yeniden şekillenmesine ve insan haklarının somutlaştırıp insanların yaşamında yer alması olarak ifade etmektedir.¹²¹

Kent için insan haklarının korunduğu mekânsal platformlar haklarının talep edildiği yerler daha konforlu güven içerisinde bulunan mekân konumunda tanımlanırlar.¹²² İnsan haklarının yansıması olarak ifade edilen kentli hakları kentte yaşayan insanlar için “birer güvenceli konum içerisinde olma” hissiyatı vermesi bu nedenle sanki kırsal alanda yaşayan insanlardan ziyade kentte yaşayan insanların haklarının korunduğu veya uygulandığı mekânsal alanlar olarak değerlendirilebileceği tartışması yapılması olasıdır. Ancak aynı zamanda kentsel haklar kentte yaşayanların çıkarlarını korumak geliştirmek ve kentsel ve çevresel değerleri göz önüne almaktadır.¹²³

Kent hakkı insan hakları doğrultusunda ele alınan haklardır. Ancak ele alınan haklar ve sınıflandırmalarda kentli hakların hangi sınıfta değerlendirilmesi gerektiği de ayrıca bir tartışma konusu olmuştur. Araştırmalara göre kentli hakları üçüncü kuşak haklar arasında değerlendirilmektedir. Ertan’ın ifadesi ile üçüncü kuşak haklar diğer bir ifade ile dayanışma hakları toplumsal ilişkiler açısından bireylerin haklarını ve topluluk haklarını da içermektedir bu sebeple üçüncü kuşak haklar arasında alınabilmektedir.¹²⁴ Bir diğer bakış ise dördüncü kuşak haklar içerisinde değerlendirilen çevre hakkının devamı olabileceği yönünde olmuştur.¹²⁵ Ayrıca kentli hakları dayanışma hakları arasında değerlendirilen bir hak tasnifi içerisinde olup bu sebebin kentlilerin bir dayanışma içerisinde olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir.¹²⁶ Görülmektedir ki kentli haklarının hangi kuşakta yer aldığı ne tür bir hak olduğu ve net bir tanımını mümkün olmamıştır.

¹²¹ Tekeli, İ. “**Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm**”, (2014), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.186.

¹²² Negiz, N. Ve Yalçın, Ö. “**Kentli Haklarının Türkiye Eksenindeki Yeri**”, (2018), https://www.researchgate.net/publication/330182907_KENTLI_HAKLARININ_TURKIYE_EKSENINDEK_I_YERI [Erişim Tarihi 22.06.2022].

¹²³ a.g.e. s.330

¹²⁴ Ertan, K. A. “**Kent ve Kentli Hakları**”, (2014), TODAİE, Ankara, s.56-57.

¹²⁵ Ertan, K. A. “**Kentli Hakları**”, (1997), Amme İdaresi Dergisi, S.3, s. 38

¹²⁶ Göktürk, A. “**Kentsel Haklar Kent Yoksulluklarını Kapsar ise**”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, (2002), TODAİE, Ankara, s.217

Kentli hakkını tanımlamak gerekirse, Geray, kentli haklarının temel haklar ve ekonomik, kültürel ve siyasal hakların ve aynı zamanda dayanışma haklarının bir arada bulunduğu ve gerçekleştirilmesine olanak sağlayan kentsel mekânda somutlaşan haklar olarak tanımlar.¹²⁷

Akkoyunlu, kentli hakları ve ortaya çıkma sebebi için bireylerin kentsel yaşamda oturma, üretme, dinlenme ve dolaşma etkinliklerini de yerine getirmelerini sağlayan kentsel mekanların olması gerekliliğini vurgular.¹²⁸

Kent adına yapılan incelemeler ve önemli isimlerin görüşlerini değerlendirdiğimizde kent ve kent hakkı için en önemli nokta insan haklarına doğrudan dokunması ve insanların bu hakları da şekillendirebiliyor olmasıdır. Kentsel mekanlar hem bireyleri dönüştürebilirken aynı zamanda bireylerde kentsel mekanları dönüştürmektedir. Bu iki durumun insan hakları boyutuyla bakılacak olursa pozitif yönde değişmesi hem mekânın sahipleri tüm insanlığa hem de kentte yaşayan yurttaşlara aittir.

Kentsel hakların gelişim sürecinde ebetteki kentsel haklara yönelik talepler doğrultusunda gelişen haklardır.¹²⁹ Güngör ve Negiz, kentsel hak mücadelelerinin Paris’te 1789’dan 1830 ve 1848 devrimlerine, 1871 Paris Komününe (Castells Paris Komünü etkilerinin kent haklarına etkisinin önemi üzerine kentli haklarının aşamalarını açıklamıştır) birbiri ardına devrimler ve olumsuz yaşam koşulları ile kentsel ayaklanmaların baş göstermesi kentsel hakların ele alınması için örneklendirilmiştir.¹³⁰

“Paris Komünü, kenti özgür toplulukların birliğine esin olacak biçimde özerk bir özeğe dönüştürecek olan belediye devrimi aracılığıyla Cumhuriyetin bağımsızlığının güvence altına alınması hedefine yönelik bir yurttaş hareketiydi.”¹³¹

Bugün çoğunluğun içerisinde yaşadığı kentlerin en önemli gelişimlerinin Sanayi Devrimi ile birlikte gerçekleştiğini ve halen değişim geçirmekte olduğu şüphesiz bir gerçektir. Kentler

¹²⁷ Geray, C. “**Kenttaşlık Hakları**”, (2000), İnsan Hakları Yıllığı, TODAİE, Ankara, s. 499-500.

¹²⁸ Ertan, K. A. “**Kentli Hakları**”, (1997), Amme İdaresi Dergisi, S.3, s.31-46

¹²⁹ Özbey, M. “**Kentsel Hakların Hayata Geçirilmesinde Kolluk Güçlerinin İşlevi**”, (2012), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde. [Erişim Tarihi 22.06.2022]. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1008056>

¹³⁰ a.g.e., s. 1105

¹³¹ Castells, M. “**The City and The Grassroots**”, (1983), University of California Press, S.15, s. 19-22.

Sanayi Devrimi sürecinde geçirdiği dönüşüm ile artık tarımsal faaliyet gösteren yerlerden ayrılmış sanayi üretimi gerçekleştiren ve uzmanlaşmanın geliştiği, iş bölümünün meydana geldiği mekânsal formlar haline gelmişlerdir.¹³²

Kentleşme süreciyle meydana gelen kentlilerin sorunları ile karşı karşıya kalınan süreçte artık müdahale edilmesi kaçınılmaz olup Lefebvre'nin ifadesi ile mekân içerisinde hem yaratılan kaos ve bu kaosu çözüm yöntemleri için adım atılmaya başlanmalıdır. Bu sebeptendir ki tarihsel süreç içerisinde ele alınan kent, kentleşme olgusunun artması elbette ki kentli bireylerin yaşamlarında birtakım zorluklar hukuksal ve idari arayış içerisinde itmek zorunda kalmışlardır.

Kentli hakları adına yapılan çalışmalar ebetteki bölgesel kalmamakla ulus üstü hal almakta ve insan hakları adına geliştirilmesi ve korunması adına yapılan çalışmaları ve kentli haklarının hukuksal arka planı incelemek gerekmektedir.

1.4.3. Uluslararası Metinlerde Kentsel Haklar

1933 yılında Milletlerarası Modern Mimari Kongresi (CIAM), Atina Anlaşması, temel kentsel ilkeleri ele alan belirleyen anlaşma olmuştur.¹³³ Bu kongrenin amacı kentteki temel sorunların şehircilik ve planlama ile desteklenmesi ve çevresel düzen hedeflenmiştir. Sağlıklı, temiz ve kontrollü bir kentte barınma hakkının ilk kez ele alındığı ve hümanist bir yaklaşımla kentsel çevrenin ele alındığı ifade edilmiştir.¹³⁴

Elbette ki İnsan Hakları bağlamında en temel belgelerden olan 10 Aralık 1948 yılında kabul edilen ve 30 maddeden oluşan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kentli haklarını ilgilendirmesi açısından çok önemlidir. Temel insan haklarının ve özgürlüklerinin evrensel olmasını taahhüt eden bu belge ortak bir insan hakları anlayışının oluşumu için tartışmasız en önemli gelişmelerdendir.

¹³² Negiz, N. Ve Yalçın, Ö. “**Kentli Haklarının Türkiye Eksenindeki Yeri**”, (2018), https://www.researchgate.net/publication/330182907_KENTLI_HAKLARININ_TURKIYE_EKSENINDEK_I_YERI [Erişim Tarihi 22.06.2022].

¹³³ Gökgür, P. “**1933’ten 2003’e Atina Kartasındaki Değişimler, CIAM’dan CEU’ya**”, (2005) Planlama Dergisi, S.5 s. 35-40.

¹³⁴ Ertan, K. A. Ve Ertan B. “**Kentli Hakları: Kent ve İnsan Hakları Bağlamında Kentsel Hizmetlere Erişim Hakkı**” (?), Hukuk Dünyası Alıntılar, <https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/1359.pdf> [Erişim Tarihi 23.06.2022].

İnsan hakları evrensel bildirgesi ile bazı haklar kentli hakları ile de ilgilidir. Daha önce ifade edildiği üzere kentli hakları insan haklarının kentsel mekânda somutlaştırılmasıdır ve olması istenen idealleri temsil ederler. Bildiriyi incelediğimizde birinci, ikinci ve yedinci madde kardeşlik ve eşitlik vurgusu, üçüncü maddenin yaşamak ve kişi güvenliği, yirmi birinci madde herkesin kamu hizmetlerinden eşit yararlanma hakkının vurgulanması, herkesin dinlenme, eğlenme ve izin hakkı, açıkça ifade edilmiş olup hem temel insan hakları bağlamında hem de kentsel mekânda da şekillendirilebilen haklara atıf niteliğinde bir belge olduğu açıkça görülmektedir. Birleşmiş Milletler 1966 yılında kabul edilen Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar uluslararası sözleşme aynı şekilde kentli haklarına vurgu yapmış olup temel belgeler arasında yer alan önemli anlaşmalardandır.

Birleşmiş Milletler tarafından 1966 yılında kabul edilen Ekonomik Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmeleri aynı şekilde düzenlediği haklar bağlamında kentli haklarına yer vermektedir. İlgili sözleşmede “güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları”, “çevresel koşulların iyileştirilmesi”, insanların “sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri”, olarak verilen maddeler uyarınca kentli haklarına da atıf yapılarak düzenlemelerin yer aldığı görülebilmektedir.¹³⁵

Avrupa Konseyi tarafından 1961 yılında kabul edilen ve ekonomik ve sosyal haklara odaklanan Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Kentsel Şartı’nın öncüsü olarak kabul edilmekle birlikte hem kentsel haklar doğrultusunda hem de yerel yönetimler bazında çalışmalara öncülük etmektedir.

1990 yılında Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı tarafından kabul edilen Paris Şartı, insan haklarını vurgular ayrıca “seçmenlere karşı idari hesap verebilirlik” ilkesini içeren ilk uluslararası belge olarak belirtilmektedir.¹³⁶

Birleşmiş Milletler’ in sözleşmeler dışında insan haklarına ve kentli haklarına katkısı uluslararası sözleşmelerin yanında uluslararası toplantılar da olmaktadır.¹³⁷ Önemli gelişmeler ise 1976 yılında Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde Kanada’nın Vancouver’da şehrinde gerçekleştirilen konferanstır. Bu konferanslar daha sonraları da aşamalı olarak 1976

¹³⁵ Milletlerarası Sözleşmeler, “**Ekonomik Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşme**”, (1966), <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/>, [Erişim Tarihi 05.08.2022].

¹³⁶ Tul, U., “**Avrupa Kentsel Şartı’na Göre Kent Hakkı ve Kentli Hakları**”, (2015), <https://siyasalhayvan.com/> [Erişim Tarihi 05.08.2022].

¹³⁷ Gönüllü, G. “**Çevresel ve Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar**”, (2014) İnsan Hakları Yıllığı C.32 s.39-45

HABITAT I (VANCOUVER), 1996 HABITAT II (İSTANBUL), HABITAT III (KITO) 2016’da gerçekleştirilmiştir.¹³⁸ HABITAT I konut, yerleşme ve kentleşme sorunlarını dünya ölçeğinde ele almıştır. HABİTAT I Konferansı’nın hedefleri, tüm ülkelerdeki insan yerleşimi koşullarının iyileştirilmesi olarak ifade edilebilmektedir.¹³⁹ HABITAT II herkese göre konut ihtiyacı ve insani yaşam ana temalıdır. Bu konferansların genel amacı ise devletlere toplumsal ve ekolojik sorunlara el atmaları ve kentsel sorunları ele almak ve kentsel gelişimi sağlayabilmek adına gerçekleştirilmektedir.¹⁴⁰

Yerel yönetimlerin desteklendiği ve halkın, vatandaşların katılımının da sağlanabileceği bir anlayış ile yaşanabilir bir konut ve sosyal hizmetler; başta çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve engelliler olmak üzere herkes için güvenli ve sağlıklı bir yaşam alanı, temiz suya ulaşım ve bu çalışmaların sürdürülebilir nitelikte olması ve koşulların iyileştirilmesi politikaları yer almıştır.¹⁴¹

Düzenlemelerin daha çok çevre hakkı içermesi ise çevre ve kentli haklarının tarihsel süreç ve nitelik olarak benzeşmesi, ikisinin de Dayanışma Hakları kategorisinde bulunmasıyla ve bu iki hakkın birbirini destekler nitelikleri bulunmasıyla ilişkilidir.¹⁴² 28 Ekim 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurul’unda kabul edilen Dünya Doğa Şartı çevresel etkilerde olumsuzluklar üzerine odaklanılmış ve devletleri ve bireylerin yükümlülükleri üzerine geliştirilmiştir.¹⁴³

Diğer düzenlemeler ise 1987 yılında yürürlüğe konuşan Avrupa Tek Senedi Anlaşması Avrupa Ekonomik Topluluğunun Kurucu anlaşmasıdır ve çevresel düzenlemeleri içermektedir.¹⁴⁴

¹³⁸ “About HABITAT III”, <https://habitat3.org/the-conference/about-habitat-3/> [Erişim Tarihi 23.06.2022].

¹³⁹ Ertan, K. A. “Kentli Hakları”, (1997), Amme İdaresi Dergisi, S.3, s.40-41.

¹⁴⁰ HABITAT KONFERANSLARI, Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, [Erişim Tarihi 20.06.2022]

¹⁴¹ Gönüllü, G. “Çevresel ve Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar”, (2014) İnsan Hakları Yıllığı C.32 s.40.

¹⁴² Castells, M. “The City and The Grassroots”, (1983), University of California Press, S.15, s. 19-22.

¹⁴³ Güngör T. Ve Negiz N.,” Kentli Hakları Farkındalığının Üniversite Öğrencileri Üzerinden İncelemesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği, (2017), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.22, S.4, s.1103-1121.

Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri 4654-YL1-16 Numaralı Yüksek Lisans Projesinden Desteklenmiştir.

¹⁴⁴ Topçuoğlu, M., “Çevre Hakkı ve Yargı”, (1998), Türkiye Vakfı Yayını, Ankara. s. 40-42

Afrika İnsan Halkların Hakları sözleşmesi de çevresel haklar ve gelecek nesillerin haklarını korumak adına düzenlemeleri içeren son derece önemli düzenlemedir. ¹⁴⁵

Diğer önemli uluslararası belgeler ise;¹⁴⁶

- “Avrupa Kentte Kadınlar Şartı” (2000)
- “Montreal Haklar ve Sorumluluklar şartı” (2006)
- “Meksiko Kenti Hakkı Şartı”
- “Lizbon Anlaşması”

Ve en önemlisi 1992’ de kabul edilen “Avrupa Kentsel Şartı” örnek verilebilir.

Kentli haklarının gelişim sürecinde uluslararası ve bölgesel formda sözleşmeler ve toplantıların da değerli olduğu unutulmamalıdır. Özellikle 1950 yılında Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bu sözleşme Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi temelli olup vatandaşlık ve kent düzenlemelerini de içeren ve siyasal hakları içeren birinci kuşak içerisinde olan haklar dahil edilmiştir. ¹⁴⁷

Türkiye 1952 yılında üyelik sağlamıştır. Bu sözleşmenin denetim organı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olmuştur. Bir diğer önemli belge ise Avrupa Kentsel şartının da hazırlık aşaması olduğunu söylenebilen Avrupa Konseyi tarafından 1961 yılında ve kadını, aileyi, işçileri ve çalışma hayatı düzenlemelerini ve korumalarını öngören Avrupa Sosyal Şartı olmuştur. ¹⁴⁸

Kentli hakları için en önemli belgelerden biri Avrupa Kentsel Şartı olmuştur. Avrupa Kentsel Şartı sözleşme statüsünde olmayan bir şart olup yirmi maddeden oluşmaktadır. ¹⁴⁹

¹⁴⁵ Güngör T. Ve Negiz N.,” **Kentli Hakları Farkındalığının Üniversite Öğrencileri Üzerinden İncelemesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği**, (2017), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.22, S.4, s.1103-1121.

Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri 4654-YL1-16 Numaralı Yüksek Lisans Projesinden Desteklenmiştir.

¹⁴⁶ Keleş, R. “**Kent, Kentsel Siyaset ve Çevre Yazıları**”, (2015), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul. s. 535

¹⁴⁷ Gönüllü, G. “**Çevresel ve Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar**”, (2014) İnsan Hakları Yıllığı C.32 s.40-41.

¹⁴⁸ a.g.e. s.40.

¹⁴⁹ Bkz., Avrupa Kentsel Şartı Maddeleri,

<http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/KentSart-1.pdf>

Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nda 17-19 Mart 1992'de kabul edilmiştir.¹⁵⁰ Sart daha önceki birçok uluslararası metinden farklı olarak, hükûmetlerin değil, yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır. Türkiye'de anlaşmayı imzalayan bir yerel yönetim birimi henüz bulunmamaktadır.¹⁵¹ Avrupa Kentsel Şartı, geniş bir kentli hakları çerçevesi çizmiştir. Hakların dengeli bir şekilde toplumsal ve fiziksel olarak her türlü barınma, katılım, bilgilendirme ve çalışma hakları bakımından kent içerisinde her alanda göz önünde tutulmaları amaçlanmıştır.¹⁵² Yıldırım, Avrupa Kentsel Şartı'nın hakların gerçekleşmesi bireylerin dayanışma ve sorumluluğuna ilişkin eşit yükümlülükleri kabul etmesine bağlıdır ve bu şekilde gelişeceğini ifade etmiştir.¹⁵³

Avrupa Kentsel Şartında düzenlenen haklar şunlardır:¹⁵⁴

- Güvenlik
- İstihdam
- Konut
- Dolaşım
- Sağlık
- Spor ve Dinlence
- Kùltürler Arası Kaynaşma
- Kaliteli Bir Mimari ve Fiziksel Çevre
- İşlevlerin Uyumu
- Katılım
- Ekonomik Kalkınma
- Sürdürülebilir Kalkınma

¹⁵⁰ Güngör T. Ve Negiz N., “**Kentli Hakları Farkındalığının Üniversite Öğrencileri Üzerinden İncelemesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği**”, (2017), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.22, S.4, s.1108

¹⁵¹ Pektaş, E.K., “**Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak “Katılım Hakkı ve Türkiye**”, (2010), Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.12, S.2, s.23-40.

¹⁵² Ertan, K. A. “**Kentli Hakları**”, (1997), Amme İdaresi Dergisi, S.3, s.138.

¹⁵³ Yıldırım, S. “**Kent Hakkı ve Kentsel Adalet Üstüne**”, (2014), Çankaya Belediyesi, Ankara. s.255.

¹⁵⁴ Avrupa Kentsel Şartı Maddeleri,

<http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/KentSart-1.pdf>

- Mal ve Hizmetler
- Doğal Zenginlikler ve Kaynaklar
- Kişisel Bütünlük
- Belediyeler Arası İş birliği
- Finansal Yapı ve Mekanizmalar
- Eşitlik

Avrupa Kentsel Şartı'nın İlkeleri ise;¹⁵⁵

- Ulaşım ve Dolaşım
- Kentlerde Çevre ve Doğa
- Kentlerin Fiziki Yapıları
- Tarihi Kentsel Yapı Mirası
- Konut
- Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi
- Kentlerdeki Engelliler ve Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlılar
- Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme
- Yerleşimlerde Kültür
- Yerleşimlerde Kültürlerarası Kaynaşma
- Kentlerde Sağlık
- Halk Katılımı, Kent Yönetimi ve Kent Planlaması
- Kentlerde Ekonomik Kalkınma

Kentsel Şartı'n amacı yerel düzeyde kentsel hakların gerçekleşmesini sağlayabilmek adına tek bir metin altında toplanan bu çalışma; yerel yönetimler üzerinde farkındalık sağlamak ve ileride uygulanacak olan tüm kentsel çalışma, kongre ve toplantılara öncülük edebilecek konumda olmaktır ve bu şartın önemsendiği ana tema iş birliği ve dayanışma olduğu açıktır.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Çelebi, B. “Yerel Yönetimlerin Uluslararası Mücadeleleri İçin Yasal Bir Dayanak: Uluslararası Hukuk ve Kentli Hakları”, (2016), Tesam Akademi Dergisi, <https://hakemlidergi.tesam.org.tr/wp-content/uploads/2016/05/2014-1BurakCelebi.pdf> [Erişim Tarihi 28.06.2022].

¹⁵⁶ Yıldırım, S. “Kent Hakkı ve Kentsel Adalet Üstüne”, (2014), Çankaya Belediyesi, Ankara. s.255.

1.5. SU HAKKI

İlk olarak su hakkını tanımlamaya çalışmadan önce su ve suyun önemi, neyi ifade ettiğini belirterek başlamak faydalı olacaktır. En basit tanımıyla su iki hidrojen ve bir oksijenden meydana gelen bir maddedir.¹⁵⁷ Su tüm ekosistem için hayati önem taşır. Herkes suyun önemi üzerine birkaç cümle söyleyebilir ve korunması noktasında bir duruşa sahiptir. Ancak gerçekten su kaynaklarına, suya verilen önem ve değere bakıldığında ise tam tersi olduğu görülebilmektedir.

“Su, yaşamdır”. Bu cümleyi her ne kadar her toplum, devlet ve bireyler kullansa da tam anlamıyla suya verilen değer ve önem tartışmalıdır. Su sadece insanların değil tüm canlılar için gerekli bir maddedir. Bu sebeple sadece kendi çıkarını düşünen insanoğlunun su için attığı ve atacağı adımları bir kez daha düşünerek hareket edilmesi gerekmektedir. Sağlıklı bir yaşamdan ziyade yaşayabilmenin en önemli adımlarından biri temiz, içilebilir suya ulaşmaktır. Günümüzde su kaynakları ve su hakkı bağlamında temiz suya ulaşmada gelecekte yaşanabilecek tehlikeler her an göz önünde bulundurulmalıdır. Suyun bir insan hakkı olarak değerlendirilmesinde evrensel bir mesele olması gerekiyor ise su evrenseldir. Su her ülkede her toplumda korunması gereken bir değer olmalı ise cevap olumlu ve su her yerde korunmalıdır.

Tarih boyunca insanlar su ve suyun önemi ile yaşamlarını kurmuş ve yönlendirmişlerdir. Su sorununun ve su hakkının ortaya çıkışı kendiliğinden meydana gelmemiştir. Kent ve kentleşme sürecinde sanayi devrimi sonrası kentlerin formunun değişmesiyle kent kültüründe olumsuz değişimler meydana gelmiştir. Su da bunlardan birini ifade etmektedir. Kentleşme süreci sonrası ve modern kentler ile şehirlerde su problemi hem temiz ve içilebilir olma noktasında hem de bedel noktasında tartışmalara neden olmuştur. Su sanayi faaliyetleri için de kullanılması şart olan bir maddeydi. Sanayileşme kent ve kent sınırları çevresinde yaygınlaştığı için sanayi kent sınırlarında suya erişim sağlamak zorundaydı¹⁵⁸ Bu sebeple nüfus açısından yoğun olan kentler çok fazla su tüketimi içerisinde bulur kendilerini. Bu da suyun kullanımındaki ve su yönetimindeki sorunları göz önüne daha kolay sermektedir. İşte kentlerde kullanılan su ve aynı zamanda sanayileşme içinde kullanılan su ve yönetimi adil, adaletli, temiz ve belirli bedelde ödenebilir kılınmalıdır ki suyun bir insan hakkı olduğu kabulü pratikleşebilsin. Sanayi Devrimi

¹⁵⁷ Ünal. Y.A., “Türkiye’de Su Hakkı”, (2011), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul. s.1-3.

¹⁵⁸ İlhan, A. “Suyun Erişim Hakkından Suyun Akma Hakkına”, Türkiye’de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri, (2017), Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 1.Baskı, s.29, İstanbul.

öncesine bakıldığında su tüketimi veya ulaşılabilirliği küresel boyutta olmayıp insanlar temel ihtiyaçları çerçevesinde su ve diğer yaşamsal ihtiyaçlarını daha kolay sağlamaktaydılar. İşte dönüşen dünya düzeninde doğada hazır halde ancak sınırlı bulunan suyun insanoğlu için ulaşılması zor hatta belirli bölgeler için imkânsız kılınan aynı zamanda kimi zaman fiyatlandırılma sonucu ödenemeyen ve susuz kalınma noktasına gelmesi acı bir tablodur.

Kent gibi büyük, kendine has kültüre sahip olan mekanlar için insanların su sıkıntısı çekmesi büyük bir sorundur. Bu dünyadaki su sorununun yerele inmesi ve tehlikenin büyüklüğünü de ayrıca göstermektedir. Bu çalışma suyun kaynak bağlamında varlığı ve kaybı veya korunmasını ele almamakla birlikte ancak ilişkilendirmektedir. Ele alınan, suyun bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi, kentsel yaşamda yaşanan su sıkıntıları, kentsel alanda suyun metalaştırılması, insani suya ulaşım ve suyun adil dağılımı konuları ile çevrelenmektedir.

Su hakkının günümüze kadar geçirdiği mücadeleler öncesi özellikle su hakkı kavramının neyi ifade ettiğini belirtmek gerekmektedir. Su hakkı kavramı niteliği noktasında belirli kriterler ele alınmakla beraber (bedelsiz, temiz, güvenli) uluslararası alanda da zımni olarak varlığı yer aldığı ifade edilmektedir.¹⁵⁹ Birleşmiş Milletler 15 Nolu Genel Yorum su hakkının kapsamı bağlamında ifade edilmiş olup diğer başlıkta ele alınacaktır.

Bu çalışmada su hakkı kapsamında suyu temiz, ulaşılabilir, belirli bedel karşılığında ve su hakkının varlığının bir insan hakkı olarak kabul edilmesi ele alınmaktadır. Suyun tüm dünyada bir insan hakkı olma ideali ile insan onuruna yakışır biçimde sunulan herkesin ulaşabilir olduğu yaşam kaynağının varlığını sürdürmesi temennisiyle suyun hem niteliğinin kabul edilirliliği ve tarihsel gelişimi devamında ele alınacaktır.

1.5.1. Su Hakkının Tarihsel Gelişimi

Su hakkı kavramı veya su mücadeleleri denildiğinde aslında kastedilenden daha geniş bir anlam içerdiği çok açıktır. Su hakkı doğrudan insanlar tarafından her hak gibi aniden belirmiş veya düzenlenmiş değildir. Su hakkı dünyada mücadeleler sonrası karşımıza çıkan bir kavramdır. Daha önce de ele alınan sanayileşme ve kentsel gelişim ile kapitalist sistem içerisinde kentsel

¹⁵⁹ Oğuz, R.E., “**Su Hakkı Çerçevesinde Su Sorununun Kent Yoksulları Üzerine Etkisi**”, (2011), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. s.100-103.

ve kırsal alandaki değişim ve dönüşümler nedeniyle birçok varlık neoliberal politikalar olarak adlandırılan sistem içerisinde metalaştırılmakta veya bir diğer ifade ile ticarileştirilmekteydi.¹⁶⁰

İlk olarak su hakkı kavramı olarak dünya savaşları sonrası bir kavram olarak ortaya çıktığı ve uluslararası alanda düzenlenen sözleşmelerde su hakkı veya su temini, içme suyu ulaştırma noktasında ele alındığı ifade edilmektedir.¹⁶¹ Değişen dünya içerisinde özellikle 1970 tarihi itibarıyla uluslararası kuruluşlar ve devletler suya müdahale etmeye başlamışlardır. Su krizi, suların kirletilmesi sebebiyle yaşanan çevre kirliliği ve insanların temiz suya ulaşma noktasındaki krizler gün geçtikçe artmıştır ve hala yaşanmaktadır.

Birçok alanda olduğu gibi su içinde neoliberal politikalarla birlikte su kamu desteğinden çıkıp özel sektöre devredilmeleri başlanınca su hakkı tartışmaları ve su mücadeleleri başlamıştır. Özelleştirmelerin amacı ise suyun bir ihtiyaç olduğu (bir hak olarak görülmemekle birlikte) bu sebeple daha iyi korunması ve fiyatlandırılabilir olmasıyla beraber suya erişimde dünyada farklı bölgelerde, şehirlerde kısıtlılık olması sebebiyle özel sektörden destek ve finansman sağlanması olmuştur.

Suyun bir hak olma tartışmasının en önemli sebeplerinden birisi kamu yönetimini içerisinde devlet eliyle doğrudan yapılması veya özel sektör eliyle yapılması veya kamu- özel ortaklığı içerisinde ortaya çıkan su krizleridir. Bu sebeple tarihsel gelişim aşamasında incelenecek dünyada su hakkı tartışmasına destek vermiş ülkeler ve yaşanan krizlere kısaca değinmeden önce dünya üzerinde su yönetimine doğrudan veya dolaylı olarak katkı yapan uluslararası kuruluşlara da kısaca değinmek gerekmektedir. Bu kuruluşlar su özelleştirilmelerinde su yönetiminde aktif olarak rol alan kuruluşlar olması bazında önem arz etmektedir.

Dünya Bankası, İkinci Dünya Savaşı sonrası zarar görmüş ülkelerin yeniden yapılandırılması ve kalkındırılmasını hedefleyerek kurulan bu yapı 1945 yılında bir Bretton Woods kuruluşu olarak varlığını sürdüren ayrıca su yönetiminde ülkeler üzerinde aktif rolü olan bir kuruluştur.¹⁶² Dünya Bankası'nın kurulma amacı az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerle birlikte destek olmak, yaşam kalitesi arttırabilmek, ülkeler arası işbirliğini sağlamak, krediler

¹⁶⁰ Kılıç, S., Karataş, A., “İnsan Haklarının Bir Bileşeni Olarak Su Hakkı”, (2017), TAAD, Yıl 9, S.34. s.38-41.

¹⁶¹ Ünal. Y.A., “Türkiye’de Su Hakkı”, (2011), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul. s.22-28.

¹⁶² Üreyil, D. “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı ve “Susuz Yaz”, (2021), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Hukuk Yüksek Lisans Programı, İstanbul. s.44.

vermek ve fakirliği azaltıcı politika destekleri sunmak olarak ifade edilmektedir.¹⁶³ Küresel alanda ülkeler üzerinde su hizmeti ve su yönetimi noktasında aktif olan Dünya Bankası su hizmetleri başlığı altında ülkelere özellikle az gelişmiş ülkelere kredi sağlamaktadır.¹⁶⁴ Dünya Bankası neoliberal politikalar ile değişen ekonomik düzen içerisinde su piyasasına bakış açısı da suyun bir mal olarak alınıp satılabilen ve üzerinde kar elde edilebilecek aynı zamanda alt yapısal olarak verimli tek elden yönetim içerisinde suyun korunabileceği düşüncesini sunarak dünya üzerindeki ülkelere kredi desteği ile birlikte ülkelerde su özelleştirmelerinin yolları açılmıştır. Özelleştirmeler üzerinde Dünya Bankası önemli bir aktör konumuna geldiği eleştirilmiştir.

Birleşmiş Milletler, kuruluş amacı dünya savaşları sonrası savaşa yönelik tehditleri önlemek ve dünya barışı üzerinde güvenliği korumak olarak ifade edilmiştir.¹⁶⁵ Birleşmiş Milletler çerçevesinde yapılan uluslararası konferanslar su ve su yönetimi üzerine düzenlenen Stockholm Konferansı, Mal Der Plata Konferansı, Dublin Su ve Çevre Uluslararası Konferansı, Gündem 21 Konferansı gibi ileride detaylandırılacak olan konferansların hepsinde suyun fiyatlandırılması, ticarileştirilmesi noktasında yapılan eleştiriler ile dünya üzerindeki su yönetimi çerçevesinde etkisi olmuş bir kurum olarak göze çarpmaktadır.¹⁶⁶ Hem suyun bir insani hak tartışmaları yaşanan hem de suyun korunabilmesinde ticari bir mal, müşteri odağı ve aynı zamanda fiyatlandırılma yaklaşımları eleştiriye açık gözükmektedir. Avrupa Birliği ise aynı zamanda çok farklı değerlendirilemeyecek olan ve su yönetiminde rolü olan kuruluştur. Özelleştirmeleri destekleyici, su kirliliği, su kıtlığı ve korunması adına ayrıca savunmalarda bulunmaktadır.¹⁶⁷

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, uluslararası bir ekonomi örgütü olarak 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris Sözleşmesi'ne dayanılarak 1961'de kurulmuştur ve savaş yıkıntıları içerisinde zarar görmüş ülkelere destek vermek, halk yaşam standartlarını iyileştirmek, insan haklarına ve yurttaş haklarına özgürlük, sosyo-ekonomik dengelenmenin sağlanması amaçları

¹⁶³ IMF ve Dünya Bankası, (2009), www.imf.org [Erişim Tarihi 10.10.2022].

¹⁶⁴ Yılmaz, A. “Dünya Bankası ve Su Politikası”, (2009), Toplum ve Hekim Dergisi, C:23. S.1. s.24.

¹⁶⁵ Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye, www.mfa.gov.tr.

¹⁶⁶ Üreyil, D. “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı ve “Susuz Yaz”, (2021), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Hukuk Yüksek Lisans Programı, İstanbul. s.46.

¹⁶⁷ A.g.e. 51.

taşıyan bir kuruştur.¹⁶⁸ OECD su yönetimi noktasında yetki sorunu bakımından kamunun yetkin olmasını ancak finansal sürecin özel sektör aracılığı ile desteklenmesini yani bir kamu-özel ortaklığını savunmaktadır.¹⁶⁹ Ancak bu durum gözlemlenebilir bir şekilde suyun metalaştırılmasını durduran veya suyun insan hakkı bağlamında ele alınma çabası içerisinde olup olmadığı tartışmaya açıktır. Özelleştirmelerle birlikte su alıp satılan mala dönüştükçe, şirketlerin karı artmakta, ödeme gücünü yaşayan vatandaşın suyun hak olmasından çıkıp ticari mal yerine konulmasına ve kulüp malı halinde yorumlayabileceğimiz bir dışlama etkiye yol açacaktır.

Dünya Su Konseyi, uluslararası alanda su konusunda tehlike arz eden konularda su uzmanları ile çalışan 1996 yılında Fransa’da kurulan Birleşmiş Milletler destekli bir platformdur.¹⁷⁰ Su kaynaklarının etkin yönetimi, su varlığını korumak, su kültürü bilincinin oluşturulması adına çalışmaktadır. Dünya Su Konseyi her üç yılda bir Dünya Su Forumu düzenlemektedir. Türkiye’de Su Forumu’na ev sahipliği yapan ülkelerden olmuştur.¹⁷¹ 1997’den günümüze düzenlemiş forumlar sırasıyla 1997 Marakeş, 2000 Lahey, 2003 Kyoto, 2006 Meksiko, 2009 İstanbul, 2012 Marsilya, 2015 Daegu-Gyeongbuk, 2018 Brezilya’da olarak belirtilmektedir.¹⁷²

Uluslararası kuruluşların hem suyun kıtlığının dikkate alınması, suyun korunması, su yönetimi üzerine yapılan tüm çalışmaların içerisinde özel sektör desteğinin vurgusu yer almıştır. Kamu desteğinin geri planda bırakıldığı çözümlerin özellikle finansal açıdan ve fiyatlandırma noktasında önemi vurgulanmaktadır. İlgili kurumların desteği ile suyun bir insan hakkı olması vurgusu, su hakkı üzerine uluslararası alandaki sözleşmelerde ele alınmış ayrıca değerlendirilmiştir. Tarihsel gelişim başlığı altında göreceğimiz kurumların destekli ilgili sözleşmeleri sonrası devamında ise su yönetimi içerisindeki rolünü görebilmek adına değinilmiştir.

¹⁶⁸ OECD Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, www.tarimorman.gov.tr , Organisational Structure, www.oecd.org/about/whatwedoandhow .

¹⁶⁹ Üreyil, D. “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı ve “Susuz Yaz”, (2021), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Hukuk Yüksek Lisans Programı, İstanbul. s.48-49.

¹⁷⁰ Türkiye Su Enstitüsü, SUEN, Dünya Su Konseyi, www.suen.gov.tr

¹⁷¹ Türkiye Su Enstitüsü, SUEN, Dünya Su Konseyi, www.suen.gov.tr , <https://www.worldwatercouncil.org/en>

¹⁷² Üreyil, D. “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı ve “Susuz Yaz”, (2021), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Hukuk Yüksek Lisans Programı, İstanbul. s.46.

¹⁷² A.g.e. 54-57.

Suyun bir hak olarak ele alınması noktasında ve çevre boyutlarıyla değerlendirilmesinde öncelikle Birleşmiş Milletler’de su hakkını ele alan sözleşmeler ile su hakkı adına düzenlemeleri görebilmek ve daha sonrasında ise suyun ticarileştirilmesi noktasında dünyada gerçekleşen gelişmeleri tartışarak su hakkı daha yakından tanınabilecektir.

Bir insan hakkı olması gereken su hakkının diğer haklarla ilişkisi devamında insan haklarını ve temel haklarını düzenleyen uluslararası ve bölgesel metinleri incelemek su hakkının yer aldığı sözleşmeleri ve gelecekte yer alabilecek konumunu belirleyebilmek adına önemlidir. Çevresel ve küresel sorunların ortaya çıkması, su kaynaklarındaki sorunların yerel olmaya başlaması ve açık denizlere kayması sonucunda hükümetler arası anlaşmalar yapılmıştır.¹⁷³

Uluslararası insan haklarını düzenleyen sözleşmeler niteliğinde su hakkının yansımalarının uzun bir tarihi geçmişi olmamakla birlikte daha çok ikinci dünya savaşı sonrası çalışmalarla ortaya çıkmıştır.¹⁷⁴ Uluslararası sözleşmelerde su hakkına ve temiz suya ulaşım bağlamında yer veren, sırasıyla su hakkına değinilecek olan metinler şunlardır; Cenevre Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Mar Del Plata Konferansı, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Dublin Konferansı, Stockholm Konferansı, Gündem 21, 15 Nolu Genel Yorum çerçevesinde değerlendirilecektir. Ebettteki birçok çevre koruma sözleşmeleri su ve doğal yaşamı ve sulak alanları korumayı içermekte ancak burada ele alınan temiz içme suyuna ulaşım ve bir insan hakkı olması istenen su hakkı bağlamında bir araştırmadır.

Cenevre Sözleşmesi ve ek protokolleri Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan Mültecilerin korunması açısından düzenlenen bir sözleşmedir. Ünal’ın ifadesi doğrultusunda su hakkının korunması adına Türkiye’nin de taraf olduğu bu sözleşme su hakkının ilk olarak yer aldığı sözleşme olarak ifade edilmektedir.¹⁷⁵ Genel hatları ile sözleşmede silahlı veya silahsız konumda olup olmasını kayırmadan bir ilk olarak temiz içme suyuna ulaşım haklarına¹⁷⁶ sahip

¹⁷³ Üreyil, D. “**Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı ve “Susuz Yaz”**”, (2021), İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

¹⁷⁴ Şirin, T. “**Suyun İnsan Hakkı Olarak Değeri**”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, HDA, C.16, S.3-4. s.111.

¹⁷⁵ Ünal. Y.A., “**Türkiye’de Su Hakkı**”, (2011), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul. s.22.

¹⁷⁶ Bknz: https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=485 [Erişim Tarihi 04.07.2022].

olduklarını, savaş sonrası temizlik koşullarından kayırılmamalarını ve hapis durumunda olanların benzer haklara sahip olarak suya ulaşımının engellenmesinin yasak olduğunu vurgulamıştır.¹⁷⁷

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi su hakkı bağlamında açıkça bir düzenlemeye yer vermesi de beyannamenin üçüncü maddesi “Yaşam Hakkı” nı düzenlerken su ile ilgili yaşam hakkı ve su hakkının dolaylı yoldan ilişki kurulabileceği ifade edilebilmektedir.

Dünya’da düzenlenen sözleşmeler doğrultusunda aynı zamanda farkındalık kazandırmak ve düzenlemelere dayanak olması amacıyla konferansların da önemi büyüktür. Bu konferanslardan biri de Mal Del Plato Konferansıdır. Birleşmiş Milletler’in hayata geçirdiği bu konferansta (1977) insanların eşit olarak temiz suya ulaşmaları her kim olursa olsun ulaşabilir olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu konferansın aynı zamanda taşıdığı amaç on yıl içinde insanların temiz suya ulaşmış olmasını hedefliyor ve Birleşmiş Milletler tarafından destekleniyordu.¹⁷⁸ Bu konferans doğrultusunda hedeflerin tam anlamıyla ulaşmamış olması konferansın başarısızlıkla sonuçlandığı anlamı taşımamaktadır şu kadar ki konferans sayesinde bir hak olarak temiz suya ulaşabilme talebi gündeme yansımış ve iz bırakmıştır.¹⁷⁹

Bir diğer sözleşme Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi¹⁸⁰ Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan ve 1981 yılında yürürlüğe giren ve ek protokollerden oluşan sözleşmenin maddelerinden biri de “su temini” olmuştur. Su temini konusunda kırsal alanda olan kadınlar vurgusu ile yapılmıştır. Kırsal Alandaki Kadınların Hakları başlıklı ve ilgili 14’üncü maddesinin açıkça ifadesi şu şekildedir:¹⁸¹

- “Özellikle konut, sağlık, elektrik ve su temini, ulaştırma ve haberleşme konularında yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarını sağlamak.” olarak ifade edilmiştir.

¹⁷⁷ a.g.e. s. 111.

¹⁷⁸ Abu-Eid, A. “Water as a Human Right: The Palestinian Occupied Territories as an Example”, (2007) International Journal of Water Resources Development s. 285-301

¹⁷⁹ Kılıç, S. “Su Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Su Hakkı”, (2009), H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.27, S.2. s.49. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/303327> [Erişim Tarihi 04.07.2022].

¹⁸⁰ Bknz: “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek İhtiyari Protokol” <https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/> [Erişim Tarihi 04.07.2022].

¹⁸¹ Bknz: <https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/> [Erişim Tarihi 04.07.2022].

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Birleşmiş Milletler doğrultusunda İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si temel alınarak sadece çocuklara özel bir sözleşme için taraf devletlerle anlaşmışlardır. Bu sözleşmede de “temiz suya erişim” den söz edilmiş ve hiçbir çocuğun temel beslenme ve temiz sudan mahrum bırakmaması ilgili sözleşmenin 24’üncü maddesinde açıkça şu sözlerle ifade edilmiştir:¹⁸²

- “*Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yansısı, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi.*”

Birleşmiş Milletlerin 1992’de Dublin Konferansı, 1977 yılında düzenlenen Mal Del Plata Konferansının aksine bir ifade kullanınca dikkat çekmeyi başaran konferanslardan biri olmuştur ¹⁸³ Dublin Konferansında su hakkı veya temiz suya ulaşımının sağlanması ve korunmasından ziyade vurgulandığı “fiyatlandırma ve fayda” ifadeleriyle eleştirilmektedir. Fiyat konusunda ve suyun doğal hak ve fayda anlayışından çıkarılması demek kar maksimizasyonu sağlayabilecek bir alana itilmesi ve özelleştirilmesi tehlikesi yaşatacaktır. Bunun sonucunda ise temiz suya erişim hakkı, su hakkı bağlamında kamusal yarardan çok özel yarar sağlanan bir mal olarak değerlendirilmesine sebep olacaktır.

Stockholm Konferansı, 1972’de Stockholm’de toplanan İnsan Çevre Konferansı olarak da bilinir. Yirmi altı ilkeden oluşan Stockholm Konferansı sonucunda daha çok çevre koruma ve geliştirme bağlamında düzenlemeler ve öneriler içeren ilkeler olmakla birlikte ikinci ilkesinde doğrudan ifadesi:¹⁸⁴ “*Dünyanın hava, su, toprak, bitki ve diğer canlılar gibi doğal kaynakları ve özellikle doğal ekosistemlerin özgün örnekleri, bugünkü ve gelecek kuşaklar için gerektiği şekilde yönetilerek korunmalıdır.*” olarak belirtilmiştir ancak bu düzenleme dışında söylemden

¹⁸² “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, Kabul Tarihi 20.11.1989, UNICEF Türkiye, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> [Erişim Tarihi 04.07.2022].

¹⁸³ “Dünya Su Formu”, (2008), Türk Tabipleri Birliği, <https://www.ttb.org.tr/505ygxn> [Erişim Tarihi 05.07.2022].

¹⁸⁴ “Uluslararası Çevre Koruma Sözleşmeleri”, (2014), Türkiye Barolar Birliği Yayınları S.247., Ankara, s.65. https://www.cmo.org.tr/resimler/ekler/0a964846d55e228_ek.pdf [Erişim Tarihi 05.07.2022].

başka bir adım atılmamakla birlikte “hayal kırıklığı” yaratıldığı söylenmektedir. Sudan açıkça bahsetmediği görülmektedir.

1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevresel Kalkınma Dünya Konferansı'nda Türkiye, 21. yüzyılın temel hedefi olarak belirlenen sürdürülebilir kalkınmanın nasıl sağlanacağını belgeleyen konferansa başbakan düzeyinde katılmış ve "Gündem 21" başlıklı somut bir küresel eylem planı kabul edilmiştir.¹⁸⁵

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1996), 11. Maddesi uyarınca *“Taraf devletler, herkesin yeterli beslenme ve ailesi için yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma ve yaşam koşullarını sürekli geliştirme hakkına sahip olduğunu kabul eder ve taraf devletlerin bu hususta hür rızaya dayalı uluslararası işbirliğinin temel önemini kabul ederek, bu hakkın gerçekleşmesini güvence altına almak için uygun tedbirler alacaklardır.”* Ancak açıkça görülmektedir ki su hakkı konusuna değinilmemiştir.¹⁸⁶

Yüzyılın gündemini belirlemeyi amaç edinen, çevre ve kalkınma konularını ele almak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için bir eylem planı oluşturulmuştur. Bu planın önemli noktalarından biri yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının katılımcı yaklaşım benimsenerek merkezi yönetim ile ortaklaşa çalışmaya davet ederek Gündem 21 hedeflediklerini vurgularken toplumsal olarak topyekûn bir mücadele edilmezse istenilen sonuçlara ulaşılamayacağını vurgular ve bu sebeple ademi merkezîyetçi bir yaklaşımı benimser.¹⁸⁷ Gündem 21 doğrultusunda su hakkı ve temiz suya erişim doğrultusunda düzenleme tatlı suya erişim ve tatlı suyun kalitesinin korunması olarak ifade edilmiştir. Bu plan doğrultusunda da suyun bir mal olarak değerlendirilmesi ve tarifelenmesi noktasında eleştirilmektedir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ “Yerel Gündem 21”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa> [Erişim Tarihi 05.07.2022].

¹⁸⁶ “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/434)”, (2003), EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME, (1966), <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0148.pdf>

¹⁸⁷ “Yerel Gündem 21”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa> [Erişim Tarihi 05.07.2022].

¹⁸⁸ Şirin, T. “Suyun İnsan Hakkı Olarak Değeri”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, HDA, C.16, S.3-4. s.118.

Son olarak, 15 Nolu Genel Yorum su hakkı bağlamında değerlendirilen ve ele alınan önemli bir çalışma olduğu söylenmelidir. Genel Yorum 15 doğrultusunda suya erişim hakkının temiz, erişilebilir ve makul bir bedelle ulaşılabilir olması vurgulanmaktadır.¹⁸⁹ Bu sözleşme doğrultusunda taraf devletlere yükümlülükler getirilmekte bunların koruma, saygı duymak ve yerine getirme yükümlülükleri olarak ifade edilmişlerdir.¹⁹⁰ Yükümlülükler doğrultusunda taraf devletlerce uygun bedelle tedarik konusunda insanların bu bedel karşısında ezilmemesi ve insani bir hak olarak suya ulaşım sağlanması konusunda açıklanmıştır. 15 Nolu Genel Yorum su hakkı kapsamında değerlendirilen ve suyun kapsamını açan bir içeriğe sahip olması noktasında ayrıca dikkat çekmiştir. 15 Nolu Genel Yorum suyun temiz içme suyu, güvenli su, kaliteli su olarak ifadeleriyle su kapsamını ayrıca tanımlamaya çalışmıştır.

Ele alınan sözleşmeler, uluslararası alanda taraf olan devletler için ne anlama geldiğini ve su hakkı bağlamında yükümlülükleri ise şu şekilde ifade edilmiştir; saygı gösterme yükümlülüğü olarak ifade edilen hükümetler su ilgili insan haklarını kısıtlayıcı veya engelleyici hiçbir eylem içinde olmamalı yani su konusunda insanları susuz bırakılmaması vurgulanmıştır ayrıca koruma yükümlülüğü sebebiyle su hakkı ihlallerini engellemek ve su kirliliğine karşı mücadele etmek olarak ifade edilmiştir.¹⁹¹ Elbetteki bir diğer yükümlülük ise devletin su hakkı bağlamında, suyun korunması açısından her türlü tedbiri almalı ve karşılığında yaptırımlarını da düzenlemesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁹²

Su hakkı uluslararası alanda sözleşmeler bandında ele alınmış iken yaşanan su ve çevre krizleri doğrultusunda yeni ekonomik politikalar ile destekli kamu-kamu ortaklığından ziyade özel sektörde devreye girerek bu krizi çözme noktasında girişimler başlatılmıştır. Bu noktada suyun nasıl yönetilmesi sorunu ortadadır ve buna çözümler denenecektir. Bir diğer başlıkta su

¹⁸⁹ Topçu, E. “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı”, (2008), İnsan Hakları Yıllığı, C. 26, s.15-40. s.24-25.

¹⁹⁰ Uyar, L. “Birleşmiş Milletler ’De İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi”, 1981-2006, (2006), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/> [Erişim Tarihi 05.07.2022].

¹⁹¹ İlhan, A. “Suyun Erişim Hakkından Suyun Akma Hakkına”, Türkiye’de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri, (2017), Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 1.Baskı, s.34, İstanbul.

¹⁹² Barlow, M. “Su Hakkımız: BM’nin Suya ve Hıfzıssıhaya Dair İnsan Haklarını Tanımasının Beş Yıl Ardından Gelişmelerin Değerlendirilmesi”, <https://www.suhakki.org/docs/MaudeBarlow-SuHakkimiz-tr.pdf> [Erişim Tarihi 11.10.2022].

hakkı ve su yönetimi üzerine suyun özelleştirilme ve uluslararası alanda su hakkına bakışı da görebilmek adına ayrıca ele alınmıştır.

1.5.2. Su Yönetimi

Su yönetimi, suyun kullanımında planlı, programlı, suyun dağıtımı ve kontrolü noktasında yapılan tüm adımları ifade etmektedir. Devletlerce bu yönetim süreci kamusal olarak veya özel şirketler tarafından veya kamu-özel birliktelikte gerçekleştirilmiş ve hala günümüzde bu şekliyle su yönetimi sağlanmaktadır. Bu bölümde suyun yönetiminde suyun bir insan hakkı olarak görülebilmesi ve incelemesi içerisinde bulunan bu çalışmada belirli ülkeler üzerinden değerlendirilen su yönetimi ve suyun özelleştirilme süreciyle birlikte suyun insan hakkı niteliğinin ihlal edilmesi ve kentsel yaşamda yaşanan su krizlerine kısaca değinilecektir.

Su hakkı konusunda ve su yönetiminde suya katkı sağlamaya çalışmış olan Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi destekleri bir yana ve dünyada her ne kadar kamu alanının su konusunda yetersiz kaldığı düşüncesi hâkim olsa da sadece su konusunda olmamakla birlikte devlet müdahalelerinin de tartışıldığı bir dönem içerisinde bulunduğu ifade edilmelidir. Su hakkı girişimlerinin dünya savaşları sonrası 1970’ler ve sonrası adına devlet müdahalelerinin yetersizliği tartışılmış ve özel sektörün bu alanda yer alması tartışmaları yer almıştır.¹⁹³ Bu noktada devlet müdahalesi özel sektörün yetişemediği alanlarda kalmalı ve minimum müdahale ile sektörde olması tartışması neoliberal politikalar olarak gündemdeydi. Böylece devletin ekonomideki yükü hafifleyecekti. Bu tanımlama tam olarak özelleştirmenin mantığı olarak değerlendirilebilmektedir. Bu sebeple su özelleştirmelerinin alt yapısı olması sebebiyle devletin rolünün belirtilmesi önem arz etmektedir.

Dünyada suyun yönetimi noktasında birçok yerel kurum ve kuruluş ayrıca uluslararası kuruluşlar da önemli rol almışlardır. Amerika, İngiltere, Fransa, Güney Afrika su özelleştirmeleri ile su yönetimine dahil yapılan çalışmalarla birçok olumsuzlukla karşı karşıya kalmış ve su hakkı kavramı böylece daha keskin hale gelmiştir. Dünyada su yönetiminin çoğunluğunun kamunun elinde yer aldığı ve su yönetiminde yer alan Birleşmiş Milletler, OECD ve Dünya Bankası’nın su konusuna farklı bakış açıları olduğu ifade edilmektedir.¹⁹⁴

¹⁹³ Akçay, E. “Dünyada Suyun Ticarileştirilmesi ve Su Mücadeleleri”, (2011), İvme Dergisi, S.7, s.76-78. <http://www.ivmedergisi.com/asya.html>

¹⁹⁴ Çalçalı, Ö. “Su Sektörünün Kamusal Niteliğinin Dönüşümü: Türkiye’deki Şebeke Suyu Endüstrisi İçin Bir Değerlendirme” (2014), Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, S.10. s.116-119.

Dünyada su hakkı için verilen bu mücadeleler, birçok kuruluşun ortak çabasıyla şekillendi. Bu savaşlarda çeşitli türlerde ve sayıda müttefik yer almıştır. Sendikalar, çevre grupları, tüketici grupları, kamu kurumları, çiftçiler, bazen yöneticiler, bireysel politikacılar, siyasi partiler bu kolektif çabanın bir parçasıdır.¹⁹⁵ Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşlar tarafından su yönetiminde ülkelere destek verildikçe su kontrolünü özel şirketlere devretmeye başlamışlardır.¹⁹⁶ Dünyanın pek çok yerinde özelleştirme yolunda atılan adımlar veya gerçekleştirilen projelerin mantığında kıt olanın değerli, pahalı olanın daha dikkatli ve özenli kullanılacağı düşüncesi hakim olup bu sebeple özelleştirilme desteklenmiş ve kendi içerisinde ise şirketlerin rekabetçi bir politika gütmelerine neden olmuştur.¹⁹⁷

Su yönetiminde özelleştirme yaşanan ülkeler ve başarısızlıkla sonuçlanan girişimler ve yaşanan su krizi karşısında öne çıkan ülkelere verilen mücadeleler ve su özelleştirmelerini inceleyecek olursak Meksika, Afrika, İngiltere, Fransa, Bolivya örnekleri verilebilmektedir. Sırasıyla su yönetiminde yaşanan krizlere kısaca değinilecektir.

Meksika, dünyada su özelleştirmesini başlatan ilk ülkelerden biridir. 1990'lardaki mevzuat değişiklikleri ile su yönetimini kamu kurumu aracılığı ile yapan Meksika su özelleştirmelerine başlayarak sitemini değiştirmiştir.¹⁹⁸ Diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi Fransız su şirketlerinden Suez ve Vivendi burada da büyük şirketler olarak su yönetiminde etkin konumda olacaktı. Dünya Bankasının su yönetiminde kullanılacak kredi açısından vaatleri mevcuttu. Hükümetin ise su özelleştirmelerini sağlamak ve yaymak adına oluşturdıkları PROMAGUA adlı su şirketlerinin modernizasyonu sağlamak amaçlı ülkede kredi desteği ve verilen kredileri kullanarak su yönetimi sağlayacağı noktasında vaatleri bulunmaktaydı.¹⁹⁹ Ancak Meksika'da durum bu şekilde gelişmemiştir. Su şirketleri hem suyun yönetiminde etkin olamamış ve vaatlerini yerine getirememiş, Meksika hükümeti ise sermayesinin yarısından fazlasını

¹⁹⁵ Akçay, E. “**Dünyada Suyun Ticarileştirilmesi ve Su Mücadeleleri**”, (2011), İvme Dergisi, S.7, s.76-78. <http://www.ivmedergisi.com/asya.html>

¹⁹⁶ Özbay, Ö. “**Uluslararası Su Hakkı Mücadeleleri**”, (2017), Türkiye’de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri, Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 1.Baskı Su Hakkı Kampanyası, https://www.suhakki.org/docs/kitap_su-krizi-su-hakki-mucadeleleri-web.pdf s.13-15.

¹⁹⁷ Ünker, P. “**Türkiye’de Suyun Özelleştirilme Süreci**”, (2010), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.25.

¹⁹⁸ Akçay, E. “**Dünyada Suyun Ticarileştirilmesi ve Su Mücadeleleri**”, (2011), İvme Dergisi, S.7, s.76-78. <http://www.ivmedergisi.com/asya.html>

¹⁹⁹ A.g.e. s.78-80.

belediyeler üzerinde tutsa bile su şirketlerinin müdahaleleri ile yönetimde etkin olmamıştır. 2006 yılında 4. Dünya Su Forumu'nun yapıldığı Meksika'da özelleştirmenin yol açtığı kargaşa nedeniyle başkent Mexico City'de protestoların gerçekleşmesi kaçınılmaz olmuştur.²⁰⁰ Su şirketlerinin asıl amacı su sağlamak mı yoksa kar maksimizasyonu mu? Bu durum halkın su krizi yaşamasına ve halk arasında yüksek tepkilerin yaşanmasına, su faturalarında halkın zor duruma düşmesi ve ülke ekonomisinin günbegün kötüleşmesine neden olmuştur.

Afrika'da zor şartlar altında hayatlarını sürdüren insanlar bu bölgede kıt kaynaklarla ve aynı zamanda su krizi ile de mücadele içerisindeyler. Ulus şirketler kâr amacı güderek ki özelleştirilen bir alanda bu olmazsa olmazdır diğer alanlarda da enerji ve benzeri konularda aynı şekilde devam etmiştir.²⁰¹ Uluslararası kuruluşlar, Afrika'da verilen kredilerin geri ödenemeyecek şekilde kullanılmasına neden olarak kurumları özelleştirmeye çalışmıştır. Geçici sözleşmeler, ortaklıklar, hizmet ve destek sözleşmeleri, faturalandırma ve yönetim bu özelleştirmelerin sonucunda yoksullar için her alanda yıkıcı sonuçları olmuştur.²⁰² Afrika'da Dünya Bankası desteği ile su yönetiminde özelleştirmeye gidilmesiyle artan su fiyatları durumu daha da kötüleştirmiştir. Su fiyatları artışı sebebiyle insanlarda “kullanılıyorsa ödenecek” “ödenemiyorsa kullanılamayacak” bakışı ile Afrika'da bu bakışı kırmak ve suyun bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi adına kurumlar kurulmuş ve halk su mücadelesi vermiş ve hala vermektedir.

İngiltere, 19. yüzyılda sanayi devrimiyle birlikte altyapı sistemi de gelişmeye başlamıştır. Özel su şirketleri, özellikle Londra gibi büyük şehirlerde su hizmetlerinin kurulmasında ve işletilmesinde rol oynamıştır. Su kirliliği ve suyun halk sağlığı açısından önemi göz önünde bulundurularak, 1848, 1866 ve 1872 tarihli Halk Sağlığı Kanunları çıkarılmış ve bu Kanunlarla müzakere edilen 1847 ve 1863 tarihli, su teminini düzenleyen Kanunlar, tamamıyla devlet eliyle yapılmaya başlanmıştır.²⁰³ Ancak İngiltere'de de su özelleştirmeleri gündeme gelmiş olup suyun özelleştirilmesi noktasında tek elden yönetim, verimlilik, suyun korunması ve

²⁰⁰ Ünker, P. “Türkiye’de Suyun Özelleştirilme Süreci”, (2010), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.108.

²⁰¹ Özsoy, S. “Su ve Yaşam: Suyun Toplumsal Önemi”, (2009), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.104-107.

²⁰² Akçay, E. “Dünyada Suyun Ticarileştirilmesi ve Su Mücadeleleri”, (2011), İvme Dergisi, S.7, s.78-80 <http://www.ivmedergisi.com/asya.html>

²⁰³ A.g.e. s.78-80.

fiyatlandırılmasıyla ilişkilendirilen bu yaklaşımda 10 farklı özelleştirilmiş alanda kurulan su idareleri, 25 yıl imtiyazlarla 10 su şirketine devredildi.²⁰⁴ Düzenlemeler ve uygulamalar sonucunda hem yüksek fiyatlandırılma hem de belirli bölgelerde insanların yüksek fiyatlandırılma sonucunda su faturalarının ödenememesi ve bu sebeple su kesintilerinde yüksek artış gözlenmiştir.²⁰⁵ Akçay'ın ifadeleri ile insanlar yüksek fiyatlandırma sebebi ile suyu minimum tutarda kullanmak zorunda kaldıkları ve hatta tuvalet kullanımını bile evlerinin dışında gerçekleştirmeye çalıştıklarını belirtmiştir.²⁰⁶ Böylece su yönetiminde özelleştirilen kurumların kar amaçlarının gerisinde büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İngiltere'de çoğu dünya ülkesinde olduğu gibi özel şirketler tarafından suyun yönetimi devam etmektedir.

Fransa, su yönetimi noktasında kamusal alanda faaliyet gösteren bir devlet olduğu ancak saf kamusal mal olarak su yönetiminden ziyade daha çok su yönetiminde kontrol sağlama noktasında görevli olduğu ifade edilmektedir.²⁰⁷ . Fransa'da 1986 yılında özelleştirmelerin kanuni düzenlemeleri atılmış ve 1993 yılında artık tamamen bir alt yapı oluşturulmuştur ve ayrıca Chirac'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde özelleştirmelerin daha da arttığı ifade edilmektedir.²⁰⁸ Fransa'da diğer su özelleştirmeleri yapan ülkeler gibi su için özel şirketlere imtiyaz tanınmış ve fiyatlandırma noktasında halk benzer ülkelerde olduğu gibi su kesintisi ve su yönetiminde sıkıntı yaşamıştır. Belirli ülkelerde İngiltere gibi örnek verilebilir su imtiyazlarının verildiği birkaç büyük şirket ise Fransız şirketi olduğu da ayrıca ifade edilebilir.

Bolivya ya da resmi adıyla Bolivya Çokuluslu Devleti, Güney Amerika'da su özelleştirmeleri ve su krizinde dünyada sesini duyuran bir devlet olmuştur. Kentsel su mücadeleleri arasında 2000 yılında başlayan su isyanları su hakkı noktasında büyük öneme sahiptir. Cochabamba şehri bu isyanların en önemli merkezidir. Dönem itibarıyla de dünyada uygulanan neoliberal politikalar çerçevesinde devlet müdahalesinin kısılması ve özel sektörün piyasa odaklı yaklaşımında su Cochabamba 'da da nasibini almıştır. 1993 yılında Başkan Sanchez desteği

²⁰⁴ A.g.e. s. 78.

²⁰⁵ Özsoy, S. **“Su ve Yaşam: Suyun Toplumsal Önemi”**, (2009), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.114-115.

²⁰⁶ Akçay, E. **“Dünyada Suyun Ticarileştirilmesi ve Su Mücadeleleri”**, (2011), İvme Dergisi, S.7, s.76-78. <http://www.ivmedergisi.com/asya.html>

²⁰⁷ Özsoy, S. **“Su ve Yaşam: Suyun Toplumsal Önemi”**, (2009), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.119.

²⁰⁸ Kudubeş, İ.E. ve Egeli, H.A. **“Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Dünyada Özelleştirme Uygulamaları: 1980-2015”**, (2021), Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi, S.2. s.77-78.

ile başlayan özelleştirmeler Dünya Bankası kredi desteği ile alevlenmiş ve su şirketlerine devredilen su yönetimi nedeniyle artan yüksek faturalar ve su yönetimindeki sorunlar halkta büyük tepkilerin oluşmasına sebebiyet vermiştir.²⁰⁹

Cochabamba sendikalar ve mahalleler arasında halkın da katılımıyla su krizine çözümler aranmaya başlandı ve su şirketlerine karşı protestolar şiddetli bir şekilde ortaya çıktı.²¹⁰ Dünya'ya su forumları yapılırken Cochabamba 'da görülen bu isyan kısa sürede kendisini duyurmayı başardı. Daha ciddi ayaklanmalar yaşamaktan dönen “Su Savaşı” verme mücadelesine giriştiğini ifade edebileceğimiz Cochabamba dünyada diğer devletlerin de su yönetiminde özelleştirmeler karşısındaki durumunu tekrar düşünmesini sağlayan bir kent olmuştur.²¹¹

Suyun metalaştırılması, suyun bir insan hakkı olmasından koparıp ticari hale getirilmesi sonucunu doğurmuştur. Halka su kullanımında “müşteri” olarak yaklaşımı gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkelerde düzeyinde bir fark olmadığı dünya ülkelerinin çoğunda bu yaklaşımın benimsenmesi maalesef gelecek nesiller adına su hakkı ve suyun korunması noktasında tehlike arz etmektedir.

Sadece ele alınan devletler ile sınırlı kalmayıp çok daha fazla ülkede su mücadeleleri verilmiştir; İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Arjantin ve diğer dünya ülkelerinde benzer senaryolar yaşanmış ve hala yaşanmaktadır. Özelleştirmeler sonucu ülkelerde yaşanan ayaklanmalar halkın yönetimde özellikle su gibi bir insan hakkı olarak ele alınması gereken bir konuda “katılımcı” yaklaşımın ne kadar önemli olduğu açıkça gösterilmiştir. Dünya devletlerinde su yönetiminde kamu- özel birlikteliği ile yönetildiği ancak bazı ülkelerde özelleştirmenin yüksek şekilde gerçekleşmesinde başarısızlıkla sonuçlanan senaryolar mevcut olduğu ifade edilebilmektedir.

Salgın hastalıklar görmüş dünyada hala günümüzde yaşanmış ve yaşanmakta olan Covid-19 süreciyle birlikte suyun önemi, temiz su kullanımı, sağlıklı yaşam için suyun her alandaki

²⁰⁹ Özbay, Ö. “**Uluslararası Su Hakkı Mücadeleleri**”, (2017), Türkiye’de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri, Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 1.Baskı Su Hakkı Kampanyası, https://www.suhakki.org/docs/kitap_su-krizi-su-hakki-mucadeleleri-web.pdf s.20-23.

²¹⁰ Özsoy, S. “**Su ve Yaşam: Suyun Toplumsal Önemi**”, (2009), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.111-112.

²¹¹ Akçay, E. “**Dünyada Suyun Ticarileştirilmesi ve Su Mücadeleleri**”, (2011), İvme Dergisi, S.7, s.76-78. <http://www.ivmedergisi.com/asya.html>

tartışmasız varlığını bir kez daha suyun metalaştırılmaması adına önemli bir sınama olduğu belirtilmelidir. Bu bölümde ele alınan su yönetimi, suyun bir insan hakkı olduğunu vurgulamak, bu yönetimin kamu eliyle yapılmasının desteklenmesi gerekliliğini belirtme çabasıdır.

BÖLÜM II

TÜRKİYE’DE KENTLİ HAKLARI VE SU HAKKI

“Homo homini lupus”.²¹²

2.1. TÜRKİYE’DE KENTLİ HAKLARI

İnsanoğlu tarihsel süreçten bu yana, kent ve tanımlarından da yola çıkarak güvenli bir şekilde yaşama ihtiyacı içerisinde olmuştur. Yerleşik hayata geçiş yapan toplumlarla birlikte insanların yaşadıkları bölgelerden beklentileri olmakla beraber aynı şekilde insanların da yaşadıkları mekanlarda etkileşimi gerçekleştirmiştir. Zamanla toplumsal hayat içerisinde yaşamak zorunda kalan insanlar bu topluluklar içerisinde belirli kurallara uymak zorundadırlar. Bu bağlamda mekânı dönüştüren insanlar böylelikle çevreden, mekân yapısından, ürettiklerinden ve birçok faktörle birlikte yaşam içerisinde daha yüksek standartlara ulaşmaya ve insanların sadece insan olduğu sebebiyle sahip olduğu hakları yaşadıkları mekanlar içerisinde, yaşadıkları kalabalıklar içerisinde de var etmeye ve korumaya çalışmışlardır. Bu bölümde kentli haklarını Türkiye üzerinden daha iyi görebilmek adına kentli haklarının gelişimi ile öncesinde Türkiye’nin kentleşme sürecine kısaca değinilip daha sonra kentli hakları üzerinde durulacaktır.

2.1.1. Türkiye’de Kentli Haklarının Gelişimi

Türkiye’de kentli haklarının yerini görebilmek adına kentli haklarının gelişimi çerçevesinde kentleşme sürecine değinmek gerekmektedir. Daha önceki bölümlerde kent tanımından ve sanayi sonrası asıl kent formuna ulaşan mekanları tartışırken günümüz kentlerinin bu gelişimin sonucu olduğu ifade edilmiştir. Bu sebeplerle kırdan kente gerçekleşen göçler ile sadece nüfus yoğunluğu kastedilmemekle birlikte kentleşme sürecine girilmiştir. Kentleşme süreciyle birlikte insan hakları ihlalleri ve hakları kentsel mekânda koruyabilmek ve yerel yönetimleri daha etkin halde ele alarak değerlendirilen kentsel haklar kavramı ile hem uluslararası hem de ulusal düzenlemelere gidilmiştir.

²¹² Thomas Hobbes, “İnsan insanın kurdudur”.

Bkz., Özmkas, U. “**Homo Homini Lupus Sözü Üzerine**”, (2020), Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 19, s.1. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kaygi/issue/52880/702999> .

İlk olarak, kentleşme süreci Türkiye'nin içerisinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal koşullardan etkilenmiştir. Bir kenti toplumsal olarak ve mekânsal olarak anlayabilmek ve Türkiye'de kent sürecini kenti anlayabilmek aslında Türkiye'nin de geçirdiği dönüşümleri net olarak görebilmenin adımlarındandır.

Kentleşme süreci tartışılırken ortak alınan dönemler 1923-1950 dönemi, 1950-1960 dönemi, 1960-1980 dönemi ve 1980 ve sonrası olarak değerlendirilmektedir. Bazı çalışmalarda ise ilk dönem haricinde diğer bölümlerin 1950-1980 ile 1985-2000 arası alınmaktadır ve sebebinin 6360 sayılı *On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun* ile 1980 sonrası büyükşehirlerimizin nüfuslarında önemli değişim yaşatmış olmasıdır.²¹³

1923-1950 dönemi arasında Türkiye'nin kentleşme sürecinde özellikle dikkate alınan tarih 1950 tarihi olmaktadır. Bu tarihten önce kentleşme hareketliliği çok düşük görülmektedir. Ülkemizde bu cumhuriyetin ilk dönemlerinde nüfus politikaları uygulanmış doğum arttırılmaları ve ölümlerin azaltılması yoluna gidilmiştir.²¹⁴

1950- 1960 dönemi kentleşme hareketlerine gelindiğinde ise hareketliliğin yoğun olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. Kentleşme sorununu dünyada meydana gelen siyasal durumdan bağımsız düşünmemek gerekmektedir.²¹⁵ 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşını her devlette olduğu üzere Türkiye'de de her ne kadar Türkiye savaşa doğrudan dahil olmasa da etkilerini yaşamıştır. Savaş sonrası Türkiye'de de demokrasi, insan hakları gibi kavramlar dikkat çekmiştir ve ülkelerin siyasal durumlarını değiştirmiştir.²¹⁶ Ülkemizde bu dönemde hızlı kentleşme yaşanmasının ekonomik yapıdaki gelişimler çok önem arz etmektedir. Bilinmektedir ki 1950 döneminde nüfus çoğunluğu kırsal alanda iken tarım için oluşturulan politikalarla birlikte bir makineleşme süreci başlamıştır. Kentlerin büyüme ve yayılmasında sanayi devriminden bu yana uygulanan her makineleşme kitlelerin yer değiştirmelerine sebebiyet vermiştir.

²¹³ Işık, Ş. “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, Ege Coğrafya Dergisi, 14, (2005). İzmir. S. 57-71

²¹⁴ Yakut, S. “Türkiye’de Kentleşme”, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1979), Ankara.

²¹⁵ Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. “Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri”, (2011), Elektronik Sosyol Bilimler Dergisi, sayı:35, s.252-267.

²¹⁶ A.g.e. s.259

1960-1980 dönemi Türkiye için bir kırılma noktasını ifade etmektedir. Bu dönemin en önemli özelliği 27 Mayıs 1960 darbesiyle birlikte 1961 Anayasası'nın getirilmiş olmasıdır.²¹⁷ Nedeni ise bilindiği üzere 1961 Anayasası büyük değişimler getirerek vatandaşların devletten hak talep edebildikleri ve ayrıca devletimiz “sosyal devlet” vurgusu ile halkımızın maddi ihtiyaçlarına da ses veren bir konumda olmuştur.²¹⁸

Refah Devleti ve Sosyal Devlet anlayışı ile önemli yenilikler getirilmiştir. 1961 Anayasası'nın 49. Maddesini incelersek açıkça devletin sosyal devlet anlayışını görülebilmektedir. İlgili maddeye göre; “Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla ödevlidir”. “Devlet yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır”.²¹⁹

Bu dönemde Cumhuriyet'in ilk yıllarından farklı olarak meydana gelen gelişimlerle birlikte artık kentleşme hızında artış, hızlı bir kentleşme eğilimi ve süreci geçirmiştir. 1960 yıllara kadar demiryoluna verilen önemden vazgeçilmiştir ve artık karayolu alt yapı çalışmalarına ağırlık verilmiştir ki dönemin hükümet politikaları bu yönde ilerlemiştir. Bu sebeple kent bir şekilde ulaşım kolaylığı da yaşamış ve kente göç etmeyi çekici hale getirmiştir.²²⁰

Hızlı nüfus artışı ve kentleşme süreci ile artık kırsal alanlarda yaşayan nüfus azalmıştır ve kente 1970'ten sonra gelişler hızını arttırmıştır. Bu yoğunluklarla beraber elbette ki kentte ortaya çıkan kentsel çevre sorunları da başlamış olmaktadır. Mevcut yoğunluktan farklılaşarak daha fazla tüketim daha fazla konut daha çok kirlilik demektir. Daha çok insan daha çok trafik demektir. Bu sebeptendir ki kentlerin kendine özgü yaşam kültürleri aynı zamanda olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir.

1980 sonrası kentsel süreç birçok yönüyle dönüşüme girerek yeni bir dönem yeni bir Anayasa ile karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde ülkemiz içinde bulunduğu siyasal, sosyal ve ekonomik durumuna bağlı olarak kentleşme süreci de diğer dönemlerde olduğu gibi farklılık göstermektedir. 1980 öncesinde küçük ve büyük sanayi merkezleri bu yıllarda yayılmaya

²¹⁷ Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. “Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri”, Elektronik Sosyol Bilimler Dergisi, (2011), sayı:35, s.252-267. S. 260

²¹⁸ A.g.e. s.260

²¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961 Anayasası, <https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm> [Erişim 28.05.2022]

²²⁰ Tekeli, İ. “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması” 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, (1998). İstanbul.

başlamıştır ve kent merkezlerinde birçok kurumlar devreye girmiştir. ²²¹ Serbest piyasa koşulları bu dönemde hâkim olmakla beraber kentsel sınıflar arasındaki farklar büyük ölçüde açılmıştır. ²²²

Şengül, Kentsel Çelişki ve Siyaset adlı eserinde 1980 öncesi döneminin kentleşme durumu ile ilgili “emek gücünün kentleşmesi” olarak ifade ederken bu dönem de ise iktidarın elinde bulunan kaynakların, sermayenin yönetilmesi yönüyle “sermaye kentleşmesi” olarak ifade etmektedir. ²²³ Bu dönemde diğer dönemlerden daha yüksek oranda kırdan kente göç gerçekleşmiştir. Dünya ekonomisini de uyum sağlama amaçlı dışa açık liberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır ve kentleşme süreciyle etkileşim halindedir.

Türkiye kentleşme süreci ile uluslararası alanda yapıla düzenlemelerle birlikte kentsel haklar bağlamında adımlar atmıştır. Hem uluslararası alanda hem Türkiye’de yaşanan kentsel sorunlar, yaşanabilir ve sürdürülebilir kent problemleri, kentsel gelişim, yerel yönetimlerin etkilerinin artırılması noktasında Türkiye’de adımlar atmıştır. Kentsel Hakları geniş ölçüde ele alıp düzenleyen ve temel dayanak oluşturan Avrupa Kentsel Şartı olup Tekeli, bu şartlar için kentli haklarının düzenlenmesi ve ele alınması bağlamında başlangıç olduğunu ifade etmiştir. ²²⁴

Bu çerçevede başta 1982 Anayasası olmak üzere aynı zamanda diğer yerel yönetim kanunları ve diğer kentsel haklarla bağlantılı olan kanunlar oluşturulmuştur.

Osmanlı’dan günümüze kadar temel hukuki metinlerle insan haklarını ve devletin temel işlerini belirten kanunlarla birlikte kentsel hakların varlığını kısaca görebilmek adına Osmanlı’dan günümüze ve diğer kanunlar kentsel haklar bağlamında yasal düzenlemeler başlığında ele alınacak ve böylelikle kentsel hakların da gelişimi tartışılacaktır.

2.1.2. Türkiye’de Kentsel Haklar ve Yasal Düzenlemeler

İnsan haklarının içerisinde olan kentsel hakları ve yansımalarını anlayabilmek ve düzenlemeleri görebilmek adına anayasalar ve anayasal metinler değerlendirilecek olup yer alan temel haklar

²²¹ Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. “Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, (2011), sayı:35, s.252-267.

²²² A.g.e. s.262.

²²³ Şengül, H.T. “Kentsel Çelişki ve Siyaset”, İmge Yayınevi, (2009), Ankara. s. 138.

²²⁴ Tekeli, İ., “İnsan Haklarının Yerleşmeye ve Mekâna İlişkin Boyutları Üzerine”, Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitapevi, Ankara. s.155.

ve kentli hakları bağlamında düzenlenen haklar ve aralarındaki ilişkiler tartışılacaktır. Osmanlı'dan günümüze düzenlenen metinlerde kentsel haklar, günümüzde yerel yönetimler ve ilgili kanunları çerçevesinde Türkiye'de kentsel haklar ele alınacaktır. İlk olarak, insan hakları tartışması yapmak değil, Osmanlı Devleti'nde insan haklarının durumunu anlayabilmektir ve kentsel hakların varlığı tartışması olduğu belirtilmelidir.

Osmanlı Devleti 17. Yüzyıl boyunca isyanlar ve ekonomik sorunlarla boğuşmak zorunda kalmıştır. 1808 tarihli Sened-i İttifak, Mustafa Alemdar Paşa başta olmak üzere Ayanlar ile Osmanlı arasında bir anlaşma yapılmıştır. Sened-i İttifak ile Türk tarihinde ilk defa devlet iktidarının sınırlandırıldığı görülmekte, ayrıca ayanlar ile devlet arasındaki taleplere ve halka birtakım güvenceler sunmaktaydı ayrıca Arslan'ın ifadeleri ile Sened-i İttifak'ın devlet ile Ayanlar arasındaki merkezi otoritenin korunması konularında anlaşılması dışında, halkın zulüm görmemesi, doğrudan sorgulanmadan kimseye ceza verilmemesi, en önemli konulardan birinin de vergilerin adil düzende alınması bu alanlarda yapılan düzenlemeler insan hakları bağlamında hak sınıflandırmasında hem birinci kuşak haklar hem de ikinci kuşak haklar açısından önem arz etmektedir.²²⁵ Sened-i İttifak ekseninde kentsel hakların düzenlenmediği görülmekte daha çok eşitlik ve insan hakları açısından ve devlet iktidarının sınırlanması adına önem taşıdığı ifade edilmektedir.

Sened-i İttifaktan sonra bir diğer adım Tanzimat Fermanı gelişmeleri Osmanlı Devleti'nde yeni bir insan hakkı adımı atılmasını sağlamıştır. Tanzimat kelime anlamı olarak “düzenleme” “yapılanma” olarak ifade edilir.²²⁶ Tanzimat Fermanının içerdiği düzenlemelerde can, mal ve namus güvenliği, vergide adalet ve eşitlik, Gayrimüslimlerin askerlik, müsadere ve hukuk ile ilgili düzenlemelerini içermektedir. Yaşama, mülkiyet ve kişiler canı, malı, namusu korunacak kimseye doğrudan ceza verilmeyecek, müsadere kaldırılacaktır.²²⁷ Bu düzenlemeler doğrultusunda kentsel haklar bağlamında yaşanabilir bir kent, çevresel hak durumu ele alınmadığı görülmektedir. Tanzimat Fermanı'nın ilgili maddelerinde kentsel haklar öncelikli

²²⁵ Arslan, Z. “Sened-i İttifak'ın Ortaya Çıkışı ve İnsan Hakları Bakımından Değerlendirilmesi”, (2013), International Journal of Social Science, C.6 S.8 s. 80-89

²²⁶ Eryılmaz, B. “Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme”, (1992), İşaret Yayınları, İstanbul.

²²⁷ Aktel, M. “Tanzimat Fermanının Toplumsal Yansıması”, (1998), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.3, s.177-184.

görülmemektedir.²²⁸ Devamında gerçekleştirilen Islahat Fermanı ise doğrudan farklı bir düzenleme içermemekle daha çok Tanzimat Fermanının kontrol edilmesi şeklinde yorumlanır.

Gayrimüslimlere ait haklarda ekstra düzenlemeler içeren ve bu düzenlemeler arasında; işkence ve her türlü ceza yasaklanması ve mahkumların mallarına müsaade edilmemesi, duruşmaların açık yapılması ve gayrimüslim ve Müslüman ayrımı olmaksızın eğitimin eşit olması ifade edilmiştir.²²⁹ Sened-i İttifak ve Tanzimat Fermanı ile başlayan ve ilerleyen anayasal süreçteki adımlar Islahat Fermanı ile de devamlılığını sürdürecektir. En önemli ve değinilmesi gereken konuların hem Tanzimat hem de Islahat Fermanı adına “eşitlik” olduğunu söyleyebiliriz.

1876 Tarihinde bir ferman ile ilan edilen 1876 Anayasası Türk tarihinin ilk yazılı anayasası olarak ve padişahın kendi isteği ile iradesini sınırlandıran bir mutlak monarşiden anayasal monarşiye tam anlamıyla geçemese de anayasal sürece atılan büyük bir adım olmuştur. İnsan hakları ve temel haklar bağlamında 1876 Anayasası değerlendirildiğinde birçok ilkin bu anayasa ile düzenlendiği görülmektedir. 1876 Anayasası ile vatandaşlık hakları ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır kamu hizmetine girme hakkı, basın özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, eşitlik ilkesi, işkence yasağı, müsadere yasağı ve angarya gibi temel haklara yer verilmiştir.²³⁰ Görülmektedir ki anayasal süreçte ele alınan konular eşitlik, müsadere gibi konular anayasal temeline alınmıştır. Altına alınmıştır. Önemli düzenleme ise ilk kez Mahalli İdareler ve İl idaresi Anayasada yerini almıştır.²³¹

Bu noktada kentsel haklar adına 1876 Anayasası mahalli idareler açısından yaptığı düzenleme önem arz etmektedir. Mahalli idareler halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulmuş kanunla kuruluş esasları belirtilen kamu tüzel kişilikleri olarak ifade edilmektedir. Osmanlı Devleti’nde vakıfların halkın ihtiyacını karşılamak noktasında büyük değere sahipti. Birçok kamu hizmeti vakıflar aracılığıyla yapılmaktaydı. 1876 Anayasası ile düzenlemelere gidilmesi ve belediye teşkilatının oluşturulma çabaları kentsel haklar açısından önemlidir. Halkın ihtiyaçları hem kırsal alan hem de kentsel alan için önem taşımaktadır ve mahalli idareler bu ihtiyaçları sağlamak adına çalışmaktadır. Mahalli idarelerin halkın temiz çevrede yaşam

²²⁸ **Tanzimat Fermanı Maddeleri için;** Nohutçu, A. “**Anayasa Hukuku**”, (2021), Savaş Kitap ve Yayınevi, 24. Baskı, Ankara, s.25.

²²⁹ A.g.e., s. 51-52.

²³⁰ A.g.e., s.30

²³¹ A.g.e., s.31.

koşullarını desteklemesi, temiz içme suyu sağlaması, sağlıklı çevre, ulaşım, spor ve eğlence, güvenlik ve aynı zamanda halkın belirli hizmetlerine katılım noktasına kadar gidebilecek düzenlemeleri içerebilmektedir ve günümüze kadar gelişme göstermiştir. Bu sebeple kentsel haklar bakımından 1876 Anayasasına bakıldığında “Vilayat” başlığı altında düzenlenen hem ademi merkeziyetçi sistemin varlığını ifade etmiş ve görevlerini belirtmiştir.²³² 1876 Anayasasının kentsel haklara dokunduğunu ve gelişimi adına Türkiye’deki sürece katkısının bulunduğu ifade edilebilir.

I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin yenilikleri arasında yeni bir anayasa vardı. 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen 1921 Anayasası Teşkilat-ı Esasiye Kanunu olmuştur. 1921 Anayasasının özelliklerine değinecek olunursa bu anayasa temel haklar bağlamında bir düzenleme içermemektedir. Dönemin koşulları sebebiyle savaş döneminde çıkarılan bir anayasadır ve en önemli kısmı ise 1876 Kanun-i Esasi anayasasını yürürlükten kaldırmamıştır.

1876 Anayasasını yürürlükten kaldırmayan, vilayetleri aynı zamanda düzenleyen hem merkezi yönetimi hem de yerel yönetimi görevlendiren ve bu görevleri somutlaştırarak açıkladığı ifade edilmiştir.²³³ Merkezi yönetim ve yerel yönetim birlikte kamu hizmeti sağlamak amaçları kentsel hakları hedeflemiştir ancak savaş dönemi sebebi ile 1921 Anayasası etkili olamadığı ifade edilmektedir.²³⁴

1924 Anayasası diğer Anayasalardan farklı olarak hepsi olmamakla beraber bazı temel haklar düzenlenmiştir. Gözübüyük’ün ifadeleri üzerine temel hak ve özgürlükler düzenlemeleri 1924 Anayasasında doğal hak anlayışı devam ettirilmiş olup sadece temel haklar bazında dar düzenlemeler mevcut olup ayrıca Türklerin siyasal haklar bağlamında düzenlemeleri olduğu görülmektedir.²³⁵ 1924 Anayasasında hak ve hürriyetlerin korunması açısından bir düzenlemeye gidilmemiş olup ayrıca pozitif statü haklarına yer verilmemiştir. 1924 Anayasası böylece negatif statü ve aktif statü haklarını düzenleyen ancak pozitif statü haklarına yer vermemiş bir anayasadır. Negatif statü hakları ve aktif statü haklarının var olması demek kentsel hakların

²³² **1876 Anayasası**, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/> [Erişim Tarihi 10.08.2022].

²³³ Uygun, O., “Yerel Yönetim Reformu İçin Anayasal İlkeler”, (2015), Strategic Public Management Journal No:2 s.5-7.

²³⁴ a.g.e. s.7.

²³⁵ Gözübüyük, Ş., “Anayasa Hukuku”, (2006), Turhan Kitapevi, 14. Baskı, Ankara, s. 131.

birkaçına yer verdiği çıkarımının yapılabileceği ifade edilebilmektedir. Eşitlik hakkının düzenlenmesi, Mülkiyet hakkının korunması, vatandaşların güvenliğinin sağlanması düzenlemeleri kentsel haklar ve korunması bağlamında önemlidir.

1876, 1921 ve 1924 Anayasalarından çok daha geniş ve ayrıntılı düzenleme yapan 1961 anayasası diğer anayasaların temel amacı olan devletin dağılmasını önlemek amacından daha farklıydı. 1876 yılından beri Anayasalarla yönetilen ve hukukun devletin aktif hale getirilmeye çalışıldığı Türkiye’de gerçek anlamda hukuk devleti duruşu 1961 Anayasası’yla aktif duruma getirilebildiği ifade edilmiştir.²³⁶ 1961 Anayasası ilklerin anayasası olarak adlandırılmaktadır sebebi ise 1961 Anayasasına kadar olan anayasal gelişmelerde düzenlenmeyen yenilikler hem hak ve özgürlükler bağlamında hem de devletin oluşumunda yer alacak kurumlar içindir.

1961 Anayasası’nın Temel Hak ve Ödevler olan kısmı uzundur ve bu alanda geniş bir yer almakta ve detaylı hazırlanış her anayasa sürecinde aslında yapılan bir tepkisel duruş bir tepki anayasası oluşturma durumundan kaynaklanabilmektedir. Bu sebeplerle 1961 Anayasası, hak ve özgürlüklerin kısa ve temel ilkeler halinde değil de bunları daha teferruatlı bir biçimde ele almıştır.²³⁷

Anayasanın, sosyal adalet vurgusu, kişilere ve gruplara tanımış olduğu sosyal haklar, devlete yüklemiş olduğu sosyal ödevler ve bir yenilik olarak getirilen, sosyal devlet ilkesinin gereklilikleri arasında sayılmaktadır.²³⁸ 1961 Anayasası ve temel haklar bağlamında kentsel hakları içerip içermediği noktasına değinildiğinde özellikle eşitlik, kişi dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı ve sağlık hakkı örnek verilebilmektedir. Elbette yerel yönetimlerin merkezi yönetimle beraber kamu hizmetini götürme noktasında kendi kanunlarında belirtilen görevler doğrultusunda vatandaşa ulaşmada ve haklarını koruma noktasında çalışmaktadır. İleride mahalli idarelerin kentsel haklar noktasında ilişkilendirilen görevleri ayrıca ifade edilecektir.

²³⁶ Tunç, B. “Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası’nın Yeri ve Önemi”, (2020), Karadeniz Araştırmaları, s.670.

²³⁷ Kuzu, B. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarının İnsan Hakları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, (1994). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, s.71-101.

²³⁸ Tunç, B. “Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası’nın Yeri ve Önemi”, (2020), Karadeniz Araştırmaları, s.680.

1982 Anayasası ise, son yapılan halk oylaması dahilinde toplam yedi kez referanduma sunulmuştur, güncel hali ile değerlendirilecek olan 1982 Anayasası, en son yapılan 16 Nisan 2017 halkoylaması ise kabul edilen kanun ²³⁹ ve hükümet sistemi değiştirilen “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Modeli” benimsenen, yapılan halkoyunun yüzde elli birini alarak kabul edilmiştir. ²⁴⁰1982 Anayasası, Birinci Kısım Genel Esaslar, İkinci Kısım Temel Hak ve Ödevler, Üçüncü Kısım Cumhuriyetin Temel Organları, Dördüncü Kısım Mali ve Ekonomik Hükümler, Beşinci Kısım Çeşitli Hükümler, Altıncı Kısım Geçici Hükümler ve Yedinci Kısım Son Hükümlerden oluşmaktadır. ²⁴¹1982 Anayasası’nda düzenlenen temel haklar geniş bir şekilde açıklanmış ve temel hak ve özgürlüklerin korunması düzenlenmiştir.

Avrupa Kentsel Şartına Türkiye’de hiçbir belediyenin taraf konumda olmamasıdır ve bu metnin hükümetlerin değil şehir yönetimlerin katılımına açık olduğudur.²⁴² Ancak Türkiye bu şarttan etkilenmiştir ve düzenlemeler yapmıştır. 1982 Anayasası dahil birçok şehir düzenlemelerini içeren kanunlarda Avrupa Kentsel Şartı etkileri görülmüştür. Avrupa Kentsel Şartı’nda ele alınan haklar; güvenlik, kirletilmemiş bir çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve dinlence, kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre, katılım, ekonomik kalkınma, belediyeler arası iş birliği ve en önemlilerinden biri olarak eşitlik ifade edilmektedir²⁴³. 1982 Anayasasına bakıldığında birçok hakkın kentsel haklarla ilintili olduğu görülmektedir. Güvenli bir çevrede yaşamak, güvenli bir kentte yaşam sürmek, insanların kişi güvenliği adına ele alınan 1982 Anayasasının 19. Maddesi (Kişi Hürriyeti ve Güvenliği), “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” olarak ifade edilen sağlık, çevre ve konut kenar başlıklı 56. Ve 57. Maddesi, 1982 Anayasasının başlangıç hükümlerinde, 10. Maddesinde, 67, 68 ve 70. Maddelerinde düzenlenen ve ifade edilen “Eşitlik” ilkesi ve atıfları, ifade edilebilir. Katılım

²³⁹ Kanun değişikliği için bakınız: “**TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASINDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN**”, Resmî Gazete, S.29976, Kanun No: 6771, Kabul Tarihi 21.01.2017, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm> [Erişim Tarihi 28.06.2022].

²⁴⁰ Nohutçu, A. “**Anayasa Hukuku**”, (2021), Savaş Kitap ve Yayınevi, 24. Baskı, Ankara, s.54.

²⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun No: 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, Resmî Gazete, Resmî Gazete Tarihi: 09.11.1982, 21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişiklikleri 16/4/2017 tarihinde halkoylamasına sunulurken kabul edilmiş, buna ilişkin 27/4/2017 tarihli ve 663 sayılı Yüksek Seçim Kurulu Kararı 27/4/2017 tarihli ve 30050 Mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> [Erişim Tarihi 28.06.2022].

²⁴² Pektaş, E. K. ve Akın, F. “**Avrupa kentsel şartları perspektifinde bir kentli hakkı olarak 'katılım hakkı' ve Türkiye**”. (2010). Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 12(2), 23-49.

²⁴³ **Avrupa Kentsel Şartı**, Kentsel Şart 1, <http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/KentSart-1.pdf> [Erişim Tarihi 19.08.2022].

noktasında ise 1982 Anayasasının 127. Maddesi akla gelecektir. Yerel Yönetimler için Mahalli İdareler başlıklı bu madde de halkın müşterek ihtiyaçları noktasında kamu hizmeti sağlayan kurumlar olarak halkın ve kurumların birlikte görülebildiği katılabildiği noktasında değerlendirilebilir. Ayrıca daha detaylı bakabilmek adına 127. Maddede ifade edilen il özel idareleri, köy ve belediye kanunlarının kentsel haklara dokunması ve katılım sağlaması noktasında ifade edilmesi önem arz etmektedir. Yerel yönetimlerin kendi kanunlarında kentli haklarını görebilmek adına 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi kanunu üzerinden kısaca değinmek Türkiye’de yasal düzenlemeler üzerinden kentsel hakları görebilmek adına önem arz etmektedir. Yalçın ve Negiz çalışmalarında ilgili kanunları karşılaştırmakta ve kentsel hakların Avrupa Kentsel Şart’ı doğrultusunda nasıl şekillendiğini görebilmek adına ele alınmıştır ve Avrupa Kentsel Şartı’nın etkilerinin hem 1982 Anayasası için hem de diğer yasal düzenlemelerde açıkça etkilendiğini ifade etmektedirler.²⁴⁴

5393 Sayılı Belediye Kanunu ile sağlıklı bir çevrede yaşam için belediyenin görev ve yetkileri, vatandaşların katılımını sağlamak adına verilen destekler, ulaşım koordinasyonu, vatandaşlar arasında eşitliğin sağlanması ve yerel ihtiyaçların subsidiarite ilkesi ile destekleyerek sunmak, spor ve dinlenme, eğlence hizmetlerindeki düzenlemeleri, hemşehri hukuku gereğince belediyeler hemşehrilerin katılımını daha aktif hale getirmek vb. diğer ilgili maddelerde belirtilebilmektedir. ²⁴⁵ Bu düzenlemeler Avrupa Kentsel Şart’ında yer alan düzenlemeler ile benzerlik taşımakta olduğu görülmektedir. Kentsel Haklar bağlamında 5393 sayılı kanun düzenlemelere yer vermiştir.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile yedinci maddesi doğrultusunda görev ve yetkilerinde ifade edilen kentsel düzenlemeler ile öne çıkmaktadır. Büyükşehir Belediyesi ulaşım, spor, eğlence, sosyal donatılar, hayvan barınakları, kültür ve tabiat varlıklarının korunması, su ve kanalizasyon hizmetleriyle birçok hizmeti ile kentsel haklar bağlamında yer verdiği görülmektedir. Sağlıklı, düzenli, temiz bir çevrede yaşam hakkı, temiz suya erişim hakkı, büyükşehir belediyeleri içerisindeki tüm vatandaşları kapsaması, diğer belediyeler

²⁴⁴ Negiz, N, ve Yalçın, Ö., “Türkiye’de Kentli Hakları Alanında Yazılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Değerlendirme”, (2022), Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, S.1, C.6 s.129-143. s.130-135. <https://www.researchgate.net/> [Erişim Tarihi 25.08.2022].

²⁴⁵ “5393 Sayılı Belediye Kanunu”, ilgili maddeler için; Madde, 9,13,14,18,69,73 vb. dir.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> [Erişim Tarihi 01.09.2022].

arasında hizmet ve koordinasyonun sağlanması ve iş birliği içinde bulunması bağlamında kentsel haklar ile ilişkilendirilebilmekte ve yasal düzenlemesiyle ayrıca ele alınmaktadır.²⁴⁶

Aynı şekilde 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu için değerlendirilecek olursa halkın mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan bir kamu tüzel kişisi olarak büyükşehir belediyeleri sınırları dışında kalan alanlar için görev ve sorumlulukları ifade edilen ilgili maddesinde gençlik, spor, eğlence, tarım, imar, yol, park, bahçe, içme suyu, sulama suyu ulaşımı, vatandaşa en yakın yerde hizmetin sunulması gibi birçok noktadaki sorumlulukları ifade edilmiştir. ²⁴⁷ Görülmektedir ki kentsel haklarla ortak veya benzer olarak yorumlanabilecek sağlık, temiz su, temiz çevre, sağlıklı çevre adına il özel idareleri de ayrıca yasal düzenlemelerine yer vermektedir. Bir diğer ilgili maddesinde il özel idarelerine gönüllü katılım ifade edilerek halkın katılımı ele alınmıştır. Spor, eğlence, sağlık ve kültür hizmetleriyle çocuk, yaşlı, kadın gibi birçok kesime gönüllü katılımı sağlama amacı taşımaktadır. Görülmektedir ki il özel idareleri kentsel haklarla ilişkilendirebilen sağlık, çevre, ulaşım, güvenlik, eşitlik gibi haklarla doğrudan veya dolaylı düzenlemeler ile yer verdiği kabul edilebilir.

İdari düzenlemelerin tedvin edilememiş olması dolayısıyla birçok özel alanda ayrıca ele alındığından kentsel haklar anayasa ve ilgili yerel yönetim kanunları dışında kentsel haklar adına önemli olarak değerlendirilen 2872 Sayılı Çevre Kanunu (Sadece kentte değil tüm yaşam alanlarında sağlıklı, sürdürülebilir ve gelecek kuşaklara sağlıklı çevre aktarılabilir olması), 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma (Kültürlerarası etkileşimi sağlayabilme ve koruma), 3621 Sayılı Kıyı Kanunu, 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu, 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu (Ekosistemde tüm canlıların yaşama hakkı, güvende olma hakkı ve ilişkilerini kurabildikleri alanlarda bulunabilmek), 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (sağlıklı bir çevrede yaşamak) gibi kanunlar ile de değerlendirilebilmektedir.

Sonuç olarak, kentsel hakların Türkiye bağlamında sadece uluslararası alandaki düzenlemeler doğrultusunda kalmayıp Osmanlı Devleti'nden günümüze değerlendirilen Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları, 1876, 1921, 1924, 1961, 1982 Anayasaları çerçevesinde hem

²⁴⁶ “**5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu**”, ilgili maddeler için; Madde, 2,7,26,27,31 vb. dir.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf> [Erişim Tarihi 01.09.2022].

²⁴⁷ “**5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu**”, ilgili maddeler için; Madde, 5,6,10,40,61,65 vb.dir.

temel hak ve ödevler ve düzenlenen ilgili diğer maddeleri ile ayrıca yerel yönetimlerin kendi kanunları doğrultusunda kentsel hakların aldığı yerler ve diğer ilgili kanunlar ile varlığı görülebilmektedir.

2.2. TÜRKİYE’DE SU HAKKI VE YÖNETİMİ

Hak korunan menfaati ifade etmektedir. Su tüm canlılar için haktır ve temel yaşam kaynağıdır. Bir insan hakkı olarak su ve suyun korunması, suyun insanlara ulaşımı ve temiz içme suyu dünyada olduğu gibi Türkiye ‘de su hakkı tartışmalarını yaşamıştır. Su hakkı, Türk Anayasasında, ilgili özel kanunlarda doğrudan yer almamaktadır. Dolaylı yol ile düzenlenen mevzuat içerisinde suyun korunması ve yönetimi ile ifade edilmektedir. Türkiye’de su yönetimi kamu eliyle yürütülmekte ve özel sektöre devrediş süreçleri yaşayan bir ülkedir ancak dünya ülkeleri arasında suyun doğrudan bir hak olarak ifade edilmemesi ve anayasada temel hak ve özgürlükler arasında yer almaması Türkiye’nin su hakkı noktasında kayıtsız kaldığı anlamına gelmemektedir. İlgili bölümde Türkiye’de su yönetimi ve içerisinde su hakkını böylece nasıl ele aldığı ve yönettiğini görebilmek adına değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.2.1. Türkiye’de Su Hakkına Bakış ve İdari Gelişimi

Türkiye’de su hakkının değerlendirilmesi ve su hakkı bağlamında düzenlemelere değinmeden önce Osmanlı Devleti’nde su hakkı ve suyun önemi adına yapılan düzenlemelere değinmek makul olacaktır. Günümüze kadar gelen emanetleri ile suyun önemi adına atılan adımlar anılmalıdır.

İslam hukukunun Osmanlı Devleti üzerinde önemli bir etkisi olmakla birlikte su konusunda öncelikle devletin sorumluluğunda ve yönetiminde olduğu ifade edilmelidir. Örf ve âdet hukukuna göre bir sorun çıktığında ise sorunların halk arasında kabul görmüş uygulamalara dayanan veya fetvalar verilecek çözümlendiği ifade edilmektedir.²⁴⁸ Tanzimat dönemi ile başlayan özellikle belirtilmesi gereken Osmanlı Devlet’inde 1868-1876 tarihleri arasında Ahmet Cevdet Paşa kontrolünde düzenlenen medeni hukuk kurallarını içeren bir kanun olarak adlandırılan Mecelle diğer bir ifade ile Mecelle-i Ahkam-ı Adliye Osmanlı Devleti için hukuki dayanak oluşturulmuş bir metindir. Bu metin doğrultusunda su hakkı ile ilgili düzenlemelere

²⁴⁸ **Su Hakkı Raporu**, İnşaat Mühendisleri Odası Su Çalışma Grubu, (2009), s.29.

<https://www.imo.org.tr/Eklenti/789,imo-su-calisma-grubu-su-hakki-raporupdf.pdf?0>

yer verildiği görülmekte ve aynı zamanda suyun kamu gücünde bulunma vurgusunda yeraltı sularından ve aynı zamanda içilebilir su için devletin kontrolünde yürütülen faaliyetleri mevcuttu bunların başında ise yönetimde kadılar bulunmaktaydı.²⁴⁹

Fatih Sultan Mehmet dönemi itibariyle kurumsallaştırmaya başlayan suyun doğal kaynaklardan ulaşımını sağlayarak halka suyu ulaştırmak görevi ile Su Nezareti kurulmuş olup daha sonrasında ise 1926 Evkaf Nezareti ile yönetilmeye devam etmiştir ve şu kadar ki Su Nezaretinin çalışmaları ile Osmanlı Devleti'nin her köşesinde çeşmelerin hayratların yapılması camilerde ve benzeri alanlarda su kaynağı son derece önemliydi ve düzenlemeleri ile verilen önemi göstermişlerdir.²⁵⁰

Batılılaşma sürecinde Osmanlı Devleti'nin aynı zamanda yaptığı reformlarda Tanzimat Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde de su unutulmamıştı en önemli düzenlemelerinden biri olan 1854 yılında İstanbul Şehremaneti kurularak doğrudan içme suyu hizmetleri ile görevlendirilmiştir.²⁵¹ Osmanlı Devleti'nden günümüze kalan eserlerde bile hala henüz kullanılan su yapıları su için ne kadar önem verildiğinin göstergesidir. Bir diğer önemli konu ise Osmanlı'da vakıf sistemidir. Vakıflar Osmanlı Devleti için çok önemliydi. Vakıflar Osmanlı İmparatorluğu'nda toplam bütçesi içerisinde yüzde on ikilik bir yer aldığı ifade edilmiştir.²⁵² Vakfetmek aynı zamanda İslami bir yönüyle de değerli kılınmış ve bir ibadet yerine geçmekteydi bu sebeple su tesisleri yapmak, yaptırmak ve vakfetmenin önemi büyüktü.²⁵³ İstanbul Şehremaneti (1854) ile içme suyunun kontrolü ve mahallelere ulaştırılması devam ederken Cumhuriyet Dönemi sürecine gelindiğinde oluşturulan kurumlar alınmış ve devamında

²⁴⁹ Dursun, Y., Özdemir, Ö. “Osmanlı'da Su Hizmetleri Yönetimi”,

https://www.academia.edu/9814394/Osmanli%C4%B1da_Su_Hizmetleri_Y%C3%B6netimi [Erişim Tarihi 02.07.2022]. (Dursun Yıldız)

²⁵⁰ İlhan, M. “Osmanlı Su Yollarının Sevk ve İdaresi”, (2008), Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, s.40-44.

²⁵¹ a.g.e., s. 43-45.

²⁵² Ergin, O.N., “Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı” (1936), Cumhuriyet Gazete ve Matbaası. İstanbul. s. 80-83.

²⁵³ A.g.e., s.83.

gerçekleştirilecek olan yasal düzenlemeler ile özellikle başta anayasalar olmak üzere ve çıkarılacak olan kanunlar ile kurumsallaştırılacak ve yönetilecektir.²⁵⁴

Türkiye'nin su yönetiminin geliştirilme adımlarına 1926 yılında çıkarılan Sular Hakkında Kanun olarak adlandırılan kanundur. Bu kanun su yönetimi konusunda görevlendirme yaparak tedarik ve su idaresi konusunda düzenleme yapmıştır. Su Kanunu Tasarısı ise su hakkı problemini çözememiş olmakla beraber Cumhuriyetin ilk yıllarıyla beraber çevre ve su kaynakları düzenlemelerine merkezi yönetimin müdahalesi altında olduğu görülmektedir. Yerel yönetimler bağlamında ise kendi ilgili kanunları çerçevesinde ele alınacaktır.

Günümüze gelindiğinde Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı su hakkını yaşatabilmek adına birçok faaliyette bulunmuşlardır. Devlet Su İşleri ulusal su koruma projeleri gerçekleştirmektedir. Bu teşkilatın görevleri ise; sulama, bataklık ıslahatları, su işleri ile ilgili her türlü çalışma ve projeleri yürütmek olarak ifade edilmektedir²⁵⁵ Ayrıca belirtmek gerekir ki 2018 yılında Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliği bulunan özel bütçeli bir kuruluştur bu düzenleme 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi²⁵⁶ ile düzenlenmiştir.²⁵⁷ Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Türkiye'deki bütün su kaynaklarının planlanması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesinden sorumlu olan kurum kısaca su yönetiminde etkinliği geniş olan bir idaredir. Merkezi yönetim bütçesine tabi özel bütçeli bir kuruluş olan Devlet Su İşleri 18 Aralık 1954 yılında kurulmuş ve teşkilatlanmıştır. Devlet Su İşlerinin yapısı daire başkanlıkları ve eş değer statüdeki merkez teşkilat ve bölge müdürlüklerinden oluşmaktadır.²⁵⁸

²⁵⁴ Ünal, A. Y., “**Türkiye’de Su Hakkı**”, (2021), Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi. s.205. [Erişim Tarihi 01.07.2022]. <https://tez.yok.gov.tr/> .

²⁵⁵ Üzen, N. Ve Çetin, Ö., “Geçmişten Günümüze Su ve Sulama Yönetimi”, (2012), Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarımsal Yapılar ve Sulama Bölümü, Diyarbakır.

Batman University Journal of Life Sciences, S.1, (Çetin, 2012)2

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/313497> [Erişim Tarihi 02.07.2022].

²⁵⁶ “**Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi**”, (Cumhurbaşkanlığı, 2018)Yayımlandığı Resmi Gazetenin Tarihi 15/7/2018- 30479,

²⁵⁷ Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Hakkında, <https://dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/692> , [Erişim Tarihi 02.07.2022].

²⁵⁸ Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü <https://www.dsi.gov.tr> [Erişim Tarihi 10.10.2022].

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi²⁵⁹ Tarım ve Orman Bakanlığı'nın görev ve yetkilerini belirlemiştir bunlardan birkaçı; d bendi uyarınca *“Tabiatın korunmasına yönelik politikalar geliştirilmesi amacıyla çalışmalar yapmak, korunan alanların tespiti, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve biyolojik çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunması, yönetimi, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettilmesini sağlamak”*, e bendi uyarınca *“Su kaynaklarının korunmasına ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına dair politikaların oluşturulması amacıyla çalışmalar yapmak, ulusal su yönetimini koordine etmek,”* olarak açıklanan gösterilen görev ve yetkilerle donatılmıştır. Aynı Kararnamede açıklanan Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü suların korunması adına görevlendirilmiş olup görevleri 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde sayılmıştır. Bunlardan birkaçı şu şekildedir;²⁶⁰

- *“Su kaynaklarının korunması, iyileştirilmesi ve kullanılmasına ilişkin politikaların belirlenmesi amacıyla çalışmalar yapmak,”*
- *“Su kaynaklarının kıyı suları dahil olmak üzere koruma-kullanma dengesi gözetilerek, sucul çevrenin ekolojik ve kimyasal kalitesinin korunması ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla havza bazında nehir havza yönetim planları hazırlamak, hazırlatmak,” bütüncül nehir havzaları yönetimi ile ilgili mevzuat çalışmalarını yürütmek,”*
- *“Su kirliliği açısından hassas alanları ve nitrata duyarlı hassas alanları tespit etmek ve izlemek,”*
- *“İçme ve kullanma suyu arıtma tesislerinin tasarım esaslarını, normlarını ve kriterlerini belirlemek, projeleri onaylamaya yetkili kurum ve kuruluşları tespit etmek, tesisleri işletecek elemanların eğitimlerini temin etmek, sertifikalarını vermek,”*
- *“Kamu kurum ve kuruluşları sahip oldukları su ile ilgili bilgi ve verileri, talep edilmesi halinde, su veri tabanına işlenmek üzere Su Yönetimi Genel Müdürlüğüne vermekle mükelleftir.”*

²⁵⁹ **“Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”**,1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Yayınlandığı Resmî Gazete Tarihi 10/7/2018 – 30474

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> [Erişim Tarihi 02.07.2022].

²⁶⁰ **“Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”**,1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 421, Yayınlandığı Resmî Gazete Tarihi 10/7/2018 – 30474

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> [Erişim Tarihi 02.07.2022].

Tarım ve Orman Bakanlığının su ile ilgili görevlendirilen diğer kuruluşları ise;²⁶¹

- *Su Yönetimi Genel Müdürlüğü*
- *Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü*
- *Meteoroloji Genel Müdürlüğü*
- *Türkiye Su Enstitüsü*
- *Orman Genel Müdürlüğü*
- *Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü*
- *Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü*
- *Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü*

Tarım ve Orman Bakanlığının “Ulusal Su Planı”²⁶² doğrultusunda plan hedef tarihleri 2019-2023 olarak hedeflenen Türkiye’de ilk defa yayınlanan ve ana amacı su kaynakları yönetimi ve mevcut su analizi aynı zamanda su kaynaklarını koruma ve politikalarına dayanak oluşturmak bağlamında değerlidir. Plan doğrultusunda ulaşılmak istenen idealde su politikalarını katılımcı bir şekilde ele almak ve su kaynaklarının miktarını, kalitesini ve verimliliğini korumak iyileştirmek ve farkındalık yaratmaktır.

Ulusal Su Planı suyun içerisinde bulunduğu sıkıntılardan “darboğaz” ifadesiyle kurtarabilmek adına hem sorunlara değinirken aynı zamanda önerilerini dile getirmektedir. İstenilen ideallerde mevcut su kaynakları su hakkı kavramına doğrudan değinmemekle birlikte merkezi yönetim içerisinde görev dağılımı ile ulaşılmak istenen amaç ülkemiz adına sağlıklı verimli temiz suya ulaşım ve su kaynaklarımızı ve çevremizi koruyabilmek olmuştur.

Tarım ve Orman Bakanlığının ve bağlı kuruluşlarının gösterilen ana görevlerinde su ve kanalizasyon çalışmaları yer almakla birlikte burada ayrıca su hakkı ile değerlendirilebilen bir diğer tutum ise içme ve kullanma sularının halk sağlığı bağlamında tespit etmek ve kriterleri belirlemek aynı zamanda insanların temiz suya ulaşma hakkıyla doğrudan ilintili olmaktadır.

²⁶¹ T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “Ulusal Su Planı”,
<https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/NHYP%20DEN%C4%B0Z/ULUSAL%20SU%20PLANI.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022].

²⁶² Bknz: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “Ulusal Su Planı”,
<https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/NHYP%20DEN%C4%B0Z/ULUSAL%20SU%20PLANI.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022].

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı²⁶³ 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden düzenlenen görevleri arasında su yönetimi ile ilgili Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğüne verilen görevlerde vurgulanan maddeler şu şekildedir:²⁶⁴

- “Yeraltı ve yerüstü sularının, denizlerin ve toprağın korunması, kirliliğin önlenmesi veya Bertaraf edilmesi maksadıyla kirletici unsurlar ile kirliliğin giderilmesi ve kontrolüne ilişkin usul ve esasları tespit etmek ve uygulamayı sağlamak, acil müdahale planları yapmak ve yaptırmak, çevrenin korunması maksadıyla uygun teknolojileri belirlemek ve bu maksatla kurulacak tesislerin vasıflarını tespit etmek ve bu çerçevede gerekli tedbirleri almak ve aldirmek,”
- “Atıksu arıtma tesislerinin tasarım esaslarını ve kriterlerini Tarım ve Orman Bakanlığı ile birlikte belirlemek, onay işlemlerini yürütmek,”

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünün görevlerinin arasında ise;²⁶⁵

- “Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek,”
- “Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür

²⁶³ 29/10/2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3 üncü maddesiyle bu fıkra da yer alan “Çevre ve Şehircilik” ibaresi “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği” şeklinde değiştirilmiştir.

²⁶⁴ “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”,1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 97, Yayınlandığı Resmî Gazete Tarihi 10/7/2018 – 30474

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> [Erişim Tarihi 02.07.2022].

²⁶⁵ “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”,1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 109, Yayınlandığı Resmî Gazete Tarihi 10/7/2018 – 30474

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> [Erişim Tarihi 02.07.2022].

ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak,”

Belirtilen görevlerde “sulak alanlar” ifadesi ile koruma ve gözetim altına alınma ifade edilmiştir. Birçok madde sadece ilgili bakanlığın çalışmaları ile ayrıca ilgili müdürlüğün çalışmaları ile sınırlı kalmamakta aynı zamanda birbirleri arasında iş bölümü ve su yönetimi ile ilgili çalışmalar doğrudan veya dolaylı yollarla gösterilmiştir. Bu ilişki Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü bağlantısında da dolaylı yolla ilişkilendirildiği görülebilmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının su ile ilgili görevlendirilen diğer birimleri ise;²⁶⁶

- İlbank A.Ş.
- Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü
- Yapı İşleri Genel Müdürlüğü
- Altyapı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü

Bir diğer ele alınması gerek konu ise çevre şehircilik ve su hakkı ve yönetimi ile düzenlemelerde aynı zamanda her bakanlığın kendi iç birimlerinin koordinesi ve aynı zamanda diğer bakanlıklarla da dolaylı yönler ile düzenleme ve tespit edilmesidir. Bunun önemi için su hakkı bağlamında ele alındığında Sağlık Bakanlığının çalışmaları gösterilebilir. Sağlık Bakanlığı aynı zamanda içme ve kullanma suyunun içilebilir olma konumunda halk sağlığını ve yaşam hakkını doğrudan etkileyen bir durumdur.

Bu bağlamda Sağlık Bakanlığının su yönetimi bakımından görevleri ise;²⁶⁷

- *“Halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalık risklerinin azaltılması ve önlenmesi için çalışmalar yapmak.”* ile görevli olandır.

²⁶⁶ T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “Ulusal Su Planı”, <https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/NHYP%20DEN%C4%B0Z/ULUSAL%20SU%20PLANL.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022].

²⁶⁷ “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 352, Yayınlandığı Resmî Gazete Tarihi 10/7/2018 – 30474

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> [Erişim Tarihi 02.07.2022].

Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğünce;²⁶⁸

- “Sağlığı doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen faktörlerin ve sosyal belirleyicilerin iyileştirilmesine yardım edecek düzenlemeler yaparak birey sağlığının korunması ve sağlık düzeyinin yükseltilmesine yönelik davranış değişikliği oluşturmak ve sürdürmek,”
- “Halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalık risklerinin azaltılması, önlenmesi ve teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin daha verimli kullanılabilmesi için uyarıcı, bilgilendirici ve eğitici mahiyette programlar hazırlamak veya hazırlatmak,” ile görevli olandır.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğünce;²⁶⁹

- “Halk sağlığını korumak ve geliştirmek, sağlık için risk oluşturan faktörlerle mücadele etmek,”
- “Birey, toplum ve çevre sağlığını etkileyen ve genel sağlığı ilgilendiren her tür etkeni incelemek, teşhis etmek, değerlendirmek ve kontrol etmek üzere gerekli laboratuvar hizmetlerinin organizasyonunu sağlamak ve ulusal referans laboratuvarı kurmak ve işletmek, içme suları, biyosidal ürünler gibi görev alanına giren konularda tüketici güvenliği ile ilgili tedbirleri almak ve buna yönelik her türlü iş ve işlemi tesis etmek,” ile görevlendirilmiştir.

Anayasanın 123. Maddesinde ifade edildiği üzere “İdare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir”. “İdarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır”.²⁷⁰ Bu sebeple de su yönetimi merkezi yönetim olduğu kadar yerinden yönetim kuruluşlarınca da görev dağılımını içermektedir.

Anayasanın 127. Maddesi doğrultusunda yerel yönetimler olarak mahalli idareleri düzenlemiş ve yerel yönetimlere uygun kanunla düzenleneceğini ifade etmiştir. “Mahalli idareler; il,

²⁶⁸ “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”,1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 357, Yayınlandığı Resmî Gazete Tarihi 10/7/2018 – 30474

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> [Erişim Tarihi 02.07.2022].

²⁶⁹ “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”,1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 361, Yayınlandığı Resmî Gazete Tarihi 10/7/2018 – 30474

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> [Erişim Tarihi 02.07.2022].

²⁷⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 18.10.1982, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022]. Madde 123.

belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen [...]” oluşturulan kamu tüzelkişileridir. ²⁷¹

Anayasanın bu kuruluşları ifade etmesi ve ayırması merkezi idareden farklı bir uzmanlaşma içeren demokratik yürütmeyi sağlamak adına olduğu ifade edilmiştir. ²⁷² Mahalli idareler Devlet kamu tüzel kişiliğinden farklı olarak kendine ait bütçe, idari personele sahip olan kamu tüzel kişiliğine sahip olan yönetimler olarak ifade edilirler.

1982 Anayasası’nda ilgili madde devamında yerinden yönetim yönünden mahalli idarelerinin amaçlarının “mahalli ortak ihtiyaçların karşılanması amacıyla” kamu görevlerinde bulunacaklarını açıkça ifade etmiştir ancak burada mahalli idarelerin mahalli ortak ihtiyaçları kavramı muğlak kalmaktadır. Bu muğlaklığın çözümü yerel yönetimlerin kendi kanunda genişletilebilir şekilde çözüme kavuşturulabileceği, ortak ihtiyaçların belirlenmesi adına tanınmış olabileceği yorumlanabilir. Ayrıca ilgili kanun devamında kanunun büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri oluşturabileceğini açıkça ifade ederek kanunla kurulan Büyükşehir belediyelerinin kurulabilmesinin yasal dayanağı konumunda olmaktadır.

Bu doğrultuda görülmektedir ki ana tema üzerinde durulan su hakkı ve su yönetimi konusunda merkezi yönetim yanında yerel yönetimlerinde kendine haiz görevleri bulunmaktadır. Sırasıyla Belediyeler, İl Özel İdaresi ve Köylerin su yönetimi doğrultusunda kendi kanunlarındaki görevlerine değinilecek ve su hakkı bağlamında değerlendirilecektir. Bu değerlendirmenin karşılaması istenen amaç suyun bir insan hakkı olarak korunması ve ulaştırılmasında bir hak olarak ele alınıp alınmadı ve aynı zamanda kentsel mekânda su hakkı yansımaları daha önce de ifade edildiği üzere gösterebilmektir.

Yerel yönetim birimi olan belediyeler için kendi kanunu doğrultusunda mahalli hizmetler bakımından su hakkı yönetimi ile ilgili düzenlemelere değinmek gerekmektedir. Daha önce ifade edilen su yönetiminin örgütlenişi açısından incelemede Osmanlı Devleti’nde su

²⁷¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 18.10.1982, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022]. Madde 127.

²⁷² Ünal, A. Y., “**Türkiye’de Su Hakkı**”, (2021), Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi. s.213. [Erişim Tarihi 01.07.2022]. <https://tez.yok.gov.tr/>.

ihtiyacının giderilmesinde vakıfların önemine değinilmiştir. Vakıflar sayesinde halka belirli bölgelere içilebilir su temini sağlamaktaydılar.

Cumhuriyet döneminde Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan yerel yönetimler (belediyeler) ve kanunları kaldırılmadan daha da geliştirildi. 1876'da Cumhuriyet döneminde çıkarılan 1877 Eyalet Kanunu, Dersaadet İdaresi-i Belediye Nizamnamesi ve 1580 sayılı Belediye kanununda bünyesine katılarak ilk yasal düzenleme olarak çalışmalara devam edilmiştir.²⁷³

1580 Sayılı Belediye Kanunu, belediyeler uyarınca öncelikle şehrin ve sakinlerinin ortak ihtiyaçlarını karşılayan tüzel kişiliktir. Kanunun ilgili maddelerince belediyelere ait suları, çeşmeleri, sebilleri, temiz tutmak[...] belediyeye ait her nevi yıkanmak için açılan yerleri denetlemek, belediyenin hakkıdır olarak ifade edilmiştir.²⁷⁴ Aynı zamanda 1926 Yılında çıkarılan Sular Hakkında Kanun²⁷⁵ maddeleri uyarınca “suları getirmek ve temiz tutmak” olarak ifade edilmiştir. 1930 tarihli Belediye Kanunu uzun bir süre belediye işlerinde ve su yönetiminde kullanılan temel dayanak olmuştur. 2005 yılına gelindiğinde ise yeni bir Belediye Kanunu oluşturulmuştur. 2005 tarihli Kanun numarası 5393 sayılı Belediye Kanunu ile artık yönetilecektir.²⁷⁶

5393 Sayılı Belediye Kanunu uyarın su yönetimi incelendiğinde belediyenin görevleri kanunun 14'üncü maddesinde açıklanmıştır:²⁷⁷

- “İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri, çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik, defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; [...] hizmetlerini yapar veya yaptırır.” Şeklinde ifade edilmiştir.

²⁷³ Ortaylı, İ. “Osmanlı İmparatorluğunda İdari Modernleşme ve Mahalli İdare Alanındaki Gelişmeler” (2011), İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, s.137-148, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuihid/issue/1257/14779>

²⁷⁴ **Belediye Kanunu 1580**, Resmî Gazete S.1471, Kabul Tarihi 14 Nisan 1930, Madde 15 -(25), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022].

²⁷⁵ **Sular Hakkında Kanun**, Kanun numarası 831, Resmî Gazete, Kabul Tarihi 28.04.1926, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.831.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022].

²⁷⁶ **5393 Belediye Kanunu**, Resmî Gazete, Kanun numarası 5393, Kabul Tarihi 13.07.2005, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022].

²⁷⁷ **5393 Belediye Kanunu**, Resmî Gazete, Kanun numarası 5393, Kabul Tarihi 13.07.2005, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022]. Madde 14.

Büyükşehir Belediyesi dışında kalan kendi belediyelerine has alanlarla belediyeler kendi kanunları uyarınca da kendi birimleri ile su hizmetlerinden sorumludur. Su hakkı doğrultusunda ilgili kanunda su hakkı adına özel bir düzenleme görülmemekte sadece su hizmetinin bulunduğu coğrafi konum ve şartlar bakımından halka ulaştırılma bağlamında ilgili kurum ve kuruluşlar aracılığı ile yürütülecek hizmeti tanımlamaktadır.

İl özel idareleri çerçevesinde su yönetimi ile ilgili en temek belirtilmesi gereken husus şudur ki öncelikle il özel idareleri belediyenin dışında kalan yerlere kamu hizmeti götüren birimlerdir. Bu sebeple anlaşılmalıdır ki belediye dışında kalan yerlerde su teminini sağlamak il özel idarelerinin görevlerinde olacaktır. 1913 sayılı İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Mukavvat olarak adlandırılan geçici düzenlemeler içeren metinden 1987 tarihinde düzenlemeler içermiş sonrasında ise aynı kanun İl Özel İdaresi Kanunu olarak 2005 yılında değiştirilerek yürürlüğe girmiştir.²⁷⁸

5302 sayılı düzenlenen İl Özel İdaresi Kanununun²⁷⁹ ilgili maddelerince görev alanı il sınırlarını kapsayan ortak ihtiyaçları karşılamak adına hizmet yürüten Devlet tüzel kişiliği olmayan bir birimdir.

İl Özel İdaresinin görev ve sorumluluklar başlıklı 6'ncı maddesinde ifade edilen görevleri;²⁸⁰

- “İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma (...); orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında,”
- “Bakanlıklar ve diğer merkezi idare kuruluşları; yapım, bakım ve onarım işleri, devlet ve il yolları, içme suyu, sulama suyu, kanalizasyon, enerji nakil hattı, sağlık, eğitim, kültür, turizm, çevre, imar, bayındırlık, iskân, gençlik ve spor gibi hizmetlere ilişkin yatırımlar ile bakanlıklar ve diğer merkezi idare kuruluşlarının görev alanına giren

²⁷⁸ Kaştan, Y. “Osmanlı Devleti’nde 1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-i Muvakkati ile Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması”, (2016), Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, s.84-89. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/190561> [Erişim Tarihi 03.07.2022].

²⁷⁹ İl Özel İdaresi Kanunu 5302, Resmî Gazete, Kanun numarası 5302, Kabul Tarihi 22.02.2005, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022]. Madde 3,4,5.

²⁸⁰ İl Özel İdaresi Kanunu 5302, Resmî Gazete, Kanun numarası 5302, Kabul Tarihi 22.02.2005, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022]. Madde 6.

diğer yatırımları, kendi bütçelerinde bu hizmetler için ayrılan ödenekleri il özel idarelerine aktarmak suretiyle gerçekleştirebilir.”

İl Özel İdarelerinin içme suyu, su ve kanalizasyon kullanma yetkisine sahip olduğu ve belediyeler dışındaki yerlerde kullandığı görülmektedir. Halihazırda, 81 eyaletten 51'inde, özel eyalet hükümetleri şehir sınırları dışında veya içme suyu ve sanitasyon için destek sağlamak için devlet su hizmetleriyle iş birliğinin olmadığı bölgelerde faaliyet göstermektedir.²⁸¹

Anayasanın mahalli idareler başlıklı maddesinde yer alan son birimlerden biri olan köyler de ise hala yürürlükte olan ne kadar eski olsa da naif düzenlemeler içeren ayrıntılı düzenlemeler içeren bir kanun olan 442 sayılı Köy Kanunu²⁸² ve su yönetimine bakacak olursak ilgili kanunun maddelerince köy halkının su ihtiyacının karşılanması bağlamında düzenlemeler mevcuttur.

Köy işlerinin açıklandığı bölümde köyde yapılacak olan işler mecburi işler ve köyün isteğine bağlı işler olarak ayrılmaktadır ve köyün mecburi işlerinden sayılan kanuni ifadesi²⁸³ ile “*Köye kapalı yoldan içilecek su getirmek ve çeşme yapmak, köyün içtiği su kapalı geliyorsa yolunda delik deşik bırakmamak ve mezarlıktan veya süprüntülük ve gübrelikten geçiyorsa yolunu değiştirmek*” ayrıca, “*Çeşme, kuyu ve pınar başlarında gübre, süprüntü bulundurmayıp daima temiz tutmak ve fazla sular etrafa yayılarak bataklık yapmaması için akıntı yapmak*” görevlendirilmişlerdir.

Diğer mahalli idari birimlerden farklı olarak köy teşkilatı su yönetimi konusunda farklılaşmaktadır. Şu kadar ki köy kanununda ifade edilen “İmece Usulü”²⁸⁴ birçok işte

²⁸¹ Ünal, A. Y., “**Türkiye’de Su Hakkı**”, (2021), Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi. s.220. [Erişim Tarihi 01.07.2022]. <https://tez.yok.gov.tr/>.

²⁸² Köy Kanunu 442, Resmî Gazete, Kanun numarası 442, Kabul Tarihi 07.04.1924, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022].

²⁸³ Köy Kanunu 442, Resmî Gazete, Kanun numarası 442, Kabul Tarihi 07.04.1924, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022]. Madde 12-13.

²⁸⁴ **İmece Usulü**: Köy halkının birleşerek katılımları doğrultusunda köyde yapılacak işlerin yapılması veya yaptırılması olarak ifade edilebilir. Yazılı bir kural içermemekle birlikte teamüller çerçevesinde oluşan bir dayanışmadır.

uygulanabilir. Ancak su yönetimi köy halkına su sağlanması doğrudan içilebilir temiz suya ulaşım noktasında imece usulünün yetersiz kalabilecektir. Bu hizmetin devlet tarafından desteklenmesi doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır. İlgili çalışma doğrultusunda 7478 Sayılı Köy İçme Suları Hakkında Kanun ile yetkilendirilen ilk maddesinde doğrudan “*Köylerin içme ve kullanma suyu ihtiyacı Devlet Su işleri Umum Müdürlüğü tarafından temin ve tedarik olunur*” şeklinde görevlendirilmiştir.

Sonuç olarak, merkezi yönetim ve yerel yönetim bağlamında su hakkı kullanımının teşkilatlanması ve içme suyu ulaştırma aynı zamanda su ve kanalizasyon hizmetleri örgütlenişi gösterilmiştir. Su hakkı bağlamında oluşturulan kanunlarda doğrudan suyun bir insan hakkı vurgusu bulunmamakla birlikte dolaylı olarak ancak çıkarımda bulunulabilmektedir. Büyükşehir Belediyeleri bu bölümden bağımsız bir çalışma olarak ele alınacaktır.

2.2.2. Türkiye’de Ulusal Metinlerde Su Hakkı

Bir insan hakkı olması istenen noktada su hakkı tartışmaları ve su hakkı adına yer alan uluslararası metinler ve ülkelerin yasaları veya anayasalarında yer alması temiz suya ulaşım hakkının tüm insanlık adına savunulabilen ve tüm insanlık adına korunması gereken bir değer olduğunu göstermek adına önemlidir. Bu sebeple de su hakkının düzenlenmesi veya zımnen kabul edilmesi doğrultusunda ulusal metinler ele alınacaktır. Bir insan hakkı olması adına su hakkının anayasal çerçeve bağlamında yansımaları görebilmek, su hakkının korunabilmesi ve talep edilmesi açısından önem taşımaktadır. Eletteki anayasalar da bir hakkın tanınması o hakkın koşulsuz bir şekilde sunulacağı veya karşılanacağı anlamına gelmese de anayasa da su hakkının tanınması hukuki temeli oluşturmak ve dayanak olabilmesi demektir.

Su hakkına ve suyun halk tarafından ulaşabilir olma noktasında anayasada doğrudan düzenleme yapan ülkeler kadar su ve kanalizasyon açısından düzenleme temiz su ve dağıtımına açıkça veya zımnen yer veren anayasalar ve yasalar da bulunmaktadır.²⁸⁵ Türkiye’de ise dolaylı yoldan çevre ve tabiat varlıklarını koruma bağlamında düzenlenen ilgili maddelerde su kaynaklarını ve

²⁸⁵ “**Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı**” adlı Doktora Tezi çalışmasında Topçu, su hakkını düzenleyen, temiz suya erişim konusunu ele alan anayasaların mevcut olduğunu çalışmasında bu anayasaların şunlar olduğunu ifade etmektedir:²⁸⁵ “*Bolivya Anayasası, Kenya Anayasası, Güney Afrika Anayasası, Uganda Anayasası, Uruguay Anayasası, Nigaragua Anayasası, Ekvador Anayasası, Kongo Demokratik Cumhuriyeti*” olarak sekiz ülkede su hakkına yönelik düzenleme içerdiğini ifade etmiştir.

su ve kanalizasyon çalışmaları bağlamında yer vermekte ancak doğrudan “su hakkı” ifadesi geçmemektedir.

Türkiye’de 1982 Anayasasında daha önce ifade edildiği üzere su hakkı doğrudan yer almamakla beraber birçok yasal düzenlemelerde su yönetimi ve ekonomisi yer almaktadır. Fakat 1982 Anayasasının 168’inci maddesinde suyun devletin hüküm ve tasarrufunda olduğu belirtilmektedir.²⁸⁶ İlgili maddenin devamında ise;

“Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir.” Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır.”

*Bu durumda “gerçek ve tüzelkişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir.”*²⁸⁷Bu madde de ise ayrıca su yönetiminde kamu veya özel su yönetiminin olabileceği açıkça ifade edilmektedir.

Diğer yasal düzenlemelerde ise birçok su hakkında özel kanunlar olmakla birlikte en temel su ve kanalizasyon bağlamında görevlendirme ve yetkilendirme yapan kanunlar ise; 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile su ve kanalizasyon yönetimi belediyelerce görevlendirilmesi, Kırsal alanda kalan yerler ve belediyelerin ulaşamadığı alanlar bakımından İl zel İdaresinin su yönetimi bakımından görevleri, 2872 evre Kanunu uyarınca düzenlemeler, 2464 Belediye Gelirleri Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu uyarınca su yönetimi düzenlemeleri yapılmıştır.²⁸⁸

Su hakkı temel uluslararası belgelerde ve ulusal belgelerde su hakkı düzenlemeleri açıkça veya zımnen ifade edilebilmiştir. Aynı zamanda Anayasalarda ele alınan hem su hakkı ve su yönetimi örnekleri çok eskiye gidilmese de düzenlenmiş ve gelecek kuşakların haklarını korumak adına oluşturulacak olan projeler, yasalar ve diğer tüm düzenlemeler adına yasal dayanak oluşturmuşlardır.

Sonuç olarak, suyun bir insan hakkı olarak kabul edilme ve insan hakkı olarak suyun yansımalarını tüm dünya üzerinde görebilme idealleri doğrultusunda ifade edilmelidir ki “Su

²⁸⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Kabul Tarihi 18.10.1982, Madde 168. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> [Erişim Tarihi 05.07.2022].

²⁸⁷ A.g.e. madde 168.

²⁸⁸ A.g.e., 199-201.

en temel ihtiyaçtır, kamusaldır ve bir insan hakkıdır”. Anayasamızın ilgili maddesi ile sonuçlandırarak olursak eğer;²⁸⁹ Madde 5: *Devletin Temel Amaç ve Görevleri*

- “Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.”

2.2.3. Diğer İnsan Hakları Ekseninde Su Hakkı

İnsan hakkı insan olabilmenin en güzel vurgularından biri olabilir. Su hakkı, insan hakları içerisinde değerlendirilmeye çalışılmakta kimi düşünürlere göre su hakkının insan hakkı olup olamayacağı konusunda tartışmaları içeren bir konu olmasına rağmen bu çalışmada bir hak kategorisinde olması savunulan bir durumdur. İnsanların uluslararası ve bölgesel sözleşmelerle korunan insan hakları çerçevesindeki temel haklar ve devletlerin anayasalarında korunan, düzenlenen ve sağlanan temel haklar su hakkı bazı temel haklarla doğrudan ilinti içerisinde bulunmaktadır. Bu sebeptendir ki su hakkının diğer temel haklarla olan ilişkinin vurgulanmasının makul olacağı ifade edilebilir.

İnsan hakları bağlamında temel haklar ile ilişkisine değinmek suyun önemine ve insanların sadece satın aldıkları bir eşya olmaktan çok daha fazlasının içerdiğini anlayabilmek adına önemlidir.

Yaşam hakkı bağlamında uluslararası bağlamda Kişisel ve Sosyal Haklar Sözleşmesi’nde²⁹⁰ “Yaşam Hakkı” başlığı ile aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası temel hakları içerisinde yer alan kişi haklarından olan diğer bir ifade de negatif statü haklarının içerisinde yer alan “Kişinin Dokunulmazlığı Maddi ve Manevi Varlığı” başlığında ifade edildiği üzere ana meselenin “yaşamak” olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu bağlamda da su insanların yaşaması adına en temel gereksinimdir. Kimi sözleşmelerde yaşama hakkı pozitif

²⁸⁹ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Kabul Tarihi 18.10.1982, Madde 5. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> [Erişim Tarihi 05.07.2022].

²⁹⁰ **Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi**, (1966), Yürürlük Tarihi 23.03.1976

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf [Erişim Tarihi 04.07.2022].

statü haklarında ya da anayasamızda yer aldığı yönüyle negatif statü haklarında olabilmektedir. Bu noktada hem devletlerin insani bir gereksinim olan suyun topluma sunulması, eşit, ulaşılabilir nitelikte ve temiz şekilde tedarik edebiliyor olması gerekmektedir.

Ekonomik, sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi²⁹¹ doğrultusunda düzenlenen yaşam standardı hakkı (madde 11), sağlık standardı hakkı (madde 12), bu sözleşmede yer alması kadar aynı zamanda birçok sözleşmede ve anayasamızda sağlık hakkı ve yaşam hakkı doğrudan veya dolaylı yoldan diğer haklarla ilişkilendirilmektedir.

Covid-19 diğer bilinen adı ile korona virüs 2019 yılında Çin’de ortaya çıkan bir salgın hastalıktır. Hastalık sürecinde en önemli konu temizlik ve hijyen standartlarını korumak olmuştur. “Sosyal mesafe” ve “20 saniye ellerin yıkanması” her an Sağlık Bakanlığı doğrultusunda çalışmalarla desteklenmiş ve vakıa sayılarında düşüş başarılmıştır. Günümüzde şahit olunan virüs salgını temiz suyun önemini bir kez daha göstermiştir. Ancak şu hususa değinmesi makul olacaktır ki Covid-19 sebebi ile su kaynaklarında israfa sebebiyet de verilmiştir. Bireyler suyun önemini göz ardı edip bireysel sağlığına odaklandığında sonuç yine kaçınılmaz olarak aynı olacaktır. Bu sebeple hem günümüzde yaşanan Covid-19 salgını veya daha farklı yaşanabilecek salgınlara tedbir olarak su varlığı korunmak zorundadır.

İnsanların sağlıklı yaşam, sağlıklı olabilme koşullarını ve sağlıklarının korunmasını ebettteki devletten talep edebilmektedirler. İnsanların yüksek seviyede sağlıklı bir yaşam içerisinde olma hakkı zorunlu bir haktır ve konumuz su hakkı ile de doğrudan bağlantılıdır. Eğer temiz içme suyu, su ve kanalizasyon hizmetleri doğru şekilde sunulmazsa halk sağlığının tehlikeye gireceği açıktır. Bu sebeple temiz suya erişim kolay olmalıdır. Su hakkı bağlamında değerlendirdiğimiz temiz suya ulaşım kolaylık demek aynı zamanda suyun halk tarafından uygun bedelle tedarik edilebiliyor olmasını da ifade eder.

Su hakkının bir diğer temel haklardan olan Konut Hakkı bağlamında etkisi dolaylı yoldan bulunmaktadır. 1982 Anayasası uyarında Sosyal Ekonomik Haklar ve Ödevler kısmında yer alan Sağlık, Çevre ve Konut başlıklı maddesi ifadeleriyle

²⁹¹ **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi**, (1966), Yürürlük Tarihi 03.01.1976

<https://tiyv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/bm-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklar-uluslararasi-sozlesmesi.pdf> [Erişim Tarihi 04.07.2022]. Madde 12, Madde 13.

- *“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.” “Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, iş birliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.”*

Bu başlığın tek başlıkta vurgulanmasının amacı kanun koyucu adına yorumlanırsa birbirinden ayrılmaması ve bağlantılı olmasından kaynaklanabilir. Bu sebeple görülmektedir ki insan haklarının birbirleri arasında sıralama ve üstünlüğü olmaması ve tam aksine aralarında bağımsız düşünülemeyecek bağlantıların var olmasıdır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 11’inci maddesinde yaşama standardı maddesinde sunulan haklar arasında aynı zamanda devletlerin toplumunun yeterli beslenmesi ve barınmasını sağlaması gerekmesini ve tedbirlerini alması yönünde ifade edilmiştir. İlgili madde ifadeleriyle;

- *“Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma sağlar. Bu standart, yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir. Taraf Devletler bu hakkın gerçekleştirilmesini sağlamak için, kendi serbest iradelerine dayalı uluslararası iş birliğinin esas olduğunu kabul ederek, uygun tedbirleri alırlar.”*
- *“Teknik ve bilimsel bilgiyi tam olarak kullanarak, beslenme prensipleri ile ilgili bilgileri duyurarak ve doğal kaynakların etkili bir biçimde geliştirilmesini ve kullanımını sağlayacak bir yolla tarım sistemlerini ilerleterek veya reform yaparak, üretme, üretilenleri saklama ve dağıtma yöntemlerini geliştirmektedir.”*

Tarım sistemlerini vurgulayan madde de ise eğer sağlıklı yaşam için tarım yapılması veya yapılan tarım ürünlerinin temiz olması adına suyun ulaşılabilir olması ve temiz olması gerekmektedir. Tarım yapabilmek için temiz su kaynaklarına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda tekrar suyun ne kadar hayati önem taşıdığı görülmektedir.

Çevre hakkı ve su hakkı ilişkisini değerlendirecek olursak öncelikle 1970’lerden bu yana su adına yapılan mücadeleler ve verilen konferanslarda. Hem su hakkı hem de çevre hakkı bağlamında ele alınmıştır. Çevre hakkı konusunda koruma geliştirilme çalışmaları su hakkından bağımsız düşünülmemiş birlikte değerlendirilen 1972 tarihli Stockholm Konferansı, çevre koruma ve kalkınma adına düzenlenen bir konferansın temelini oluşturması açısından

önemlidir.²⁹² Çevre hakları dayanışma hakları arasında değerlendirilen haklardan biri olmakta bu sebeple üçüncü kuşak haklar arasında yer almasına rağmen kimi düşünürler açısından dördüncü kuşakta da değerlendirilebilmektedir. Sebebi ise sürdürülebilir temiz çevrenin gelecekteki kuşakların haklarına müdahale edilmesinden kaynaklanmaktadır. Temiz ve yaşanabilir çevre de insan onuruna yakışır şekilde özgür ve eşit yaşam koşullarında olabilmek diğer yandan da temiz suyun varlığı ile mümkün olmaktadır. Bu sebeple su hakkı çevre hakkı birlikte ele alınmıştır ki bu değerlendirme makul olmaktadır.²⁹³

Bu çalışmaların devamında 1992 Tarihli Rio Konferansından yirmi yıl sonra New York'ta "Gündem 2030"²⁹⁴ görüşülmüştür. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri içerisinde hem içme suyu bağlamında hem de dünyamızın su kaynaklarını koruma geliştirme hedefleri yer almıştır.²⁹⁵

- *Madde 6 uyarınca "Suyun ve sıhhi koşulların erişilebilirliği ve sürdürülebilir yönetiminin güvence altına alınması"*
- *Madde 13 uyarınca "İklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acilen eyleme geçilmesi"*
- *Madde 14 uyarınca "Okyanuslar, denizler ve kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı"*
- *Madde 15 uyarınca "Kara ekosistemlerinin korunmasını, iyileştirilmesini ve sürdürülebilir kullanımının teşvik edilmesini, sürdürülebilir orman yönetimini, çölleşmeyle mücadeleyi, arazi bozulmasının durdurulması ve geriye çevrilmesini, biyolojik çeşitlilik kaybının durdurulması"* hedeflenerek hem "su" hem de "çevre" korumaları bağlamında bir arada değerlendirilmiştir.

Son olarak bir hakka daha değinilme ihtiyacı doğrultusunda tüm insanların sadece kendi yaşam bağlantıları doğrultusunda düşündükleri su ve çevre hakkının aynı zamanda hayvan hakları

²⁹² Topçu, E. "**Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı**", (2009), T. C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Anayasa Hukuku) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.

²⁹³ "**Uluslararası Çevre Koruma Sözleşmeleri**", (2014), Türkiye Barolar Birliği Yayınları S.247., Ankara, s.65.
https://www.cmo.org.tr/resimler/ekler/0a964846d55e228_ek.pdf [Erişim Tarihi 04.07.2022].

²⁹⁴ "**Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları**", Global Compact Network Türkiye, <https://www.globalcompactturkiye.org/> [Erişim Tarihi 04.07.2022].

²⁹⁵ Sürdürülebilir Kalkınma, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Girişimci ve İnsani Politika, <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> [Erişim Tarihi 04.07.2022].

bakımından da ele alınması gerekmektedir. Doğada insanoğlu tek yaşamamaktadır. İnsanlar tüm doğal çevre, ekosistemle beraber yaşar şu kadar ki bu ekosistemin korunması insanın yaşayabilmesinin şartlarındandır. Bu sebeple sadece temiz suya ulaşma konusunda yalnız insanların değil aynı zamanda hayvan hakları bağlamında tüm canlılarımızın temiz suya ulaşmasında devletlerin yerel yönetiminde çalışmalar düzenlenmeli ve planlaması önerilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN SU HAKKI

UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN GENEL ÖZELLİKLERİ

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Tüm canlıların beslenmelerinden daha büyük öneme sahip olan ve canlıların yaşamlarını devam ettirebilmenin en temel faktörü sudur. Su tüm canlılar için bir haktır. Bu çalışmada su ihtiyacının yaşam hakkıyla doğrudan bağlantılı olan suyun bir hak olarak ele alınması ve Türkiye’de su hakkı üzerine uygulanan spesifik olarak Büyükşehir Belediyeleri üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu değerlendirmenin amacı su hakkının bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi tartışmaları ve çalışmaları üzerine kentsel mekân içerisinde yer alan insanların bu kentte en temel ihtiyaçları olan suyun kullanılması, temiz su temini ve insani su hakkı doğrultusunda uygulanan çalışmaları diğer bir ifade ile kentsel mekâna su hakkının yansımaları görebilmektir.

3.1.2. Araştırmanın Örnekleme ve Evreni

Bu araştırma Türkiye’de kentli haklarını ele alıp bu çerçevede su hakkının Büyükşehir belediyeleri üzerinden yansımaları görebilmek adına belediyeleri ele alıp evrenini oluşturmaktadır. Bu çalışma için literatür çalışması yapılmıştır ve ilgili belediyelerin Stratejik Planları, Faaliyet Raporları, İlgili illerin konu ile ilgili su fatura örnekleri kullanılmıştır.

3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma su hakkı ve su bağlamında literatür çalışmalarında su hakkı konusunda yeterli olmayan çalışmalar ile karşılaşmış olup su hakkı ve kentsel haklar noktasında seçilen büyükşehir belediyeleri üzerine literatür taraması bakımından sınırlı ele alınmak zorunda kalmıştır.

Büyükşehir belediyelerinde ele alınan doküman çalışmalarında belirli belediyelerin faaliyet raporlarına değinilmiş olup sebebinin su ve kanalizasyon idarelerinin faaliyet raporlarında su temini ve su yönetimi noktasında benzer çalışmaları olması, su hakkına yer verilmediği görüldüğünden tekrara yer vermemek adına ayrı ayrı ele alınmamıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ

Araştırmada Büyükşehir belediyeleri üzerinden doküman incelemesinde “su hakkı” bağlamında çalışmalar ele alınmış olup ilgili çalışma üzerinden analiz edilmesi amaçlanmıştır.

3.2.1. Büyükşehir Belediyelerinde Stratejik Plan ve Faaliyet Raporları Doğrultusunda Su Hakkı

Yerinden yönetim birimi olan ve yerel yönetimlerin arasında geniş yetkilere sahip olabileceği ifade edilebilir olan Büyükşehir Belediyeleri ve su hakkı doğrultusunda kentte yaşayan insanların, tüm canlılar için olduğu gibi en temel ihtiyaçlarından olan su ve bu suyun insani dağılımı adına “su hakkı vurgusu” ile ve yapılan proje ve düzenlemeler üzerinden büyükşehir belediyeleri uygulamaları incelenecektir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti merkezden yönetim ve yerinden yönetim esasıyla kamu hizmetini yönetmektedir. Su yönetimi noktasında ise merkez ve yerel eşgüdümlü faaliyet göstermektedir.

Su hakkı herkes için temiz, güvenli, kaliteli, herkesin ulaşabilir olduğu, suyun metalaştırılmadığı, belirli bedel karşılığında ödenebilir konumda olması, suyun bir insan hakkı olduğunun kabulüyle, müşteri odaklı yaklaşımdan uzak olarak ele alınması gereken, hava gibi gerekli vazgeçilemeyen ve yaşam için son derece önem arz eden maddenin menfaatini ifade etmektedir.

Bu bağlamda otuz büyükşehir olan Türkiye’de bu kentlerin ortak ve ayrışan su hakkına yaklaşımı temel mevzuatları bağlamında incelenecektir. Büyükşehir belediyelerinde gerçekleşen özelleştirmeler ve su yönetimine yer verilecektir. Her belediyeye ait su ve kanalizasyon idareleri ve belediyelerin kendi stratejik plan doğrultusunda ayrıca su ve kanalizasyon idarelerinin faaliyet raporları değerlendirilerek su hakkı ve su hakkına dair projeler ve insan hakkı olarak yaklaşımı doğrultusunda ortak yönleri ve farklılıklarıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

Tablo 1. Türkiye’deki Büyükşehir Belediyeleri

Adana Büyükşehir Belediyesi	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
Ankara Büyükşehir Belediyesi	Kocaeli Büyükşehir Belediyesi
Antalya Büyükşehir Belediyesi	Konya Büyükşehir Belediyesi
Aydın Büyükşehir Belediyesi	Malatya Büyükşehir Belediyesi
Balıkesir Büyükşehir Belediyesi	Manisa Büyükşehir Belediyesi
Bursa Büyükşehir Belediyesi	Mardin Büyükşehir Belediyesi
Denizli Büyükşehir Belediyesi	Mersin Büyükşehir Belediyesi
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	Muğla Büyükşehir Belediyesi
Erzurum Büyükşehir Belediyesi	Ordu Büyükşehir Belediyesi
Eskişehir Büyükşehir Belediyesi	Sakarya Büyükşehir Belediyesi
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	Samsun Büyükşehir Belediyesi
Hatay Büyükşehir Belediyesi	Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi
İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi	Van Büyükşehir Belediyesi

Adana Büyükşehir Belediyesi, su ve kanalizasyon idaresi Adana ASKİ su hizmetlerini yerine getirmekle beraber Adana Büyükşehir Belediyesi su hakkı ve su projelerine bakıldığında öncelikle stratejik planlarda hem belediyenin hem de ASKİ’nin öncelikle ifade edilmedi ki “su hakkı” vurgusu yapılmamakla birlikte ana amacın ebettteki temiz içme suyu sağlamak olması ile hizmetlerini yerine getirmektir. Adana Büyükşehir Belediyesi’nin temiz su içme hakkı ile insanlara temiz suyu sunmak için yaptığı girişimler ADANA SU TEMİN PROJESİ (ÇATALAN İÇME SUYU PROJESİ), Nüfus artışı, yeraltı su kalitesinin bozulması, kuyulardan basılan suyun enerji maliyetlerinin yüksek olması ve elektrik kesintileri nedeniyle sürekli su temin edilememesi nedeniyle su ihtiyacının yüzey sularından karşılanması gerekmiştir. Devlet Su İşleri ile anlaşarak Adana’nın su ihtiyacının Çatalan Barajı’ndan karşılanmasına karar verilmiştir.²⁹⁶ Ayrıca Adana’da birçok arıtma tesisi işletilmektedir. Ancak görülmektedir ki ebettteki kentte yaşayan insanlara su temin edilecektir ve daha önce de incelendiği üzere bu su

²⁹⁶ Bknz; **Çatalan İçme Suyu Projesi**, Adana Su ve Kanalizasyon İdaresi, <https://www.adana-aski.gov.tr/web/atiksu.aspx> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

temini görevini merkez ve yerel yönetimler paylaşarak yapmaktadırlar. Burada ifade edilmek istenen şudur ki bu projeler bazında ayrıca su ve kanalizasyon idaresinin insanların bir hakkı olan bir insani hak olarak suya erişimleri ifadesine başvurulmamasıdır. İçme suyu teminin kesintisiz, ekonomik ve “müşteri odaklı” ifadesi suyu bir hak olarak görme yaklaşımından uzaktır. Adana Büyükşehir Belediyesi 2021 Faaliyet Raporu üzerine içme suyu yatırım projeleri, sulama suyu yatırım projeleri, çalışmalar üzerine kanalizasyon ve yağmursuyu yatırım faaliyetleri ve gerçekleştirilen uygulamaları açıklamaktadır.²⁹⁷

Ankara Büyükşehir Belediyesi ve ASKİ suyun bir “hayat kaynağı” vurgusu yaparak temiz içme suyunu halka sunmada insan ve çevre odaklı vurgusu yapmaktadır. Ebetteki diğer belediyeler de olduğu gibi su ve kanalizasyon hizmeti veren kurumuyla temiz suyu ulaştırmada hem su kaynaklarını koruma ve ulaştırmada birçok barajdan yararlanarak su temini sağlamaktadır. Ancak su hakkı bağlamında özel bir çalışma bulunmamakla beraber su hakkı ile ilgili düzenleme de içermemiştir. ASKİ stratejik planında (2022-2024) ifade edilen amaçları arasında temiz içme suyu adına hedeflerinde içme ve kullanma suyu koruma ve geliştirme, alt yapı işlerini tamamlayabilmek ve tesislerini aktif ve verimli halde işletmek olarak ifade etmiştir.²⁹⁸

Antalya Büyükşehir Belediyesi, su ve kanalizasyon idaresi ASAT su hizmetlerinin yürütülmesinde görevli olan kurumun belirlediği ilkeler doğrultusunda halka su temin etmeyi amaçlamıştır bu ilkelerden birkaçı ise;²⁹⁹

- “Şeffaflık ve hesap verebilirlik
- Geleceği planlama
- Çevreye ve insana saygı
- Sağlıklı su kaynakları temini
- Adil ve dürüst olmak”

Olarak ifade edilmiştir. Antalya ilinde de diğer belediyelerde olduğu gibi su arıtma tesisleri, su laboratuvarları ve atık su tesisleriyle halka temiz su çalışmaları yapmaktadır. Stratejik

²⁹⁷ Adana Büyükşehir Belediyesi, ASKİ Genel Müdürlüğü 2021 Faaliyet Raporu

²⁹⁸ Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı, ASKİ Genel Müdürlüğü, 2020-2024 **Stratejik Planı**, www.aski.gov.tr/ [Erişim Tarihi 10.07.2022].

²⁹⁹ Antalya Büyükşehir Belediyesi, ASAT, <http://www.asat.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

planlamasında (2020-2024)³⁰⁰ hedefleri arasında yağmur suyuna olan önem vurgulanmış ve yağmur suyunu kullanmak ve gerekli altyapıyı oluşturma konusunda su kaynaklarını koruma odaklı yaklaşımı olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca planda ifade edilen “suyun yaşamın temeli” aynı zamanda temiz çevre vurgusu ile ele alındığı görülmektedir. Su kaynaklarını korumak adına birçok proje gerçekleştiren Antalya’nın birkaç projesi; “Denizimiz Temiz Projesi” “Su Hayattır Projesi” “Antalya Su ve Atık Su Projesi” ise aynı zamanda bu proje Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası destekli olarak bilinmektedir. Ancak su hakkı bağlamında suyun bir insani hak olması ifade olarak yer almamıştır. Bu ifade neden önemlidir? Bir plana veya bir yönetmeliğe su hakkı ile ilgili hüküm koymak neden önemlidir? Ebettteki önemi şu şekilde ifade edilebilir ki su tüm canlılar için haktır ve suyun hak olarak ifade edilmesi suyu bir mal olmaktan bir meta olmaktan uzaklaştırmak demektir. Bu sayede temiz suya ulaşım hakkında bir hak olarak suyu temin etmenin önemini arttıracaktır.

Aydın Büyükşehir Belediyesi, Belediyenin stratejik planında ifade edilen içme suyunun kirliliğini önleme çalışmaları, tarımsal faaliyetlerde su desteği olarak yer verilmiştir. Aydın su ve kanalizasyon idaresi ASKİ³⁰¹ içme suyu alt yapısını geliştirme faaliyetleri ve yağmur suyu hatları oluşturma planları mevcut görülmektedir. Ancak düzenlemeler söylenebilir ki zayıf kalmakta ayrıca su hakkı ifadesi tekrar yer almamakta ve insani suya ulaşma vurgusu görülmemektedir.

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, su ve kanalizasyon idaresi BASKİ suyun bir yaşam kaynağı olarak ifade etmekte ve çevreye ve insan odaklı anlayışı ile hizmet sunulduğunu ifade etmekte ve kendi ilkeleri doğrultusunda çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Temiz su içme ihtiyacını sağlayabilmek adına yatırımlar ve projeler gerçekleştirmektedir. Balıkesir’de Güney Marmara Kalkınma Ajansı tarafından 2022 yılı Teknik Destek Programı çerçevesinde Balıkesir “Akıllı Kent Dönüşümü Kapsamında Su Yönetimi ve Yeşil Mutabakat Uyum Danışmanlığı” adlı projesi destelenmeye hak kazanarak bir adım daha atmıştır. ³⁰² Balıkesir Büyükşehir Belediyesi BASKİ stratejik planında “canlılar için hayati önem taşıyan” tek maddenin su olduğuna ve su

³⁰⁰ Antalya Büyükşehir Belediyesi, ASAT Genel Müdürlüğü, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.asat.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

³⁰¹ Aydın Büyükşehir Belediyesi ,2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.aydinaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

³⁰² Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi, <https://www.balsu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

kaynaklarının ve su temini için gelecek nesillere bir tehdit oluşturabileceğinden bunu yenebilmenin en önemli aşaması planlı hareket edebilmek olarak ifade etmiştir.³⁰³ Uluslararası ve Ulusal iklim, sürdürülebilir kalkınma ve su ile ilgili planlar doğrultusunda çalışmalarını desteklendiği vurgulanmış ve stratejik planda ayrıca yer verilmiştir. Dolaylı olarak su hakkına değinilmiş ifadeleriyle belki de zımnen bir kabul olsa da su hakkına değinilmemiş ve insani bir suya ulaşım hakkı adına bir uygulama bulunmamaktadır.

Ele alınan ilk beş belediye için su ve kanalizasyon idareleri stratejik planlama doğrultusunda “su hakkı” ifadesine yer verilmemektedir. Ancak dolaylı yol ile su temini bağlamında temiz suya ulaşım ve su projelerine değinildiği görülmektedir.

Bursa Büyükşehir Belediyesi, su ve kanalizasyon idaresi BUSKİ, temel vizyon ve misyon değerleri uyarınca halka temiz içme suyu sağlamak, yeraltı ve üstü sulardan faydalanabilmek, yağmur sularını değerlendirebilmek, su kaynaklarının korunması ve tarımsal sulamayı destekleyici faaliyetlerde bulunduğunu ifade ederek temel görevlerini sıralamaktadır.³⁰⁴ Ayrıca hedefleri arasında “su kültürü ve bilinci” oluşturma ifadesi bir farklılık olarak değerlendirilebilir. Bursa Büyükşehir Belediyesi ayrıca Gemlik Körfezi ve Nilüfer Deresi’ni kirliliğinden kurtarabilmek adına çalışmalarda bulunakta ve Marmara Denizi Sempozyumunda deniz kirliliği adına çalışmalar başlamıştır. Ancak hem belediyenin hem de BUSKİ’nin stratejik planında su hakkına değinilmemiş ve su hakkına dair bir proje görülmemiştir.

Denizli Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi DİSKİ temel vizyon ve misyonunda diğer belediyelerden farklı olarak ilk altı belediye içerisinde ilk kez suyu “en temel insan haklarından biri olan içme ve kullanma suyu”³⁰⁵ ifadesiyle su hakkının bir insan hakkı olduğu vurgusunu yapan büyükşehir belediyesidir. DİSKİ stratejik planında ifade edilen ilkelerinden birkaçı ise; “*adaletli ve tarafsız, çevreci, etik değerlere saygılı, hesap verebilir, hukuka saygılı, şeffaf ve saydam*” olarak ifade edilmiştir.³⁰⁶ Denizli Büyükşehir Belediyesi “*Sürdürülebilir Şehirler Projesi I*” olarak adlandırılan ve bu proje ile temiz içme suyu ve yağmur suyu

³⁰³ Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi, BASKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.balsu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

³⁰⁴ Bursa Büyükşehir Belediyesi, BUSKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.buski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

³⁰⁵ Denizli Büyükşehir Belediyesi, DİSKİ, <http://www.deski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

³⁰⁶ Denizli Büyükşehir Belediyesi, DİSKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.deski.gov.tr/stratejik-plan> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

sistemlerini iyileştirme projeleri çerçevesinde hazırlanmış ve İl Bank ve Dünya Bankası tarafından onaylanan bir proje olmuştur.³⁰⁷ Denizli Büyükşehir Belediyesi bir insan hakkı olarak su hakkı ifadesi kullanarak suyun hak olduğunu, insan hakları boyutu ile suya bakılmasının adımı olarak değerlendirilebilir. Bir yazı olarak düşünülmesinin ötesinde olmakla birlikte henüz su hakkı bağlamında insani su dağıtımı bazında çalışmalar olmasa da bir dayanak oluşturabileceği yönünde görülebilir.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, su ve kanalizasyon idaresi DİSKİ,³⁰⁸ temel değerlerinde ifade edilen insan odaklı, eşitlikçi, katılımcı, yenilikçi ve çevreye duyarlı hizmette bulunduğunu, içme ve kullanma suyu temininde sürekliliği sağlayan ve çevreye duyarlı çevreye zarar vermeden su temin etmeyi hedeflemektedir. DİSKİ stratejik planına³⁰⁹ göre su arıtma tesislerinin tamamlanması çalışmaları ve diğer projeleri gerçekleştirebilme bunlardan biri de 6360 sayılı yasa ile Diyarbakır iline dahil olan ilçelere temiz içme suyu ve kanalizasyon hizmeti verme çalışmaları ile ifade edilmektedir. Ancak su hakkı bağlamında ayrıca bir proje ve su hakkının insani bir hak olarak ele aldığı görülememiştir.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi, su ve kanalizasyon idaresi ESKİ, vizyon ve misyonuyla ifade ettiği üzere kaliteli ve temiz içme suyu sunan, su kaynaklarını en iyi şekilde koruyan ve çevresi ve halkı ile bir bütün hale geldiğini ifade ESKİ su yönetimi hizmetini yerine getirmektedir.³¹⁰ Erzurum Büyükşehir Belediyesinin ESKİ stratejik planında su hakkı doğrultusunda ekstra bir çalışma görülmemekle birlikte insanın su hakkının olduğu yönüyle bir ifade geçmemektedir.³¹¹

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, su ve kanalizasyon idaresi ESKİ, su yönetiminde yenilikçi, çevreye duyarlı ve kalite standartları gözetilerek temiz içme suyunu halka sunmak olarak ifade etmiştir.³¹² ESKİ stratejik planlaması doğrultusunda suyun ve yeterli ölçüde su tüketebilmenin

³⁰⁷ Denizli Büyükşehir Belediyesi DİSKİ, <https://www.deski.gov.tr/duyuru/surdurulebilir-sehirler-projesi> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

³⁰⁸ Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, DİSKİ, <https://diski.gov.tr/misyon-vizyon/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

³⁰⁹ Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, DİSKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://diski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

³¹⁰ Erzurum Büyükşehir Belediyesi, ESKİ, <http://www.eski.gov.tr/misyon-vizyonumuz> , [Erişim Tarihi 10.07.2022].

³¹¹ Erzurum Büyükşehir Belediyesi ESKİ 2022-2026 Stratejik Planı, www.eski.gov.tr [Erişim Tarihi 10.07.2022].

³¹² Eskişehir Büyükşehir Belediyesi ESKİ, <https://www.eskisehir-eski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

“bir insan hakkı” olduğunu vurgulamaktadır.³¹³ ESKİ bu vurgulamanın dışında insani bir su hakkı doğrultusunda suya ulaşım projesi bulunmamaktadır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, su ve kanalizasyon idaresi GASKİ insana ve çevreye duyarlı ve odaklı gelecek nesillerin suyunu temiz ve kullanılabilir kılmak hedefleri ile su hizmetlerini sağladığını ifade etmiştir.³¹⁴ GASKİ stratejik planı doğrultusunda ana hedeflerinde sürdürülebilir su hizmetleri, atık su hizmetleri ile çevre sağlığını korumak, sürdürülebilir çevre, “müşteri memnuniyetini arttırmak”, olarak ifade etmektedir.³¹⁵ Elbetteki şehirde temiz suya ulaşım sağlanarak su yönetimi yapılmakta ancak su hakkını ifadesi ve insani su hakkı doğrultusunda ayrıca bir proje bulunmamaktadır.

Hatay Büyükşehir Belediyesi, su ve kanalizasyon idaresi HATSU, stratejik plan doğrultusunda temel değerlerinde insan odakları, çevreye duyarlı ve temiz içme suyunu halka uygun koşullarda kesintisiz ve güvenilir olarak sunabilmek olarak ifade ederek hizmetlerini gerçekleştirmektedir.³¹⁶ Ayrıca bir su hakkı ifadesi yer almamakta ve su hakkı doğrultusunda doğrudan özel bir proje görülmemektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, su ve kanalizasyon idaresi İSKİ temel değerlerinin insan odaklı, çevreye karşı duyarlı, katılımcı, suya karşı duyarlı olarak hizmetlerini gözettiğini ifade etmiştir.³¹⁷ 2560 sayılı İSKİ kanununa kısaca değinmek diğer belediyelerin su ve kanalizasyon hizmetlerini anlayabilmek adına bir parantez açabilir. İSKİ 1981 yılında kurulan ve faaliyet gösteren Devlet tüzel kişiliğinden bağımsız bir kuruluş olarak su yönetimi hizmeti sağlamaktadır.³¹⁸ Kanunda ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi dışında kalan bir bölgede su

³¹³ A.g.y. s.6.

³¹⁴ Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, GASKİ, <https://gaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³¹⁵ Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, GASKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, s.79-130. <https://gaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³¹⁶ Hatay Büyükşehir Belediyesi, HATSU, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.hatsu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³¹⁷ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İSKİ, <https://www.iski.istanbul/web> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³¹⁸ A.g.y. Mevzuat ve Yönetmelikler <https://www.iski.istanbul/web> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

kaynakları ile ilgili bir soruna müdahalede bulunabilme yetkisi verilmiş ve kanun uyarınca görev ve yetkileri şunlardır:³¹⁹

- *“İçme, kullanma ve endüstri suyu ihtiyaçlarının her türlü yeraltı ve yer üstü kaynaklarından sağlanması ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılması için; kaynaklardan abonelere ulaşıncaya kadar her türlü tesisin etüt ve projesini yapmak veya yaptırmak, bu projelere göre tesisleri kurmak veya kurdurmak, kurulu olanları devralıp işletmek ve bunların bakım ve onarımını yapmak, yaptırmak ve gerekli yenilemelere girişmek”*
- *“Kullanılmış sular ile yağış sularının toplanması, yerleşim yerlerinden uzaklaştırılması ve zararsız bir biçimde boşaltma yerine ulaştırılması veya bu sulardan yeniden yararlanılması”*
- *“Bölge içindeki su kaynaklarının, deniz, göl, akarsu kıyılarının ve yeraltı sularının kullanılmış sularla ve endüstri artıkları ile kirletilmesini, bu kaynaklarda suların kaybına veya azalmasına yol açacak tesis kurulmasını ve bu tür faaliyetlerde bulunulmasını önlemek, bu konuda her türlü teknik, idari ve hukuki tedbiri almak”* olarak ifade edilmiştir.

Birleşmiş Milletler 28 Temmuz 2010 tarihinde suyu ve hıfzıssıhhayı insan hakkı olarak kabul ederek gündeme oturarak tarihi bir karar almıştır. Bu karar ifade etmektedir ki herkes temiz içme suyuna ulaşmada eşit haklara sahiptir ve uluslararası örgütleri ve devletleri harekete geçirebilme de ve iş birliği içerisinde bulunma da büyük bir adım olarak değerlendirilmekte ve konsey aynı zamanda başka bir kararla insani su hakkının aynı zamanda insan onuru hakkından kaynaklandığını ifade ederek ikinci bir adım atmıştır.³²⁰

³¹⁹ “İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”, 2560 Sayılı, <https://www.mevzuat.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³²⁰ Barlow, M. “Birleşmiş Milletler Suya ve Hıfzıssıhaya Dair İnsan Haklarını Tanımasının Beş Yıl Ardından Gelişmelerin Değerlendirilmesi”, Rapor, <https://www.suhakki.org/> , [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Konseyin tam olarak ifadesi şöyle ki: ³²¹ “*Su ve hıfzıssıhha hakkı bir insan hakkıdır, diğer bütün insan haklarıyla eşittir, yani yasal olarak uygulanabilir ve ihlal edildiği takdirde yargı yolu açılabilir.*” Denilmiştir.

Önceki bölümlerde ele alınan zımnın veya açıkça su hakkını vurgulayan veya düzenleyen sözleşmelerin varlığı ile desteklenmişlerdi.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi dünyada gerçekleşen su hakkı uygulamaları çerçevesinde 2019 yılında “İnsani Su Hakkı” adı ile bir proje başlatarak İstanbul halkı adına her iki buçuk metre küp suyun yarısının halka ücretsiz olarak verilmesi kararı almıştır. Mayıs 2019 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlanan bu karar üzerine Sayıştay’ın mevzuat yetersizliği ve aykırılığı üzerine durdurulma kararı alınmıştır.³²²

Ancak 16 Aralık 2021 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararı³²³ ile belediyelerinin ve bağlı idarelerinin “İnsani Su Hakkı” kapsamında belediye meclislerince ve aynı zamanda genel kurulların alacağı karar ile hane halkı toplam kullanımının beşte birini aşmayacak şekilde ücretsiz veya indirimli sudan faydalanabileceğini 4736 sayılı kanunun birinci maddesinin birinci fıkrasının muaf olacağı sağlanmıştır.³²⁴ Olarak açıklanmıştır.

³²¹ A.g.e.

³²² İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Su Fiyatında Zorunlu Düzenleme, <https://www.ibb.istanbul/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³²³ Bknz: Cumhurbaşkanlığı Kararı, 4920 sayılı, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/12/20211216-1.pdf>

³²⁴ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü, <https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İSKİ su faturalarının üzerine şu ifade kaydedilmiştir;

ÖDEME BİLGİLERİ	
Geçmiş Dön.Borcu	167.04 TL
Geç. Dön. Gecikme Cez.	6.44 TL
Geçmiş Dön. Alacağı	0.00 TL
ÇTV Geç. Dön.	14.96 TL
ÇTV Geç. Dön. Gec. Cez.	0.58 TL
Teminat Bedeli	0.00 TL

Sayın Abonemiz; kullandığınız suyun 2000 litresi İnsani Su Hakkı olarak ücretsiz verilmiştir. ATIK SU BEDELİ (KSUB): Çevre Kanunu'nun 11. maddesi ve T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı 31.12.2004 tarih ve 25687 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği gereğince; Türkiye'deki tüm Büyükşehirlerde olduğu gibi, geçmişten günümüze atıksu altyapısı ve sistemlerini kullanan abonelerimizin faturalarına bu bedel yansıtılmıştır. 5 Nisan 2022 tarihine kadar bu bedel, su birim fiyatı içerisinde yer almaktayken; Sayıştay Başkanlığı ve İBB Meclisi Kararı neticesinde, faturalarda ayrı olarak gösterilmeye başlanmıştır..

www.iski.istanbul 4 01 BİX

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Fotoğraf 1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Konut Su Faturası

*Kişisel Verilerin Korunması Kanunu uyarınca ilgili faturanın sadece “İnsani Su Hakkı” kapsamında düzenlenmesi gösterilmektedir.³²⁵

Sonuç olarak, İstanbul Büyükşehir Belediyesi “İnsani Su Hakkı” kapsamında düzenleme yapan, uygulayan ilk ve tek belediye olmuştur. Böylece İstanbul Büyükşehir Belediyesi Su hakkı bağlamında insan hakları ve kentli hakları doğrultusunda İstanbul halkına suyun belirli bir kullanım miktarının ücretsiz kullandırılması noktasında büyük bir adım atmıştır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi İZSU, su yönetiminde temel değerlerinin insan odaklı, çevreye duyarlı, doğaya duyarlı, temiz suya erişim hakkının adil bir şekilde sağlamaya çalışmak ve çevreye olumsuz dışsallık sağlamadan temin edebilmek olarak ifade etmektedir.³²⁶ İZSU stratejik planına göre su ve kanalizasyon çalışmaları doğrultusunda

³²⁵ İlgili su faturası şahsi olup bu tez çalışması sahibinin ailesine aittir.

³²⁶ İzmir Büyükşehir Belediyesi, İZSU, <https://www.izsu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

amaç ve hedefleri yer almaktadır. İnsani su hakkı, su hakkı ifadesi ve özel bir proje görülememiştir.³²⁷ Ancak 2004-2014 yılları arasında İzmir’in Dikili ilçesinde su halka ücretsiz olarak sunulmuştur. İnsanların suya ulaşımının bir hak olduğu bu sebeple satılmaması savunulmuştur. Ayrıca belirtmek gerekir ki halka sunulan faturalarda “İnsani Su Hakkı” ifadesi yer almıştır.³²⁸ Ancak bu uygulama günümüzde kaldırılmış ve su tekrar tarifelendirilmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi Şubat 2022 olağanüstü toplantısında alınan karar ile insani su hakkını uygulayacağını ve bunun adaletli bir şekilde yerine getirileceği ayrıca dar gelirli aileler için, şehit ve gazilere genel uygulamadan daha yüksek bir indirim oranı sağlanacağı ifade edilmektedir.³²⁹ Su hakkı, insani su hakkı, suyun elbette sadece indirimli verilmesi hatta biraz daha ilerletirsek suyun ücretsiz verilmesinden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Su hakkının pratikleştirilmesinde önemli olan tüm ekosistem için suyun önemi, insanların temiz, güvenli kaliteli suya ulaşımı, belirli, ödenebilir bir bedelle ulaştırılması ve bunu insan onuruna yakışır şekilde yerine getirmesidir. Ama elbetteki mevzuatlarında uygulamalarında yer verilen İnsani Su Hakkı İfadesi atılan büyük adımlardan olacaktır.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi KASKİ, 2020-2024 stratejik planlama doğrultusunda temel değerlerinde vizyon ve misyonunun vatandaş odaklı, etkinlik ve verimlilik esasına dayanan çevreye duyarlı bir su yönetimi gerçekleştirebilmek hedeflenmiştir.³³⁰ Kahramanmaraş su ve kanalizasyon idaresi hizmetleri doğrultusunda çalışmaları mevcuttur. Su hakkı ve insani su hakkı bağlamında proje gerçekleştirilmemekte ifade edilmemektedir.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi KASKİ, insan ve çevre sağlığını gözetken bütüncül bir yaklaşım sunmakta “abone memnuniyetini esas” almak ifadelerine yer vermektedir. Daha çok müşteri odaklı yaklaşım görülmektedir. 2021-2025 Stratejik planlaması doğrultusunda KASKİ,³³¹ kentin gelecekte yaşayabileceği su kaynakları sıkıntısını aşabilmek,

³²⁷ İzmir Büyükşehir Belediyesi, İZSU, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.izsu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³²⁸ Gültekin, T. “Bedava Su Davası”, (2008), <https://www.hurriyet.com.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³²⁹ “İzmir’de İnsani Su Hakkı Uygulaması Meclisten Oybirliği ile Geçti”, (2022), <https://www.haberhurriyeti.com/haber/9460552/izmirde-insani-su-hakki-uygulamasi-meclisten-oybirligiyle-gecti> [Erişim Tarihi 10.10.2022].

³³⁰ Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, KASKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.maraskaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³³¹ Kayseri Büyükşehir Belediyesi, KASKİ, 2021-2025 Stratejik Planı, <https://www.kaski.gov.tr/> s.65-70.

kesintisiz su sağlayabilmek, kanalizasyon alt yapısını geliştirmek, abonelerin memnuniyeti dikkate alınarak ve teknoloji harmanlanarak su yönetim sistemini geliştirmeyi hedeflediği ifade edilmektedir.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi İSU, temel hedeflerini misyon ve vizyonunda ifade ettiği üzere temiz içme suyu üzerine odaklı, atık su hizmetlerini geliştirmek ve kendi tabiri ile “inovatif” yaklaşımlar gözetilerek su yönetimi yapılması hedeflenmektedir.³³² Ayrıca abonelerine hayati öneme sahip olan suyun en yüksek standartlarda sunulmasını ve gelecek nesillerin haklarını koruyarak gerçekleştirmek amaçlı hizmetlerini sunacağını ifade etmiştir.³³³ Kocaeli Büyükşehir Belediyesi diğer tüm değerli belediyeler gibi su ve kanalizasyon hizmetleriyle çalışmakta hem içme suyu hem de arıtma tesisleri ile çalışmalarını sürdürmektedir. Ancak mevzuatların da benzer şekilde suyun insan hakkına vurgu yapılmamakla birlikte sadece gelecek nesilleri koruma ve suyu korumak bağlamında hem çevre hakkı hem de sağlık hakkı açısından bir değerlendirilme yapılması mümkündür.

Konya Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi KOSKİ, temel amaçları içerisinde dikkat çeken “suyu bilinçli kullanma” noktasında öğrencilere bilgilendirmeyi amaçlama, çevreyi korumak ve “müşterilerine” tasarruf konusunda destekleme, vatandaş memnuniyetini arttırmak, su kaynaklarını korumak, alt yapı sistemini geliştirmek ve benzeri hedefleri bulunmaktadır.³³⁴ Ancak su hakkı bağlamında ve insani suya ulaşım hakkının vurgulanmadığı görülmektedir.

Malatya Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi MASKİ, insan odaklı hizmet verebilmek ve vatandaşlarına temiz içme suyunu kesintisiz sunmak temel misyon ve vizyonu ile ifade edilmektedir.³³⁵ Temel değer ve ilkelerinde insana ve çevreye saygı vurgulanmaktadır. İklim değişikliği sorununu ele alarak düzenlenen Entegre Kentsel Su Yönetimi Çalıştayını ile tüm belediyelerin entegre olarak su yönetimi konusunda iş birliği yapılması noktasına dikkat

³³² Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, İSU, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.isu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³³³ A.g.y. 68.

³³⁴ Konya Büyükşehir Belediyesi, KOSKİ,2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.koski.gov.tr/> s.27-66. [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³³⁵ Malatya Büyükşehir Belediyesi, MASKİ, <https://www.maski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

çekilmiştir.³³⁶ MASKİ 2020-2024 Stratejik planı doğrultusunda ayrıca insani su hakkı ve suya erişim hakkı, eşitliği yer almamaktadır.

Manisa Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi MASKİ, çevrenin korunması iş birliği içerisinde halka temiz su sunabilmek temel vizyonu ve misyonuyla örnek bir kurum olabilmeyi amaçlamaktadır. MASKİ 2020-2024 stratejik plan doğrultusunda amaçlarından biri gelecek nesillere temiz su ve kaynak bırakabilmek olmuştur.³³⁷ Su hakkı ve insanların eşit ve temiz suya erişim hakkına dair bir ifade ve proje yer almamaktadır.

Mardin Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi MARSU, Denizli ilinden sonra ikinci defa temel değerlerinde “su hakkı” ifadesine yer veren Mardin Büyükşehir Belediyesinin vizyon ve misyonunda ifadesi; “Vatandaşlarımızın temiz ve kesintisiz şekilde su hakkından faydalanmasını sağlamak”³³⁸ olmuştur. Burada “müşteri” veya “abone” ifadelerine yer verilmemesi insanların su üzerinde hakları olduğunu ve bu hakları doğrultusunda insanlara temiz suyu temin edebilmek olarak değerlendirilebilmektedir. MASKİ 2020-2024 stratejik planında sağlıklı içme suyu temini ve diğer su ve kanalizasyon hizmeti çalışmalarına dair amaçları görülebilmektedir. Ancak su hakkı doğrultusunda vatandaşlar adına özel bir proje bulunmamaktadır.

Mersin Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi MESKİ, vizyon ve misyonunu temiz içme suyunu halka sunmak ve teknolojiyi veri alarak ilerlemek olarak ifade ederken gelecek nesillere temiz su kaynakları bırakma amacı doğrultusunda hizmet verdiğini ifade etmektedir.³³⁹ Mersin Büyükşehir Belediyesi MESKİ Genel Müdürlüğünce Çevre Politikası oluşturulmuş bu politikalar doğrultusunda çevre kirliliği ile ilgili çalışmaları yasal mevzuatlarında yer alan çalışmaları yerine getirmeyi ve su kaynaklarını koruma, temiz su temini sağlama noktasındaki sözünü açıklamaktadır.³⁴⁰ MESKİ 2020-2024 stratejik planı doğrultusunda planın hazırlanması ve amacında gelecek nesillere temiz su kaynakları

³³⁶ A.g.y.

³³⁷ Manisa Büyükşehir Belediyesi, MASKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.manisasu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³³⁸ Mardin Büyükşehir Belediyesi, MASKİ, <https://marsu.gov.tr/tr/kurumsal/misyon-and-vizyonumuz> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³³⁹ Mersin Büyükşehir Belediyesi MESKİ, <https://www.meski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³⁴⁰ Mersin Büyükşehir Belediyesi MESKİ, “TS EN ISO 14001:2015 Çevre Politikası”, www.meski.gov.tr [Erişim Tarihi 11.07.2022].

bırakabilmek ve tüm canlıların yaşam hakkına saygı duyan ve vatandaş memnuniyetini önemseyerek hazırlandığı ifade edilmiştir.³⁴¹ Stratejik planda su hakkı ve insani suya erişim hakkı ile ilgili bir ifade ve özel bir projeye ayrıca yer verilmemektedir. Bir diğer önemli nokta ise Mersin’de 2014 yılında Mersin Kent Dayanışma Üyeleri suyun en temel insan haklarından olduğunu, suyun bir marka olarak sunulmamasını, anayasal metinlerde yer almasını ve su hakkının MESKİ tarafından tedbir alınmasını talep etmişlerdir.³⁴²

Muğla Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi MUSKİ, 2020-2024 stratejik planında temel değerlerinde çevreye ve insan odaklı olarak, insan sağlığını gözeterek temiz içme suyu temin etme olarak ifade etmektedir.³⁴³ Temel hedefleri doğrultusunda su kalitesini korumak ve herkese su temini yapmak, çevreyi ve doğal kaynakları gözeterek hizmet sunmak olarak gösterilmektedir. Su hakkı ve insani su hakkı bağlamında özel bir ifadeye ve projeye yer verilmemektedir.

Ordu Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi OSKİ, 2020-2024 stratejik planlaması doğrultusunda temel değerleri, misyonu ve vizyonu su kaynaklarını etkin ve verimli kullanan, çevreye ve insana odaklı olarak temiz içme suyu temin etmek olarak ifade edilmiştir.³⁴⁴ Stratejik planda su hakkına yer verilmemiştir.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi SASKİ, “suyun değerli bir varlık” olarak ele alınarak çalışmaların sürdürülmesi çevreye ve doğaya tüm canlıların haklarını gözeterek hizmetlerini sunmak hedeflenmektedir.³⁴⁵ Temel amaçlar içerisinde su kalitesi, su kaynaklarını korumak, çevreyi ve doğayı gözetmek ve su kültürü ve su bilinci yer almıştır. Sakarya Büyükşehir Belediyesi SASKİ ayrıca bir su hakkı ve insani su hakkı bağlamında özel bir ifadeye ve projeye yer vermemiştir.

³⁴¹ Mersin Büyükşehir Belediyesi, MESKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, www.meski.gov.tr [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³⁴² “Mersin’de Su Hakkı” (2014), <https://www.suhakki.org/> [Erişim Tarihi 11.07.2022] Kaynak MersinHaber.com olarak alıntılanmıştır.

³⁴³ Muğla Büyükşehir Belediyesi, MUSKİ 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.muski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³⁴⁴ Ordu Büyükşehir Belediyesi, OSKİ 2020-2024 Stratejik Planı, <https://oski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

³⁴⁵ Sakarya Büyükşehir Belediyesi, SASKİ 2022-2026 Stratejik Planı, <https://www.sakarya-saski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Samsun Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi SASKİ, “suyu halkın yararına işlemek ve yönetmek” olarak temel misyon olarak belirlemiştir.³⁴⁶ Temel hedeflerinde ise içme suyu kalitesi, çevre sağlığını koruma, içme suyu arıtma, su kaynaklarını koruma ve diğer su ve kanalizasyon işlerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Ancak planda su hakkı ve eşit suya ulaşım, insani suya erişim hakkı adına bir ifadeye ve özel bir projeye yer verilmemiştir.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi ŞUSKİ, temel değerlerinin halka kesintisiz, temiz içme suyu temin etmek ve bunu sağlarken çevreye ve insana saygı duyarak ve insan sağlığının korunmasını gözeterek temin etmektir.³⁴⁷ Stratejik plan doğrultusunda tekrar olmaması adına su ve kanalizasyon hizmetleri ve su hizmetini geliştirmek odaklı çalışmalar amaçlanmıştır. Su hakkı ve insani suya erişim ile ilgili ifade yer almamakla birlikte ayrı bir projeye yer verilmemiştir.

Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi TESKİ, “yaşamın vazgeçilmez kaynağı” olarak ele alınan su temel değerleri ve duruşu ile herkese temiz içme suyunu ulaştırma ve çevreye ve insana saygı ve koruma gözeterek hizmet vermek olarak ifade etmektedir.³⁴⁸ 2020-2024 stratejik plan doğrultusunda belirtilen temel amaçları şunlardır:³⁴⁹

- “İçme, kullanma ve endüstri suyu ihtiyaçlarının öncelikle yer üstü, yetmediği takdirde yeraltı kaynaklarından temini, korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması”
- “Su kalitesinin korunması, geliştirilmesi ve ihtiyaç sahiplerine etkili, ekonomik ve sağlıklı bir şekilde iletiminin sağlanması”
- “Halkın su kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi” olarak ele alınmıştır.

Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi TESKİ su hakkı doğrultusunda özel bir proje uygulamamakla düzenlenen planlarda su hakkı ifadesine yer verilmediği görülmektedir.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi TİSKİ, temel değerleri ve 2020-2024 stratejik planı doğrultusunda su kaynaklarını koruyan ve kaliteli içme suyunu “kaynağından halka” ulaştırmak ve suyu çevreye ve insana maksimum pozitif dışsallıkla

³⁴⁶ Samsun Büyükşehir Belediyesi, SASKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.saski.gov.tr> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

³⁴⁷ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, ŞUSKİ, <https://www.suski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

³⁴⁸ Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, TESKİ, <https://www.teski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

³⁴⁹ Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, TESKİ 2020-2024 Stratejik Planı, s.109. <https://www.teski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

sunabilmek olarak ifade etmektedir.³⁵⁰ Stratejik planlamasında ve çalışmalarında su hakkına ve insani suya erişim ile ilgili özel bir düzenleme görülmemiştir.

Van Büyükşehir Belediyesi su ve kanalizasyon idaresi VASKİ, temel vizyon ve misyon olarak benimsediği ilkeler; sürdürülebilir bir su kültürü oluşturmak, çevreye ve insan sağlığına duyarlı, ekolojik ve modern çalışma ilkeleri ile su yönetimi ve yönetiminde yeni politikalar geliştirmek ve suyun varlığını korumak olarak ifade etmiştir.³⁵¹ VASKİ stratejik plan doğrultusunda hedefleri kısaca ifade etmek gerekirse temel su ve kanalizasyon hizmetleri olarak ifade edilebilir. Bunlar; sürdürülebilir su yönetimi, atık su yönetimi, çevre koruma yönetimi, temiz içme suyuna erişim olarak ele alınmıştır.³⁵² VASKİ su hakkına ve insani suya erişim ile ilgili ekstra bir çalışma doğrudan görülememekle birlikte su hakkı ifadesi doğrudan da yer almamaktadır.

3.2.2. Diğer Bulgular

Büyükşehir belediyelerinin stratejik plan ve faaliyet raporları bağlamında su hakkı ve varlığı tartışmalarından farklı olarak ayrıca su hakkının etkilendiği veya su hakkını etkileyen diğer faktörlerde ele alınabilir.

Öncelikle belediyelerde gerçekleşen su yönetiminde özelleştirilmeye gidilmesi dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaşanmıştır. Burada su özelleştirmelerini amaç doğrudan incelemek olmamakla birlikte su hakkıyla ilişkisini görebilmektir. Bir önceki başlıkta ele alınan büyükşehir belediyelerinden birkaçı arasından seçilenlerin özelleştirme ve su hakkı ilişkisine kısaca değinilecektir. Bir diğer tartışılması gereken konu ise ön ödemeli kart uygulamaları bir diğer ifade ile kartlı sayaç ile su temini yapılması noktasıdır. Türkiye’de de kartlı sayaç uygulaması kullanan belediyeler mevcut olmakla birlikte seçilmiş olan birkaç büyükşehir belediyesine değinilmek ve su hakkı doğrultusunda tartışılmak adına ele alınmıştır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi ve su yönetimini ve su hakkı bağlamında su yönetiminde yapılan özelleştirmeden bahsetmek makul olacaktır. Şöyle ki suyun bir insan hakkı olmasından

³⁵⁰ Trabzon Büyükşehir Belediyesi, TİSKİ 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.tiski.gov.tr/> s.61. [Erişim Tarihi 12.07.2022].

³⁵¹ Van Büyükşehir Belediyesi, VASKİ, <https://www.vaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

³⁵² Van Büyükşehir Belediyesi VASKİ 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.vaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

bahsedebilmek adına öncelikle bir özelleştirme eleştirisine ebetteki maruz kalacaktır. Ankara Büyükşehir Belediyesi de dünyadaki birçok ülkede yaşanan veya Türkiye’de birçok bölgede gerçekleşen özelleştirme faaliyetlerini yaşamıştır. Hem su sayaç kullanımlarını özelleştirmiş hem de çifte tarifeli denilebilecek bir kademeli su faturalandırma yöntemine gidilmiştir³⁵³. Burada kademeli faturalandırılma yöntemi şu şekilde açıklanabilir vatandaşın belirli bir miktar suyu kullanıp eğer belirlenen kademeyi aşarsa ekstra bir ücret ödeyeceği anlamını taşımaktadır. Hem bu düzenlemeler hem de özelleştirmeler nedeniyle gerçekleşen su faturalarındaki yükseklik sebebiyle insanlar su kesintisi yaşamış ve haksızlıklar yaşanmıştır. Ankara’da su hakkı bağlamında ele alınabilecek bir diğer uygulama ise kartlı sayaç uygulamasıdır. Ön Ödemeli veya Kontrollü Sayaç olarak da ifade edilen bu uygulamada vatandaşlar ön ödeme yaparak suyu önden öderler ve kullanırlar. “Öde kullan” anlayışı bir sosyal devlet ilkesi gereği, suyun bir insan hakkı olması gereğine ters düştüğü ifade edilmektedir.³⁵⁴ Ön Ödemeli su sunumlarında halka faiz olmaması, kuyrukta beklememe, kullanım sonrası devir sorununun olmaması, fatura sorunu olmaması ve ayrıca su kullanımı ve yönetiminde avantaj sağladığı yönleriyle açıklanmıştır ancak daha sonrası uygulamalarda başarısızlıklar görülmüştür. Kamu yararı esas olması gereken konulardan biri de su olduğunun unutulmaması gerekmektedir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi ön ödemeli kart kullanan büyükşehirlerden biridir. Ön ödemeli kart kullanan şehirlerde suyun bir insan hakkı olarak tartışması eleştirilmekle beraber stratejik planlanmasında “suyun bir insan hakkı” vurgusu yapılsa da pratikte suyun önce ödenip sonra kullanılması bununla çatışmaktadır. Parası olmayan hanenin suya ulaşamayacağı anlamına gelebilmekte olan bu uygulama suyun metalaştırılmasına sebebiyet vermekte ve suyun bir hak olması kavramından uzaklaştırdığı ifade edilmelidir.

Özelleştirme demek kar maksimizasyonu ile çalışma demektir ve kar elde etmesinin garanti edildiği bir durumdur. Bu sebeple Antalya’da suyun özelleştirilmesi su yönetiminin su hakkı bağlamında yorumlanması açıdan önemlidir. Antalya’da Fransız şirketi olan Suez ile 1 milyon dolarlık kredi vasıtasıyla su yönetimi verilmiştir ve Dünya Bankası desteği ile bu özelleştirmeler sonucunda su faturalarında yüksek fiyatlama sonucu halkın tepkisini çekmiş ve

³⁵³ **Özsoy, S. “Su ve Yaşam: Suyun Toplumsal Önemi”,** (2009), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.175.

³⁵⁴ Altınok, E.B. ve Aras, Z. **“Ön Ödemeli Kamu Hizmeti Anlayışı Sosyal Hukuk Devleti İle Bağdaşmaz!”**. (2008), Ankara Barosu Dergisi, S.4. s.114-116.

ekonomik olarak başarısız bir örnek sergilenmiştir.³⁵⁵ Daha sonra tekrar su yönetimi belediye üzerinde geçip ASAT tarafından devam ettirilmiştir.

Sonuç olarak ifade edilebilir ki su hakkını etkileyen faktörler arasında su özelleştirmelerinin etkisini ve aynı zamanda belediyelerde kartlı sayaçların su hakkı mantığıyla çatıştığıdır. Elbetteki bu çıkarım büyükşehir belediyelerinin su yönetiminde başarısız olduğu ve insanların su teminini karşılamadığı anlamına gelmemektedir. Su hakkına yer veren belediyeler ve buna planlarında dahi vurgu yapan belediyelerde uygulanmış veya uygulanan çalışmaları değerlendirmek esas olup geliştirilmesi ve su hakkının varlığının korunması anlamı çıkarılmalıdır.

İnsani su hakkı projelerini hayata geçirmek veya stratejik planlarda yer vermek veya yer vermemek su yönetiminde suyun adil, eşit, bedelsiz veya ödenebilirliğini doğrudan etkiler mi? Kastedilen şudur ki bir belediyenin su hakkına değinmiş olması ödenebilir suyun teminini sağladığını veya tam tersi olarak su hakkının yer almaması sağlamadığını söylemek doğru bir ifade olmayacaktır. Su temininde elbetteki birçok faktör bulunmaktadır ki su yönetiminde ele alınan kriterler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin su kaynakları, içme suyu temini, temiz suya ulaşan bölgelerin durumu, bir bölgedeki su arzı ve talebi, kırsal alan ve kentsel alan ayrımları su yönetimini etkileyen faktörler arasında sayılabilir. Türkiye'nin su kaynaklarını görmek su yönetimi ve su arz talebini ve kişi başına düşen miktarı anlayabilmek adına yer verilecektir. Tarım ve Orman Bakanlığının ise 2019-2023 tarih kapsamlı Ulusal Su Planı su arzı ve talebi noktasında araştırmaya ışık tutacaktır.

³⁵⁵ Özsoy, S. “Su ve Yaşam: Suyun Toplumsal Önemi”, (2009), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.170.

Şekil 1. Türkiye'nin Su Kaynakları, Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü³⁵⁶

Şekil 2. Türkiye'deki Su Havzaları, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Toprak Su Kaynakları³⁵⁷

Türkiye’de su kullanımını ve insani su kullanımı yanında kişi başına düşen su miktarı da önem taşımaktadır ki bu insani su kullanımda Türkiye’nin mevcut su kaynaklarında su yönetiminde tarifelendirme ve içme suyu temini bakımından önem taşımaktadır. Devlet Su İşleri verilerine

³⁵⁶ “Türkiye’nin Su Kaynakları Haritası”, Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, <https://www.tarimormam.gov.tr/SYGM/Haber/753/Turkiye-Su-Kaynaklari-Haritasi-Yayinda>

³⁵⁷ “Türkiye’deki Su Havzaları”, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü

göre Türkiye’de kişi başına düşen yıllık su miktarı 2000 yılı için 1652 metreküp, 2020 yılı itibariyle ise 1346 metreküp olduğu ifade edilmektedir.³⁵⁸ Sulama suyunun 44 Milyar metreküp, İçme-Kullanma ve Sanayi Suyunun 13 Milyar metreküp olduğu verileri sunulmuştur.³⁵⁹ Türkiye’nin bu noktada su sıkıntısı çekebileceği ve su kaynakları ve tüketim bağlamında suyun korunması gerektiği bir kez daha ifade edilmelidir.

Su kaynakları ve kullanım devamında Türkiye’de su arz ve talep dengesi ve su yönetimi bağlamında mevcut duruma bakıldığında ise su kaynakları azalırken su talebi artışta ve suyun kaliteli kullanılması, adil, eşit ve ödenebilir bedelde olması dengesi de bozulmaktadır. Su artışları sadece içme suyu olmamakla birlikte ülkenin tarım, baraj havzaları ve tüm su kaynak ve tahsisi açısından olduğu da ifade edilebilmektedir. Burada ele alınabilecek olan ise içme suyu artışının su hakkı teminin de talep ve arz dengesinde bozulma veya yaşadığı dengesizlerdir. Bu dengeyi sağlayabilmek adına 2019-2023 Ulusal Su Planı çalışmalarında ifade edildiği üzere su ihtiyacının doğru belirlenmesi, su tahsisinde içme suyu temininin göz ardı edilmemesi ve mevcut su yönetimi verilerindeki eksikliklerin giderilmesi adına acil çalışmaların başlatılması gerekliliğidir.³⁶⁰

Bir bölgede su yönetiminde görüldüğü üzere fiyatlandırılmada birçok faktör de ele alınmaktadır. Bu noktada bölgenin su arz-talep dengesi de önem arz etmektedir. Bu bağlamda insani hak olarak suyu elen Büyükşehir belediyelerinde su tarifelerinde farklılıklar bölgeye, nüfusa ve böylece talebe göre elbette değişiklik gösterecektir. İnsani su hakkı olarak ele alınan su indirimi yapan belediyelerde ve uygulamayan belediyeler arasında zıtlıklar görülebilecektir. Bu noktada şu eleştiri ortaya çıkabilir ki insani su hakkı bağlamında temin edilen su neden yüksek fiyatlı su tarifelerine maruz kalmaktadır? İşte bu noktada belediyelere sadece diğer bütün koşullar sabitken bakılırsa uygulanan proje ile ters bir görüntü oluşturabilir. Ancak bölgedeki su arz ve talebi dahil su maliyetini etkileyen faktörleri belirtmemek haksızlık olacaktır. Bu noktada birkaç büyükşehir belediyesi üzerinden örneklere bakılabilir. İnsani su hakkına yer veren daha önce ele alındığı üzere İstanbul Büyükşehir Belediyesi İnsani Su Hakkı projesini hayata geçirmiş ve her kullanılan suyun her 2000 litresi “İnsani Su Hakkı” olarak ücretsiz verilmesini sağlamaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi metreküp fiyatları ise

³⁵⁸ Devlet Su İşleri, Türkiye’nin Su Kaynakları Potansiyeli, <https://www.dsi.gov.tr/> [Erişim Tarihi 24.10.2022].

³⁵⁹ Türkiye’nin Su Kaynakları Potansiyeli, <https://www.dsi.gov.tr/> [Erişim Tarihi 24.10.2022].

³⁶⁰ “Ulusal Su Planı 2019-2023”, Tarım ve Orman Bakanlığı, s.30. [Erişim Tarihi 24.10.2022].

konutlarda 0-15 m³ kadar kullanım 11,69 TL/ m³ 16 m³ ve üzeri 17,56 TL/ m³ olarak verilmektedir.³⁶¹ Ayrıca belirtilmektedir bu insani su hakkı konutlarda 15 m³'lük kısma uygulanmaktadır.

ÖDENECEK TUTAR		SON ÖDEME TARİHİ	
300,00 TL		13/10/2022	
OKUMA BİLGİLERİ			
Okuma Tarihleri	İşaret / Durum	Sayaç Seri No	Okuyucu
İlk Okuma	02/09/2022 768	11 167850477	-
Son Okuma	03/10/2022 779	11 167850477	90741
TÜKETİM BİLGİLERİ			
Su Birim Fiyatı	0.80 TL / Donem	202209	
Atıksu Birim Fiyatı	3.42 TL / Fatura Tarihi	03/10/2022	
Su Bedeli	61.74 TL Evi/İş Yeri	1/0	
Atıksu Bedeli	37.62 TL Günlük Sayısı	31	
Bakım Bedeli	0.00 TL Toplam m ³	11	
KDV SU	0.76 TL Günlük m ³	0.35	
KDV Atıksu	3.01 TL Ek m ³	0	
ÇTV	7.48 TL Fark m ³	11	
Ön Kusurat	0.82 TL ÇTV m ³	11	
Donem Tutarı	111.00 TL		
ÖDEME BİLGİLERİ			
Geçmiş Dön. Borcu			167.04 TL
Geç. Dön. Gecikme Cez.			6.44 TL
Geçmiş Dön. Alacağı			0.00 TL
ÇTV Geç. Dön.			14.96 TL
ÇTV Geç. Dön. Gec. Cez.			0.58 TL
Teminat Bedeli			0.00 TL
Sayın Abonemiz, kullandığınız suyun 2000 litresi İnsani Su Hakkı olarak ücretsiz verilmiştir. ATIK SU BÜLÜLLİ (KSUB), Çevre Kanunu'nun 11. maddesi ve T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı 31.12.2004 tarih ve 25687 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği gereğince, Türkiye'deki tüm Büyükşehirlerde olduğu gibi, geçmişten günümüze atıksu altyapısı ve sistemlerini kullanan abonelerimizin faturalarına bu bedel yansıtılmıştır. 5 Nisan 2022 tarihine kadar bu bedel, su birim fiyatı içerisinde yer almaktayken, Sayıştay Başkanlığı ve İBB Meclisi Kararı neticesinde, faturalarda ayrı olarak gösterilmeye başlanmıştır.			
www.iski.istanbul			
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ			

Fotoğraf 2. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Konut Su Faturası

*Kişisel Verilerin Korunması Kanunu uyarınca ilgili faturadan kişi bilgileri kaldırılmıştır.

³⁶¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, **Su Birim Fiyatları**, (2022), <https://www.iski.istanbul/> [Erişim Tarihi 24.10.2022].

ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
ASKİ
ANKARA SU VE KANALİZASYON İDARESİ

SU TÜKETİM FATURASI

FATURA NO: 19157948 TEBLİĞ TARİHİ: 10.10.2022
FATURA TARİHİ: 10.10.2022 TEBLİĞ SAATİ: 13:04:23

ÖDEME TARİHLERİ: 14.10.2022 - 20.10.2022

OKUMA BİLGİLERİ			
SON ENDEKS	67	SON OKUMA TARİHİ	10.10.2022
İLK ENDEKS	59	İLK OKUMA TARİHİ	08.09.2022
TÜKETİM (m3)	8	OKUMA GÜN SAYISI	32
KIYAS (m3)	0	ADRES KODU	2035021
SAYAÇ NO	12885971	OKUMA KODU	3006

FATURA DETAYI				
	1. KADEME	2. KADEME	3. KADEME	4. KADEME
TÜKETİM (m3)	8,000	0,000	0,000	0,000
SU BEDELİ (TL)	68,80	0,00	0,00	0,00
ATIKSU BEDELİ (TL)	34,43	0,00	0,00	0,00
ÇTV (TL)	KDV %1 (TL)	KDV %8 (TL)	KDV %18 (TL)	SAYAÇ BEDELİ (TL)
5,44	0,69	2,75	0,00	0,00

Sayac Durum : Normal Sayaç

Fotoğraf 3. Ankara Büyükşehir Belediyesi Konut Su Faturası

*Kişisel Verilerin Korunması Kanunu uyarınca ilgili faturadan kişi bilgileri kaldırılmıştır ve kişinin rızası alınmıştır.

SU FATURASI
İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
SU VE KANALİZASYON İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

İnternet: www.izsu.gov.tr Tarih: 05/09/2022

6-Posta: 35000, İzmir

DOSYA NO	9320	DAİRE ÇARPANI	1
İLK ENDEKS	1081	İLK OKUMA TARİHİ	28/07/2022
SON ENDEKS	1094	SON OKUMA TARİHİ	05/09/2022
TÜKETİM	13	TÜKETİM GÜN SAYI	39
SU BİRİM FİYAT TL/M3		ATIKSU BİRİM FİYAT TL/M3	
1. Kademe: 0-0,3333	5,74		2,87
2. Kademe: 0,3333-0,6666	6,83		3,41
TOPLAM SU TÜKETİM BEDELİ		ATIKSU BEDELİ	
71,73		35,76	
		TOPLAM	
		107,49	
BÜYÜKŞEHİR BEL. KATI ATIK BER. BED	2,51	İLÇE BEL. KATI ATIK TOP. BED	19,00
ÇTV	8,84	GEÇİKME ORANI	% 2,50
KDV % 1 SU	0,72		
KDV % 8 ATIKSU	4,58		
KDV % 18 DİĞER	0,00		
YUVA PLAMA	0,16		
DÖNEM TUTARI		143,30	
TAKSİT TUTARI			
ALACAK		0,30	
ÖDENECEK TUTARI		143,00	
SON ÖDEME TARİHİ		15/09/2022	

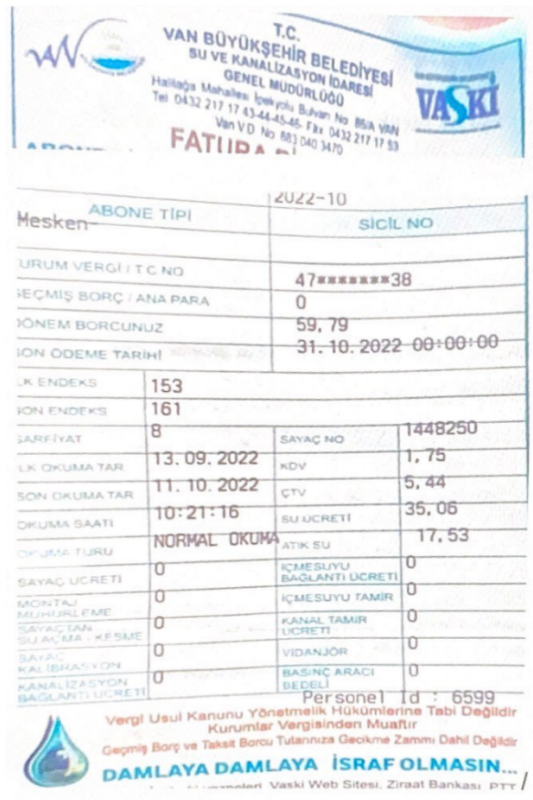
1 METREKÜP SU VE ATIKSU MALİYETİ:

Fotoğraf 4. İzmir Büyükşehir Belediyesi Konut Su Faturası

*Kişisel Verilerin Korunması Kanunu uyarınca ilgili faturadan kişi bilgileri kaldırılmıştır ve kişinin rızası alınmıştır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi su birim fiyatlarına bakıldığında konut su fiyatları 0-15 m³ atık su ve su dahil olarak 13,38, 16-30 m³ atık su ve su birim fiyatı 18,80 30 m³ ve üzeri ise 24,26 olarak belirlenmiştir.³⁶²

İzmir Büyükşehir Belediyesi su birim fiyatları ise su bedeli ve atık su bedeli ile konut 0-10 m³ aralığında 17,64 TL/ m³, konut 11-20 m³ aralığında 20,97, 21 ve üzeri m³ kullanımda ise 39,28 olarak belirlenmiştir. Ayrıca aşağıdaki ifadeler doğrudan İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından su ve atık su tarifeleri başlıklı ilgili düzenlemenin sonuna eklenmiştir.³⁶³ "16.12.2021 tarih 4920 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı istinaden abone tipi "01-Konut" tipi abonelerden, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından sosyal nakdi yardım yapılan abonelerin aylık tüketimlerinin 1/5(beşte bir) oranında olan kısmından su ve atık su bedeli alınmaz. Bu miktar aylık 2 m³'ten fazla olamaz" Bu uygulama Şehit-Gazi aboneleri için de geçerlidir."

The image shows a water bill from Van Büyükşehir Belediyesi (Van Metropolitan Municipality). The bill is for a residential (Mesken) customer. It includes the following information:

- ABONE TİPİ:** Mesken
- SİCİL NO:** 47*****38
- İÇMİŞ BORÇ / ANA PARA:** 0
- KONEM BORCUNUZ:** 59,79
- KONEM ÖDEME TARİHİ:** 31.10.2022 00:00:00
- İK ENDEKS:** 153
- KON ENDEKS:** 161
- SARFIYAT:** 8
- SAYAÇ NO:** 1448250
- İK OKUMA TAR:** 13.09.2022
- KDV:** 1,75
- SON OKUMA TAR:** 11.10.2022
- ÇTV:** 5,44
- OKUMA SAATİ:** 10:21:16
- SU ÜCRETİ:** 35,06
- OKUMA TÜRÜ:** NORMAL OKUMA
- ATIK SU:** 17,53
- SAYAÇ ÜCRETİ:** 0
- İÇMESUYU BAĞLANTI ÜCRETİ:** 0
- İÇMESUYU TAMİR ÜCRETİ:** 0
- KANAL TAMİR ÜCRETİ:** 0
- VIDANJÖR ÜCRETİ:** 0
- BASINÇ ARACI BEDELİ:** 0
- PERSONEL İD:** 6599

The bill also includes a warning about the use of water and a note about the payment of water and sewerage fees. At the bottom, there is a logo for 'DAMLAYA DAMLAYA İSRAF OLMASIN' (Don't waste water drop by drop) and a website link: www.vaski.gov.tr.

Fotoğraf 5. Van Büyükşehir Belediyesi Konut Su Faturası

*Kişisel Verilerin Korunması Kanunu uyarınca ilgili faturadan kişi bilgileri kaldırılmıştır ve kişinin rızası alınmıştır.

³⁶² ASKİ Su ve Atık Su Tarifesi TL/ m³, (2022), Ankara Büyükşehir Belediyesi, <https://www.aski.gov.tr/>

³⁶³ İZSU, Su ve Atık Su Tarifesi TL/ m³ (2022), İzmir Büyükşehir Belediyesi, <https://www.izsu.gov.tr/>

Van Büyükşehir Belediyesi su birim fiyatlarında en düşük konut su fiyatı atık su ve katma değer vergisi dahil 7,47 TL/ m³ olarak verilmektedir.³⁶⁴ Otuz büyükşehir belediyesi içinden en ucuz su temini sağlayan il olarak incelemeler üzerine görülmüştür. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere bölgelerde farklılık gösteren su fiyatları su arz ve talep dengesi sağlanarak yapıldığı için farklılık taşımakta olduğu tekrar ifade edilmelidir. Bu farklılık şu kadar ki bir ailenin kullandığı su miktarı, beyaz eşya kullanımına kadar etki etmektedir.

Bu çalışmanın sınırlılıklarından olan su arz ve talep dengesinin tüm belediyeler üzerinde ayrı ilçe ilçe belirlenmesinin ayrı bir incelemeye tabi tutulması gerekliliğinden sadece su hakkı bağlamında, suyun temini ve sunulmasında metreküp fiyatları ile arz ve talepten bağımsız olmadığının unutulmaması gerekliliği kapsamında yer verilmektedir.

Sonuç olarak elde edilen bulgular ve değerlendirilmesi noktasında, bu çalışmada ele alınan otuz büyükşehir belediyesi üzerinden stratejik planları, faaliyet raporları su ve kanalizasyon idarelerinin stratejik planları, ilgili kanunlarında yer alan görev ve yetkileri doğrultusunda su hakkı (erişilebilirlik, temiz içme suyu, belirli bedel ve insani hak olarak sunulma anlayışı) üzerinden değerlendirilmiştir. Faaliyet raporları çerçevesinde belediyelerin su yönetimi görevi çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetleri ve içme suyu temini görevleri ve projeleri yer almakta olup ayrıca su hakkı, insani su hakkı, suyun adil dağılımı, belirli bir bedel karşılığında sunumu bakışı içerisinde olmakla beraber doğrudan su hakkına doğrudan yer verilmediği ifade edilmelidir.

Büyükşehir belediyelerinde her bir su ve kanalizasyon idaresinin ortak çalışmaları mevcut olmakla birlikte ebetteki halka su temin etmek bağlamında görev ve yetkileri doğrultusunda hizmet sunmaktadırlar. Ancak su hakkı açık bir şekilde ifade edilmemekle beraber temiz içme suyu sağlayan büyükşehir belediyelerinin vatandaşlara su hizmeti doğrultusunda daha çok “müşteri memnuniyeti” ifadeleri kullanılması suya verilen önemden ziyade daha çok bir işletme olarak görülmesine sebebiyet verebilmektedir.

Büyükşehir Belediyelerinde insani suya erişim hakkı vurgusu İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nde 2019 yılında ele alınmıştır. “İnsani Su Hakkı” adı ile suyun bir hak olduğu bir eşya olmadığı, vatandaşların en azından belirli bir miktarına ücretsiz erişebileceği bir adım atılmıştır. Su hakkı bağlamında özel bir proje geliştiren fakat günümüzde uygulanmayan bir

³⁶⁴ VASKİ, Su Tarifesi, (2022), Van Büyükşehir Belediyesi, <https://www.vaski.gov.tr>

başka kentimiz ise İzmir olmuştur. İzmir'in Dikili ilçesinde 2004-2014 yılları arasında su ücretsiz olarak halka sunulmuştur.

Özel bir proje başlatılmasa da su ve kanalizasyon idarelerinin stratejik planında suyun bir insan hakkı olduğu vurgusu yapılan büyükşehir belediyeleri de görülmektedir. Denizli Büyükşehir Belediyesi, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi bu belediyeler arasındadır.

Çalışmada örneklendirilen Ankara Büyükşehir Belediyesi, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi ve örnek verilebilecek olan diğer şehirler Aydın, Gümüşhane, Ordu gibi bu şehirlerde uygulanan kartlı sayaç uygulamalarının insani suya ulaşım hakkı, felsefesine ters düştüğüdür. Kartlı sayaç uygulaması veya ön ödemeli sayaç olarak ifade edilen bu uygulamaların bir insan hakkı olması ideali ile yanıp tutuşan su için **“önce öde sonra kullan”** mantığı içerdikçe suyun hak olması ve adil dağılımını zedeleyeceği belirtilmelidir.

Su hakkı veya insani su hakkı bağlamında halk adına bir proje geliştirilmese de bu tüm belediyelerin insanın su hakkının düşünülmediği, önemsenmediği anlamına gelmemektedir. Büyükşehir Belediyeleri su ve kanalizasyon idarelerinin bir ortak noktası da aynı zamanda su hakkına doğrudan yer verilmese de su hakkı ve çevre hakkı ile dolaylı olarak ele almaktadır. Çevreyi ve doğayı korumak ve su kaynaklarını koruma noktasındaki çalışmaların göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Elbetteki tüm büyükşehir belediyeleri, belediyeler, il özel idareler ve köyler temiz suya ulaşım ve ulaştırma noktasında merkezi yönetim ile eş güdüm halinde ülkemizde su adına önemli çaba sarf edilmektedir. Büyükşehir belediyeleri dışında Lüleburgaz Belediyesi “İnsani Su Hakkı” uygulamasını hayata geçirmiştir.³⁶⁵ Alınan bu kararlar birlikte artık vatandaşlardan suyun bir tonundan ücret alınmayacağı ifade edilmiştir. Bir diğer örnek ise Amasya Belediyesi’nden verilebilir; Amasya Belediyesi ise insani su hakkı bağlamında doğrudan bir ifadesi bulunmasa da yılın belirli aylarında (ramazan ayı, dini bayramlar) vatandaşlara destek olabilmek adına su ücreti almamaktadır.

Diğer bulgular başlığında ele alınan faktörlerde su özelleştirmelerinin su yönetiminde halka maliyet noktasında ve su hakkının özünü zedeleyeceği yorumu çıkarılabilmektedir. Devamında ele alınan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Ankara, İzmir ve Van Büyükşehir Belediyeleri’nde

³⁶⁵ “Lüleburgaz’da İnsani Su Hakkı”, (2022), <https://ankahaber.net/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

İstanbul Büyükşehir Belediyesi yüksek su fiyatlandırmasına sahipken insani su hakkını uygulayan öncül belediye konumunda olup Van büyükşehir belediyesinde ise su hakkına yer verilmemekle beraber insani su hakkını uygulamayan bir belediye olarak daha ucuz su temini sağladığı gösterilmiştir. Buradan çıkarılabilecek yorum ise bir belediyenin sadece fiyatlandırma noktasında değerlendirilmesinin haksızlık olacağı, eksik kalacağını ifade etmektir. Bir belediyenin bölgedeki su arzı ve su talep dengesinin su temininde etkin olduğu görülmektedir. Bir diğer nokta ise illerin bölgelere göre su ihtiyacı ve kullanımını, talebini etkileyen diğer faktörler üzerinde çalışılması gerektiğini de göstermiştir. Su arz-talep dengesinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim eş güdümlü çalışmalar ile desteklenip sağlanması önem arz etmektedir. Bu noktada Tarım ve Orman Bakanlığı su arz-talep dengesine dikkat çekerek 2019-2023 Ulusal Su Planı çalışmalarında ayrıca belirtmiştir.

Bir ülkenin suyunun tüm insanlar için adil, eşit, temiz ve kalite dağılımını sağlaması suyun korunması noktasında çalışmalarının önemi bir kez daha görülebilmektedir. Su bir insan hakkı aynı zamanda bir kentsel hak olarak dünyada ve Türkiye’de kentsel bölgeler kadar geniş kültür ve nüfus içerisinde zarar görmeden, bir hak olarak aşırı fiyatlandırılmayan, temiz tutulan, sunumda eşit davranılan tüm canlılar için yaşamın kaynağı olan bir madde olduğu unutulmamalıdır. Su hayattır!

3.3. ARAŞTIRMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

Uygarlıkların kuruluşundan itibaren şehir ve şehirde yaşamın ele alınması ve incelenmesi ihtiyacı tesadüf olmamakla beraber toplumun her aşamasında yaşanan gelişmeler, sosyo-ekonomik ilerlemeler kentin devinim içerisinde yer alan bir mekânsal form olduğu görülmektedir. Lefebvre, kenti saf bir form olarak değerlendirmekle beraber her şeyin de kentte şekillendiğini kente ulaştığını ve ulaştırıldığını söylemektedir. İnsanoğlu doğal yaşam alanında takas ekonomisi içerisinde yaşam sürdürmekte iken tarihsel gelişim içerisinde ticaretin etkisiyle yapılanma ve örgütleniş de yeni bir forma ulaşmıştır.

Sanayi devrimi öncesi kentlerde ve kırsal alanda ticaret, ekonomi ve yaşam tarzı değiştikçe kentin çekici güçleri ile karşılaşmış ve kente olan göçlerle sonuçlanmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte kentler hem olumlu hem olumsuz etkileşim geçirmişlerdir. Bir yandan şehirde sanayi sayesinde bir şehirleşme ve olanaklar bulunmaya başlarken bir yandan ise bu gelişmelerin sebep olduğu işsizlik, nüfus artışının sebep olduğu problemler (konut sorunu) gibi birçok olumsuz durumla karşı karşıya kalınmıştır.

Kentsel formun değişmesiyle insanlar kentleşme yaşayan şehirler içerisinde doğal alandan kopmuş ve kentsel hayattaki yaşamda kamusal ve özel alan ayrımı arasında kalarak bir diğer devinim içerisinde kalmışlardır. Bu ayrım ise toplumun kentte yaşayan insanların temel insan hakları arayışı ve korunması istedikleri talepleri ile desteklenmiştir. İnsanlar bir arada yaşadıkça toplumda yer alabilmenin de belirli etik, ahlaki ve hukuki sonuçları olabilen davranışlarda bulunmak zorunda kalınmıştır. Hem kamusal alanda hem de özel alanda insanların gerçekleştirmek istedikleri veya yaşam içerisindeki korunmasını talep ettikleri hakları hem kendi içerinde korumak hem de yaşadıkları toplumu yönetenlerce korunması olmuştur. Bu koruma ve korunma ihtiyaı aynı zamanda insan hakları bağlamında bir sınıflandırma ile sonuçlanmıştır. Böylece hak ve kategorizasyonu ile de yöneten ve ynetilenlerce kendi içerinde bir g içermiştir. İnsan hakları ve insan hakları içerisinden şekillenen kentte yer alacak olan kentli hakları mücadelesi verilmiştir. Bu çalışmada kent, insan hakları ve kentli hakları tarihsel süreci ile ele alınarak incelenmiştir.

İnsan hakları ve kentli hakları mücadelesi tarih boyunca tüm toplumlarda verilmiş ve günümüzde hala verilmektedir. Bu mücadeleler insan haklarının en temel özelliklerinden olan, doğuştan sadece insan olmalarından kaynaklanan vazgeçilmez ve devredilmez haklarını koruyabilmesi ve kentsel mekandaki yaşamda bu haklardan vazgeçmemek adına olmuştur.

Hem uluslararası hem de ulusal alanda korunmaya çalışılan insani değerler olarak adlandırılan insan hakları bağlamında kentli hakları adına birçok temel metin oluşturulmuştur. Uluslararası bağlamda bu metinlerin varoluşu devletlerce, uluslararası örgütlerce ve her bir birey için temel dayanak oluşturulması, geliştirilmesi ve korunması amacı taşımaktadır. Bu bağlamda bu çalışma da İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa Kentsel şartı, Avrupa Kentte Kadınlar şartı, Montreal Haklar ve Sorumluluklar şartı, Meksiko Kenti Hakkı şart, Lizbon Anlaşması gibi birçok anlaşma ve konferansa değinilmiş ve insan hakları bağlamında kentli haklarını anlayabilmek ve görebilmek adına ele alınmıştır.

Bir ülkenin anayasası demek o ülkede yaşayan vatandaşların haklarını koruma altına alan, devletin temel yetki ve görevlerini belirleyen ve hukuk devleti ilkesi gereği koyduğu kurallarla kendisinin de sınırlandırdığı bir metni ifade etmektedir. Ulusal metinler olarak değerlendirdiğimiz bir ülkenin anayasasında temel insan haklarına doğrudan ve kentli haklarına dolaylı veya doğrudan yer verilebilmektedir. Bu sebeple bu çalışmada Türkiye’de kentli hakları için anayasalar ve ilgili yerel mevzuatlar çerçevesinde ele alınmıştır. Osmanlı Devleti’nden

günümüze kadar ele alınan bölümde temel haklar, kentli hakları ile kentli hakları ile ilişkilendirilen haklar belirtilmiştir.

En temel insan haklarından olan “su hakkı” hem temel insan haklarından hem de kentsel haklardan olabilecek bir hak kategorisi içerisinde yer almaktadır. Öncelikle su ve suyun önemi üzerine değinilmesi günümüz koşullarında iklim değişikliği içerisinde bulunan dünyamızın su ve su kaynakları bağlamında yaşayabileceği tehlikelere de dikkat çekmek adına ifade etmenin önemi kaçınılmazdır.

Su sadece insanoğlu adına kullanılan bir meta değildir. Su bir eşya değildir. Su bir kullanılıp atılan ve kolayca değersizleştirilebilecek bir konumda da değildir. Su sadece insanın değil dünyanın ve tüm ekosistemin yaşayabilmesi ve yaşamını devam ettirebilmesi adına temel bir ihtiyaç ve korunması gerek büyük bir değerdir. Dünya’da su kaynakları gün geçtikçe azalmakta ve dünya su kıtlığı ile karşı karşıya kalma tehlikesi içerisinde. Bu sebeple hem suya sahip çıkılmalı hem de su hakkı doğrultusunda insanlara suyun sunulmasına bunun bir eşya olarak değil bir hak olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. En önemli konulardan bir diğeri ise su bilincinin oluşturulabilmesidir. Su kültürünü ve su bilinci anlayabilmek su da tasarruf yapmak, su kaynaklarını korumak ve sahip çıkabilmenin ilk adımı olarak görülmelidir. Suyun yok olması hayatın yok olması demektir. Suya ulaşamayan her bir canlı adına tüm insanlık suçluluk hissetmelidir. Bu sebeptir ki bu çalışmada kentli haklarından ve insan haklarından biri olması gereken su hakkı ele alınmış ve yerel yönetim birimimiz olan büyükşehir belediyeleri üzerinden yansısı değerlendirilmiştir.

Diğer yandan su hakkının temel belgelerde yer alması veya anayasada yer alması tamamen uygulandığını da göstermeyecektir. Bu çalışmada vurgulanmak istenen ana amaç su hakkının kentsel mekânda yer aldığı noktayı görebilmek ve aynı zaman da su hakkına yer veren büyükşehir belediyelerini görebilmek ve bu doğrultuda su hakkına dikkat çekmek ve su hakkını doğrudan ele alınması idealidir. Ancak su hakkı üzerine uygulamalar doğrultusunda öncelikle su hakkının anayasada yer alması hukuki bir dayanak oluşturması noktasında önem arz etmektedir.

Kent ve kentleşmenin doğurduğu olumlu olumsuz sonuçları yorumlarken insanların doğal yaşam içerisinde bulunduğu zamanlardan kopuşu doğrultusunda su da önem taşımaktadır. İnsanlar kırsal alanlarda çeşmeden, hayratlardan temiz içme suyuna erişebilir noktada yaşamaktaydı ve hala yaşamaktadır. Burada değinilebilecek nokta insani su hakkı sağlanamıyorsa ki bedelsiz veya indirimli sağlanabilmesi yolunda örnekler görülmekte, ancak

sağlanamama durumunda çeşme sularının içilebilir kılınması önemlidir. Çeşme suyunun içilemiyor olması aynı zamanda kentsel yaşam yoğunluğundan kaynaklanan kirlilik sebebi ile olmaktadır. Bu sebeple içme suyunun arıtılması noktasında belediyeler çalışmalarını geliştirebilir. Böylece insanlar çeşme suyunun kullanımında temizlik yapmanın dışında farklı olarak içilebilir temiz su olarak kullanabilir ve su maliyetini düşürülebilir. Çeşme suyunun temizliği aynı zamanda sağlıklı yaşam içinde gereklidir. Satın alınan içme sularının içerisindeki insan için gerekli minerallerin ve insan sağlığına uygunluğu bakımından ayrıca bir tartışmada içermektedir. Bu sebeple insanlar kendi evlerinde temiz içme suyuna çeşmeden içilebilir olarak ulaşabilmelidir.

Bir diğer yaklaşım ise su hakkına dokunabilmek için yerel yönetimlerin ve merkezi yönetimin ortak çalışmalarla birbirini destekler nitelikte çalışmasıdır. Aynı zamanda yerinden yönetimlerin kendi aralarındaki iş birliği de önem arz etmektedir. Belediyeler arasında “en temiz suyu sağlayan belediye”, “en ucuz suyu veren belediye” ve “su ve kanalizasyon hizmetlerinde ilk sırada olan belediye” olmaktan yana her bir büyükşehir belediyesinin eş zamanlı en temiz suyu sağlayan, en uygun suyu temin edebilen ve en iyi alt yapı görevlerini yerine getiren bir çalışma içerisinde olmak ülkemiz ve vatandaşlarımız adına ortak bir kamusal yarar sağlama noktasına götürebileceğidir.

Su tüm ekosistem için yaşam kaynağı olarak ifade edilen maddenin ülkelerce yönetimi kamu yararı esaslı olması gerektiği vurgulanmalıdır. Dünya’da ve Türkiye’de su üzerinde gerçekleşen özelleştirmeler sonucu karşılaşılan olumsuz senaryolar göstermektedir ki su alınıp satılan bir metadan çok daha fazladır ve tüm canlılar adına korunması ve su yönetiminin kar elde etmenin dışındaki amaçlarla gerçekleşmesi gerçektir.

Suyun metalaştırılmaması, ticarileştirilmesi eleştirilerine bir bakış açısında suyun hem kamu hem de özel sektör tarafından yönetilmesi arasında bir fark olmadığı noktasıdır.³⁶⁶ İstenilenin suyun bedelsiz temini ve halka adil dağılımıdır. Ancak bir diğer yaklaşım ise suyun bedelsiz kullanımında suyun israf edileceği, suyun kıt bir kaynak olduğu bu noktada suyun makul fiyatla sunulabileceği yönündedir. Ancak suyun fiyatlandırılabilir olması özel sektörün kar elde etme amacına dönüşmemesi ve kamu yararından çıkmaması arasındaki çizginin geçilmemesi ifade

³⁶⁶ Baykal, N.S. “Suyun Metalaşması, Yerel Yönetimler ve Su Hakkı Mücadelesi”, (2018), Emek Araştırma Dergisi, C.9, S.14. s.133-134.

edilmektedir.³⁶⁷ Su, kamu yararı amacıyla, kamu eliyle ve kontrollü suyun insani bir hak olması anlayışı içerisinde yaşatılmalıdır.

Sonuç olarak, kamusal olanı koruyabilmek toplumu korumanın ve sonsuz kılabilmenin en önemli adımıdır. Hem dünyamız adına hem insanlık ve tüm canlılar adına hem gelecek nesillerin yaşam hakkına sahip çıkmak ve suyu korumak tüm insanlığın görevidir. Su hayattır!

³⁶⁷ Mutlu, A., “**Su Yönetimi ve Belediyeler**”, (2017), Yerel Yönetim ve Denetim, C.12, S:1, s.20-24.

KAYNAKÇA

“About HABITAT III”, <https://habitat3.org/the-conference/about-habitat-3/> [Erişim Tarihi 23.06.2022]

Abu-Eid, A. “Water as a Human Right: The Palestinian Occupied Territories as an Example”, (2007) International Journal of Water Resources Development s. 285-301

Açiler, S. “Sanayi Devrimi Nedir?” <https://www.iienstitu.com/blog/sanayi-devrimi-nedir> [Erişim Tarihi 24.05.2022]

Altınok, E.B. ve Aras, Z. “Ön Ödemeli Kamu Hizmeti Anlayışı Sosyal Hukuk Devleti İle Bağdaşmaz!”. (2008), Ankara Barosu Dergisi, S.4. s.114-116.

Akçay, E. “Dünyada Suyun Ticarileştirilmesi ve Su Mücadeleleri”, (2011), İvme Dergisi, S.7, s.76-78. <http://www.ivmedergisi.com/asya.html>

Aktan, C. Ve Yay, S. “Tevsiyeciler Manifestosu: Bir Sivil Anayasa Önerisi Anayasal Demokrasi Anayasal Hukuk Devletine Yönelik Eşsiz Bir Yazılı Anayasa Metni” (2019), Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, Cilt 11, No 2 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1135748> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

Aktel, M. “Tanzimat Fermanının Toplumsal Yansıması”, (1998), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.3, s.177-184. ^[1] Anadolu Üniversitesi (AÖF), Kent Sosyolojisi, 2019, [Erişim Tarihi 14.03.2022],

<https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/SOS308U/ebook/SOS308U-17V1S1-12-0-1-SV1-ebook.pdf>

Akyüz, E. “Çevre Sorunları ve İnsan Hakları İlişkisi”, (2015), ASOS Journal, S.15, s.433.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı, ASKİ Genel Müdürlüğü, 2020-2024 **Stratejik Planı**, www.aski.gov.tr/ [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Antalya Büyükşehir Belediyesi, ASAT, <http://www.asat.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Antalya Büyükşehir Belediyesi, ASAT Genel Müdürlüğü, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.asat.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Arslan A. “Fransız Devrimi ve 1789 Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi”, (?), Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, <https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/belgeler/144.pdf> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

Arslan, Z. “Sened-i İttifak’ın Ortaya Çıkışı ve İnsan Hakları Bakımından Değerlendirilmesi”, (2013), International Journal of Social Science, C.6 S.8 s.77-91.

ASKİ Su ve Atık Su Tarifesi TL/ m³, (2022), Ankara Büyükşehir Belediyesi, <https://www.aski.gov.tr/>

Aydın Büyükşehir Belediyesi ,2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.aydinaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Aycul, Ö. “**Dördüncü Kuşak Haklar ya da Sürdürülebilir Yaşam Hakları**”, (2021), EKOIQ Yaşam Dergisi, <https://ekoIQ.com/> [Erişim Tarihi 22.06.2022].

Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi, <https://www.balsu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi, BASKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.balsu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Barlow, M. “**Birleşmiş Milletler Suya ve Hıfzıssıhhaya Dair İnsan Haklarını Tanımasının Beş Yıl Ardından Gelişmelerin Değerlendirilmesi**”, Rapor, <https://www.suhakki.org/> , [Erişim Tarihi 11.07.2022].

“**Batı’ya Yön Veren Metinler**” (2010), İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya Meslek Yüksek Okulu, Ekim, <http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/makale/insan-ve-yurttas-haklari-bildirisi-1789.html> [Erişim Tarihi 23.06.2022].

Baykal, N.S. “**Suyun Metalaşması, Yerel Yönetimler ve Su Hakkı Mücadelesi**”, (2018), Emek Araştırma Dergisi, C.9, S.14. s.133-134.

Belediye Kanunu, Resmî Gazete, Kanun numarası 5393, Kabul Tarihi 13.07.2005, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022].

Berkes, N. “**Türkiye’de Çağdaşlaşma**” (1973), Bilgi Yayınevi, İstanbul, s. 119-121.

Bıçk1, D. “**Harvey ve Castells ’de Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu ve Sınırlılıkları**”, U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, (2006), s.11 s.120

Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye, www.mfa.gov.tr.

Bulgan, B.G. “**Georg Jellinek ’in Hak ve Devlet Kuramı**”, (2020), On iki Levha Yayınları, İstanbul, s. 44-47

Bursa Büyükşehir Belediyesi, BUSKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.buski.gov.tr/> [Erişim 10.07.2022].

Castells, M. “**Kent, Sınıf, İktidar**”, (2017), Asuman Türkün (Çev.), Phoenix Yayınevi, Ankara. s.40.

Castells, M. “**The City and The Grassroots**”, (1983), University of California Press, S.15, s. 19-22.

Cumhurbaşkanı Kararı, 4920 sayılı, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/12/20211216-1.pdf>

Çakır, S. “**Kentleşme ve Gecekondu Sorunu**”, Fakülte Kitapevi, Isparta, (2007). S. 41.

Çalçalı, Ö. “**Su Sektörünün Kamusalılık Niteliğinin Dönüşümü: Türkiye’deki Şebeke Suyu Endüstrisi İçin Bir Değerlendirme**” (2014), Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, S.10. s.116-119.

Çan. M. F. “Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi”, Fırat Kalkınma Ajansı, (?), s.3 <https://fka.gov.tr/> [Erişim Tarihi 25.06.2022].

Çatalan İçme Suyu Projesi, Adana Su ve Kanalizasyon İdaresi, <https://www.adana-aski.gov.tr/web/atiksu.aspx> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Çeçen, A. “**İnsan Hakları**”, (2020), Astana Yayınları, 5. Baskı, Ankara.

Çelebi, B. “Yerel Yönetimlerin Uluslararası Mücadeleleri İçin Yasal Bir Dayanak: Uluslararası Hukuk ve Kentli Hakları”, (2016), Tesam Akademi Dergisi, <https://hakemlidergi.tesam.org.tr/wp-content/uploads/2016/05/2014-1BurakCelebi.pdf> [Erişim Tarihi 28.06.2022].

Çüçen, A.K. “**İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi**”, (2003), Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 2, 27-35. <http://hdl.handle.net/11452/16759> [Erişim Tarihi 08.06.2022].

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü, <https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

“**Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**”, Kabul Tarihi 20.11.1989, UNICEF Türkiye, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> [Erişim Tarihi 04.07.2022].

Dalaylı, Ü.F., “**Georg Simmel “Metropol ve Zihinsel Yaşam”**

https://www.academia.edu/32902543/georg_simmel_metropol_ve_zihinsel_va%C5%9Fam_docx, [Erişim Tarihi 17.03.2022]

Denizli Büyükşehir Belediyesi, DİSKİ, <http://www.deski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Denizli Büyükşehir Belediyesi, DİSKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.deski.gov.tr/stratejik-plan> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Denizli Büyükşehir Belediyesi DİSKİ, <https://www.deski.gov.tr/duyuru/surdurulebilir-sehirler-projesi> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü <https://www.dsi.gov.tr> [Erişim Tarihi 10.10.2022].

Devlet Su İşleri, Türkiye'nin Su Kaynakları Potansiyeli, <https://www.dsi.gov.tr/> [Erişim Tarihi 24.10.2022].

Dunbay, S. **“1961 Anayasası Perspektifinden Parlamenter Bağışıklıklar”**. (2016), Türkiye Barolar Birliği Dergisi. S.124, s.53-182.

Dursun, Y., zdemir, . **“Osmanlı'da Su Hizmetleri Yönetimi”**,

https://www.academia.edu/9814394/Osmanl%C4%B1da_Su_Hizmetleri_Y%C3%B6netimi [Erişim Tarihi 02.07.2022].

“Dünya Su Formu”, (2008), Türk Tabipleri Birliği, <https://www.ttb.org.tr/505ygxn> [Erişim Tarihi 05.07.2022].

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, (1966), Yürürlük Tarihi 03.01.1976<https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/bm-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklar-uluslararasi-sozlesmesi.pdf> [Erişim Tarihi 04.07.2022]. Madde 12, Madde 13.

“Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/434)”, (2003), EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME, (1966), <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0148.pdf>

Eminli, E. M. **“Hak Kavramı”**, (2004), <https://dergipark.org.tr/> [Erişim Tarihi 01.06.2022].

Erdoğan, M. **“İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku”**, (2007), Orion Kitapevi, Ankara. s.20

Ergin, O.N., **“Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı”** (1936), Cumhuriyet Gazete ve Matbaası. İstanbul. s. 80-83.

Ertan, K. A. **“Kentli Hakları”**, (1997), Amme İdaresi Dergisi, S.3, s.138.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi ESKİ, <https://www.eskisehir-eski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Ertan, K. A. Ve Ertan B. **“Kentli Hakları: Kent ve İnsan Hakları Bağlamında Kentsel Hizmetlere Erişim Hakkı”**, Hukuk Dünyası Alıntılar, <https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/1359.pdf> [Erişim Tarihi 23.06.2022].

Ertan, K. A. **“Kent ve Kentli Hakları”**, (2014), TODAİE, Ankara, s.63.

Eryılmaz, B. **“Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme”**, (1992), İşaret Yayınları, İstanbul.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi ESKİ 2022-2026 Stratejik Planı, www.eski.gov.tr [Erişim Tarihi 10.07.2022].

Esen, R. **“Fransız Devriminin İnsan Hakları Üzerindeki Etkisi”**, (2019), TESAD Derneği, <https://www.tesadernegi.org/fransiz-devriminin-insan-haklari-uzerindeki-etkisi.html> [Erişim Tarihi 21.06.2022].

Feyzioğlu, B. **“Üniversite Özerkliği”**, (1981). Maliye Araştırmaları Merkezi Konferansları, 28, s.127-133.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, GASKİ, <https://gaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, GASKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, s.79-130. <https://gaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Geray, C. **“Kenttaşlık Hakları”**, (2000), İnsan Hakları Yıllığı, TODAİE, Ankara, s. 499-500.

Geuss, R. **“Philosophy and Real Politics”** (2008), Princeton University Press, New Jersey, s.60-65.

Gökgür, P. **“1933’ten 2003’e Atina Kartasındaki Değişimler”**, CIAM’dan CEU’ya”, (2005) Planlama Dergisi, S.5 s. 35-40.

Göktürk, A. **“Kentsel Haklar Kent Yoksulluklarını Kapsar ise”**, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, (2002), TODAİE, Ankara, s.217.

Gönüllü, G. **“Çevresel ve Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar”**, (2014) İnsan Hakları Yıllığı C.32 s.40-41.

Gözler, K. **“Türk Anayasa Hukuku”** (2000), Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, s.45-55.

Gözübüyük, Ş., **“Anayasa Hukuku”**, (2006), Turhan Kitapevi, 14. Baskı, Ankara, s. 131.

Gözübüyük, Ş. **“Hukuka Giriş”**, (2005), Turhan Kitapevi, Ankara. s. 207.

Gülboy, E. **“Medine Vesikası Örneği Üzerinden İnsan Haklarına Dair Düşünceler”**, (2019), Düşünüyorum Dergisi, <http://www.dusunuyorumdergisi.com/medine-vesikasi-ornegi-uzerinden-insan-haklarina-dair-dusunceler/> , [Erişim Tarihi 20.06.2022].

Gülsoy, U. **“İslahat Fermanı”**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, [Erişim Tarihi 24.06.2022].

Gültekin, T. **“Bedava Su Davası”**, (2008), <https://www.hurriyet.com.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Güneş, F. Anadolu Üniversitesi (AÖF), **Kent Sosyolojisi**, 2019 s.32.

<https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/SOS308U/ebook/SOS308U-17V1S1-12-0-1-SV1-ebook.pdf> [Erişim Tarihi 16.03.2022].

Güngör T. Ve Negiz N., “**Kentli Hakları Farkındalığının Üniversite Öğrencileri Üzerinden İncelemesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği**”, (2017), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.22, S.4, s.1103-1121. Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri 4654-YL1-16 Numaralı Yüksek Lisans Projesinden Desteklenmiştir.

Gökçür, P. “**1933’ten 2003’e Atina Kartasındaki Değişimler, CIAM’dan CEU’ya**”, (2005) Planlama Dergisi, S.5 s. 35-40.

“**Habitat Konferansları**”, Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, <https://habitat.csb.gov.tr/konferans-i-5747> [Erişim Tarihi 20.06.2022]

Harvey, D.” **Sosyal Adalet ve Şehir**”, (2019), Metis Yayıncılık, İstanbul. S.27

Hatay Büyükşehir Belediyesi, HATSU, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.hatsu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

IMF ve Dünya Bankası, (2009), www.imf.org [Erişim Tarihi 10.10.2022].

“**İslahat Fermanı**”, Wikitarıh Çalışmaları, <https://www.wikitarıh.com/islakat-fermani/> [Erişim Tarihi 24.06.2022].

İşık, Ş. **“Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”**, Ege Coğrafya Dergisi, 14, (2005). İzmir. S. 57-71

İlhan, A. **“Suyun Erişim Hakkından Suyun Akma Hakkına”**, Türkiye’de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri, (2017), Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 1.Baskı, s.29, İstanbul.

İlhan, M. **“Osmanlı Su Yollarının Sevk ve İdaresi”**, (2008), Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, s.40-44.

İnalcık, H. **“Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”**, (1964), Belleten Dergisi, Ankara. s.620-623.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/688B1-Insan-Haklari-Evrensel-Beyannamesi.pdf> Doğrudan Alıntılanmıştır. [Erişim Tarihi 23.06.2022]

“İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”, 2560 Sayılı, <https://www.mevzuat.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İSKİ, <https://www.iski.istanbul/web> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Su Fiyatında Zorunlu Düzenleme, <https://www.ibb.istanbul/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, **Su Birim Fiyatları**, (2022), <https://www.iski.istanbul/> [Erişim Tarihi 24.10.2022].

İzmir Büyükşehir Belediyesi, İZSU, <https://www.izsu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

İzmir Büyükşehir Belediyesi, İZSU, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.izsu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

İZSU, Su ve Atık Su Tarifesi TL/ m³ (2022), İzmir Büyükşehir Belediyesi, <https://www.izsu.gov.tr/>

“İzmir’de İnsani Su Hakkı Uygulaması Meclisten Oybirliği ile Geçti”, (2022), <https://www.haberhurriyeti.com/haber/9460552/izmirde-insani-su-hakki-uygulamasi-meclisten-oybirligiyle-gecti> [Erişim Tarihi 10.10.2022].

Kabaoğlu, İ.Ö. **“Özgürlükler Hukuku 1 İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş”**, (2013), İmge Kitapevi, Ankara, 7. Baskı. S. 41.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, KASKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.maraskaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Karaarslan, V. **“Hammurabi Kanunları”** (2017), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195233> , [Erişim Tarihi 20.06.2022].

Karakurt, E. **“Kentsel Mekânı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı”**, (2006), Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.26. s.9.

Kartal, S.K. *“Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme”*, Yurt Yayınları, Ankara, (1983)

Kaştan, Y. *“Osmanlı Devleti’nde 1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-i Muvakkati ile Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması”*, (2016), Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, s.84-89. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/190561> [Erişim Tarihi 03.08.2022].

Kayıran, M., ve Metindaş, M.Y., *“Türkiye’de Anayasal Gelişme (1876-1924)”*, (?), s.19. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/835939> [Erişim Tarihi 26.06.2022].

Keleş, R. *“Kentleşme Politikası”*, (2008) İmge Kitapevi, 18.Baskı. İstanbul.

Kaymaz, C. *“Henri Lefebvre ‘in Müdahaleleri: Kentsel Haklara Karşı Kent Hakkı”*, (2021), Alternatif Politika Dergisi S.3, <https://doi.org/10.53376/ap.2021.26> s. 758-789

Kaynar, K.M. ve Ak, G. *“1982 Anayasası ve İnsan Hakları İlişkisi Üzerine Bir Analiz”* (2017), Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.41. s.90-103.

Keleş, R. *“Kent, Kentsel Siyaset ve Çevre Yazıları”*, (2015), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul. s. 535

Kayseri Büyükşehir Belediyesi, KASKİ, 2021-2025 Stratejik Planı, <https://www.kaski.gov.tr/> s.65-70.

Kenger, M. C. *“İnsan Haklarının ve Tarihsel Gelişimi”*, <https://www.kirklarelibarosu.org.tr/Print.aspx?ID=25252>, [Erişim Tarihi 14.06.2022],

Kılıç, S., Karataş, A., **“İnsan Haklarının Bir Bileşeni Olarak Su Hakkı”**, (2017), TAAD, Yıl 9, S.34. s.38-41

Kılıç, S. **“Su Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Su Hakkı”**, (2009), H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.27, S.2. s.49. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/303327> [Erişim Tarihi 04.07.2022].

Kili, S. Ve Gözübüyük, Ş. **“Türk Anayasa Metinleri**
"Senedi İttifaktan Günümüze", (1985) Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara s. 3-7.

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, (1966), Yürürlük Tarihi 23.03.1976
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf [Erişim Tarihi 04.07.2022].

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, İSU, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.isu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Konan, B. **“İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devleti’ne Bakış”**, (2011), Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.15, S.4 s.254-260.

Konya Büyükşehir Belediyesi, KOSKİ,2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.koski.gov.tr/> s.27-66. [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Kuçuradi, İ. “**İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları**”, (2007) Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, s. 142

Kudubeş, İ.E. ve Egeli, H.A. “**Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Dünyada Özelleştirme Uygulamaları: 1980-2015**”, (2021), Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi, S.2. s.77-78.

Kuyaksil, A. “**İnsan Hakları**”, Kavram, Tarihçe, Korunması ve Geliştirilmesi”, (2012), Ada Kitapevi, Gaziantep. s.40-45.

Kuzu, B. “**Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarının İnsan Hakları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi**”, (1994). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, s.71-101.

Küçükcalay, M. “**Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi**”, (1997), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı 2 s. 59 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195233> [Erişim Tarihi 17.06.2022].

Köy Kanunu 442, Resmî Gazete, Kanun numarası 442, Kabul Tarihi 07.04.1924, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf> [Erişim Tarihi 03.07.2022].

Lefebvre, H. “**Kentsel Devrim**”, (2013), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre, H. (2014) **Mekânın Üretimi**, I. Ergüden (Çev.). Sel Yayıncılık, İstanbul. S.75

Lefebvre, H. “**Şehir Hakkı**”, (2015), Sel Yayıncılık, İstanbul. S.132.

“**Lüleburgaz’da İnsani Su Hakkı**”, (2022), <https://ankahaber.net/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

Malatya Büyükşehir Belediyesi, MASKİ, <https://www.maski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Manisa Büyükşehir Belediyesi, MASKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.manisasu.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Mardin Büyükşehir Belediyesi, MASKİ, <https://marsu.gov.tr/tr/kurumsal/misyon-and-vizyonumuz> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Mersin Büyükşehir Belediyesi MESKİ, <https://www.meski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Mersin Büyükşehir Belediyesi MESKİ, “**TS EN ISO 14001:2015 Çevre Politikası**”, www.meski.gov.tr [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Mersin Büyükşehir Belediyesi, MESKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, www.meski.gov.tr [Erişim Tarihi 11.07.2022].

“**Mersin’de Su Hakkı**” (2014), <https://www.suhakki.org/> [Erişim Tarihi 11.07.2022] Kaynak MersinHaber.com olarak alıntılanmıştır.

Milletlerarası Sözleşmeler, “**Ekonomik Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşme**”, (1966), <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/> , [Erişim Tarihi 05.08.2022].

Muğla Büyükşehir Belediyesi, MUSKİ 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.muski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Mumford, L. “**Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği**”, (2007), Gürol Koca, Tamer Tosun, İstanbul, s.13

Mumford, L. “**Tarih Boyunca Kent**”, (2007), Koca. G, Tosun. T. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Mutlu, A. “**Kentli Hakları ve Türkiye**”, (2010), Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya. s.40-43.

Mutlu, A., “**Su Yönetimi ve Belediyeler**”, (2017), Yerel Yönetim ve Denetim, C.12, S:1, s.20-24.

Negiz, N. Ve Yalçın, Ö. “**Kentli Haklarının Türkiye Eksenindeki Yeri**”, (2018), https://www.researchgate.net/publication/330182907_KENTLI_HAKLARININ_TURKIYE_EKSENINDEKI_YERI [Erişim Tarihi 22.06.2022].

Nohutçu, A. “**Anayasa Hukuku**”, (2021), Savaş Kitap ve Yayınevi, 24. Baskı, Ankara, s.25

Nohutçu, A. Ve Kaya, A.G. “**İnsan Hakları ve Demokratikleşme**”, (2021), Savaş Yayınevi, 7. Baskı, s. 13

OECD Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, www.tarimorman.gov.tr , Organisational Structure, www.oecd.org/about/whatwedoandhow .

Oğuz, R.E., **“Su Hakkı Çerçevesinde Su Sorununun Kent Yoksulları Üzerine Etkisi”**, (2011), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. s.100-103.

Ordu Büyükşehir Belediyesi, OSKİ 2020-2024 Stratejik Planı, <https://oski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Ortaylı, İ. **“Osmanlı İmparatorluğunda İdari Modernleşme ve Mahalli İdare Alanındaki Gelişmeler”** (2011), İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, s.137-148, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuihid/issue/1257/14779>

Ökmen, M, Görmez, K., **“İbn-i Haldun Düşüncesinde Kent”**, (2010), Yerel Yönetimler, Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar, Dora Yayınevi, Bursa, 481-506. s.14-15.

Özbey, M. **“Kentsel Hakların Hayata Geçirilmesinde Kolluk Güçlerinin İşlevi”**, (2012), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde. [Erişim Tarihi 22.06.2022]. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1008056>

Özbudun, S. **“8 Mart’tan 8 Mart’a mı?”** (1995). Diyalektik Yayınları, İstanbul.

Özbudun, E. **“Türk Anayasa Hukuku”**, (2005), Yetkin Yayınları, 8.Baskı, Ankara. s.28.

Özbuğday, Ş. **“İnsan Hakları Açısından Veda Hutbesi’nin Önem ve Değeri”**, Diyanet Dergi, <https://dergi.diyanet.gov.tr/> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

Özmkas, U. **“Homo Homini Lupus Sözü Üzerine”**, (2020), Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 19, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kaygi/issue/52880/702999> .

Özkan, S. **“İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Kuşak Sınıflandırılması”**, (2015), Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1.

Özer, İ. **“Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişim”**, Ekin Kitapevi, (2004), Bursa

Özbay, Ö. **“Uluslararası Su Hakkı Mücadeleleri”**, (2017), Türkiye’de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri, Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 1.Baskı Su Hakkı Kampanyası, https://www.suhakki.org/docs/kitap_su-krizi-su-hakki-mucadeleleri-web.pdf s.13-15.

Özsoy, S. **“Su ve Yaşam: Suyun Toplumsal Önemi”**, (2009), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.175.

Parla, T. **“Türkiye’de Anayasalar”**, (1995), İletişim Yayınları, İstanbul.

Pektaş, E.K., **“Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak “Katılım Hakkı ve Türkiye”**, (2010), Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.12, S.2, s.23-40.

“Postmodern Kenti Kuramsallaştırmak” (2014), Kent Sosyolojisi, <http://sosyolojisi.com/> [Erişim Tarihi 17.09.2022].

Rüstem, E. **“Kentleşme ve Sosyal Değişme”**, (2010), Bilimadamı Yayınları, Ankara, s.40

Sadri, H. **“Mekân ve İnsan Hakları”**, (2011), Mimarlık ve Politika, Dosya 25, Ankara. <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya25.pdf> [Erişim Tarihi 21.06.2022].

Sakarya Büyükşehir Belediyesi, SASKİ 2022-2026 Stratejik Planı, <https://www.sakarya-saski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 11.07.2022].

Samsun Büyükşehir Belediyesi, SASKİ, 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.saski.gov.tr> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

Sartori, G. **“Demokrasi Teorisine Geri Dönüş”**, (çev), Karamustafaoğlu, (1993), Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara. s.326

Saunders, P. **“Sosyal Teori: Kentsel Sosyoloji”**, (2013), Songül Doğru Getir (Çev.), Nihal Ekin Erkan (Ed.), İdeal Yayıncılık, İstanbul. S.25-27

Saunders, P. (2013) **Sosyal Teori: Kentsel Sosyoloji**, Songül Doğru Getir (Çev.), Nihal

Sened-i İttifak, Hukuk Sözlüğü, Hukuk Mevzuat, (2021), <https://hukukbook.com/senedi-ittifak/> [Erişim Tarihi 24.06.2022]. Ekin Erkan (Ed.), İdeal Yayıncılık, İstanbul.

Sevinç, M., **“Postmodernizm ve Kent”**, (1999), Birikim, S.124 s.54-59. [Erişim Tarihi 17.09.2022]. <https://birikimdergisi.com/>

Sjoberg. G. **“Sanayi Öncesi Kenti”**, Ayten Kalkan, Bülent Duru (Der. Ve Çev.), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, (2002), s.37-54

Su Hakkı Raporu, İnşaat Mühendisleri Odası Su Çalışma Grubu, (2009), s.29.

<https://www.imo.org.tr/Eklenti/789,imo-su-calisma-grubu-su-hakki-raporupdf.pdf?0>

“Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”, Global Compact Network Türkiye, <https://www.globalcompactturkiye.org/>[Erişim Tarihi 04.07.2022].

Sürdürülebilir Kalkınma, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Girişimci ve İnsani Politika, <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> [Erişim Tarihi 04.07.2022].

Şahin, İ. **“Cahil Şehir ve Hükümdarı”**, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-380478h.htm> [Erişim Tarihi 10.03.22].

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, ŞUSKİ, <https://www.suski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

Şengül, H.T. **“Kentsel Çelişki ve Siyaset”**, İmge Yayınevi, (2009), Ankara. s. 138.

Şentuna, T.M. **“İnsan Hakları Hukuk’unda Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı’nın Gelişimi”**, (2001), Türkiye Barolar Birliği Dergisi, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2001-20013-828> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

Şirin, T. **“Suyun İnsan Hakkı Olarak Değeri”**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, HDA, C.16, S.3-4. s.118.

Tanilli, S. **“Devlet ve Demokrasi”**, (1981), Say Kitap Pazarlama. s.164

Tanör, B. **“Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu”**, (1991), BDS Yayınları, İstanbul, s.252.

Tanör, B., “**Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri**” (2006), Yapı Kredi Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, s.285-288.

Tekeli, İ. “**Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması**” 75 *Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, (1998). İstanbul.

Tekeli, İ. “**Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm**”, (2014), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.186.

Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, TESKİ, <https://www.teski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, TESKİ 2020-2024 Stratejik Planı, s.109. <https://www.teski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

Trabzon Büyükşehir Belediyesi, TİSKİ 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.tiski.gov.tr/> s.61. [Erişim Tarihi 12.07.2022].

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “**Güncel Türkçe Sözcük**” <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi 03.03.22]

Türkiye Su Enstitüsü, SUEN, Dünya Su Konseyi, www.suen.gov.tr , <https://www.worldwatercouncil.org/en>

Topal, K.A. “**Kavramsal Olarak Kent Nedir? Ve Türkiye’de Kent Neresidir?** Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (2004)

Topçuoğlu, M., **“Çevre Hakkı ve Yargı”**, (1998), Türkiye Vakfı Yayını, Ankara. s. 40-42

Tosun, G., Tosun.T. **“Türkiye’de Kentleşme Siyasal Yapılanma İlişkisi”**, Amme İdaresi Dergisi, 28(4), s.445-463. (1995)

Tul, U., **“Avrupa Kentsel Şartı’na Göre Kent Hakkı ve Kentli Hakları”**, (2015), <https://siyasalhayvan.com/> [Erişim Tarihi 05.08.2022].

Tunç, B. **“Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası’nın Yeri ve Önemi”**, (2020), Karadeniz Araştırmaları, s.670.

Turut, H. ve Özgür, E.M. **Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak**, Ege Coğrafya Dergisi 27 (2018), s.6-9

Turhan, A. **“İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi”**, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2013), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208297> [Erişim Tarihi 21.06.2022].

Türk Ceza Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961 Anayasası, <https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm> [Erişim 28.05.2022]

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 18.10.1982,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> [Erişim Tarihi 20.06.2022].

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmî Gazete, (20 Temmuz 1961), S. 10859., Kanun No: 334
Kabul Tarihi: 09.07.1961, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10859.pdf> [Erişim Tarihi
28.06.2022].

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, Resmî
Gazete, S.29976, Kanun No: 6771, Kabul Tarihi
21.01.2017, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm> [Erişim Tarihi
28.06.2022].

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, **“Coğrafya Terimleri Sözlüğü”** [Erişim 24.05.2022],
<https://sozluk.gov.tr/>

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, **“Kent Bilim Terimleri Sözlüğü”,** (1980) [Erişim 24.05.2022],
<https://sozluk.gov.tr/>,

“Türkiye’nin Su Kaynakları Haritası”, Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetimi Genel
Müdürlüğü, [https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Haber/753/Turkiye-Su-Kaynaklari-](https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Haber/753/Turkiye-Su-Kaynaklari-Haritasi-Yayinda)
[Haritasi-Yayinda](https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Haber/753/Turkiye-Su-Kaynaklari-Haritasi-Yayinda)

“Türkiye’deki Su Havzaları”, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü

¹**Türkiye’nin Su Kaynakları Potansiyeli,** <https://www.dsi.gov.tr/> [Erişim Tarihi
24.10.2022].

“Uluslararası Çevre Koruma Sözleşmeleri”, (2014), Türkiye Barolar Birliği Yayınları S.247., Ankara, s.65.

https://www.cmo.org.tr/resimler/ekler/0a964846d55e228_ek.pdf [Erişim Tarihi 05.07.2022].

Uğurlu, Ö. **“Kentlerin Tarihsel Gelişimi”,** (2010) s.57-64. <https://www.researchgate.net/publication/344950250> [Erişim Tarihi: 24.05.2022].

Uyar, L. **“Birleşmiş Milletler ’De İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi”, 1981-2006, (2006),** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/> [Erişim Tarihi 05.07.2022].

Ünal. Y.A., **“Türkiye’de Su Hakkı”,** (2011), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul. s.1-3.

Ünker, P. **“Türkiye’de Suyun Özelleştirilme Süreci”,** (2010), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.25.

Üreyil, D. **“Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı ve “Susuz Yaz”,** (2021), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Hukuk Yüksek Lisans Programı, İstanbul. s.44.

Üzen, N. Ve Çetin, Ö., **“Geçmişten Günümüze Su ve Sulama Yönetimi”,** (2012), Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarımsal Yapılar ve Sulama Bölümü, Diyarbakır. Batman University Journal of Life Sciences, S.1<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/313497> [Erişim Tarihi 02.07.2022].

Van Büyükşehir Belediyesi, VASKİ, <https://www.vaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

Van Büyükşehir Belediyesi VASKİ 2020-2024 Stratejik Planı, <https://www.vaski.gov.tr/> [Erişim Tarihi 12.07.2022].

VASKİ, Su Tarifesi, (2022), Van Büyükşehir Belediyesi, <https://www.vaski.gov.tr/>

Yakut, S. **“Türkiye’de Kentleşme”**, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1979), Ankara.

“Yerel Gündem 21”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa> [Erişim Tarihi 05.07.2022].

Yıldırım, S. **“Kent Hakkı ve Kentsel Adalet Üstüne”**, (2014), Çankaya Belediyesi, Ankara. s.255.

Yılmaz, A. **“Dünya Bankası ve Su Politikası”**, (2009), Toplum ve Hekim Dergisi, C:23. S.1. s.24.

Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. **“Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açidan Türkiye’de Kentleşme Dönemleri”**, Elektronik Sosyol Bilimler Dergisi, (2011), sayı:35, s.252-267.

Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. **“Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açidan Türkiye’de Kentleşme Dönemleri”**, Elektronik Sosyol Bilimler Dergisi, (2011), sayı:35, s.252-267. S. 260

Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. **“Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açidan Türkiye’de Kentleşme Dönemleri”**, Elektronik Sosyol Bilimler Dergisi, (2011), sayı:35, s.252-267.

Yurt, G.R. **“Kentleşmenin Tarihsel Gelişimi”**, Dis.Bil.Der. sayı/No:7, Haziran, (2020)
Araştırma Makalesi s.22

Weber, M. **“Şehir”**, (2000) Don Martindale ve Neuwirth (ed.), Musa Ceylan (Çev), 1.Baskı,
Bakış Yayınları, İstanbul.

WHO & UNICEF **“Meeting the MDG Drinking Water and Sanitation Target: A Mid-Term Assesment of Progress”**, (2004) Geneva: WHO UNICEF.

Wirth, L. **“Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”**, Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, 2002, s. 77-106.

Wirth, L. **“Urbanism is a Way of Life”**, (1938) The American Journal of Sociology, s. 1-24

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI SOYADI: Büşra BALLIK

UYRUĞU: T.C.

DOĞUM TARİHİ VE YERİ: 17 Şubat 1994, Beyoğlu

E-POSTA: bsra.ballik@hotmail.com

EĞİTİM

DERECE	KURUM	MEZUNİYET YILI
--------	-------	----------------

ÖNLİSANS	AÜ, (AÖF), Adalet	2018
----------	-------------------	------

ÖNLİSANS.	AÜ, (AÖF), Radyo Televizyon Programcılığı	(Devam Ediyor)
-----------	---	----------------

LİSANS	İÜ, SBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	2018
--------	--	------

Onur Öğrencisi

YÜKSEK LİSANS	İMÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
---------------	----------------------------------

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

YABANCI DİLLER

İleri düzey İngilizce, başlangıç düzeyinde Rusça.